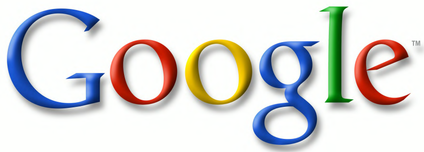
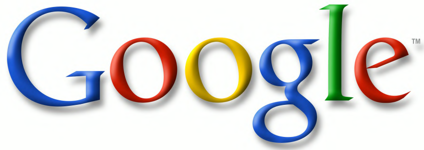

Google

UC-NRLF
B 4 507 495

Docenten Herr Dr Ruben G:son Berg
med de bästa hälsningar
från
förf.

STUDIER

ÖFVER

VERBALABSTRAKTERNA

I NUTIDA SVENSKA

AF

GUSTAF CEDERSCHIÖLD

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A. B.
1908

STUDIER

ÖFVER

VERBALABSTRAKTERNA

I NUTIDA SVENSKA

AF

GUSTAF CEDERSCHIÖLD

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A. B.
1908

GIFT

INNEHÅLL.

FÖRKORTNINGAR.

(Blott de, som möjl. behöfva förklaras, upptagas här.)

BERG Slang = RUBEN G:SON BERG, Skolpojks- och studentslang, i Svenska landsmålen XVIII 8.
DN = Dagens Nyheter.
GHT = Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning.
LENNGREN = Skalde-försök af Anna Maria Lenngren, Sthm 1819.
OL = Ordlista öfver svenska språket, utgifven af Svenska Akademien. Sjunde upplagan. Sthm 1900
SAOB = Ordbok öfver svenska språket, utgifven af Svenska Akademien.
ssg = sammansättning.
StD = Stockholms Dagblad.
SvD = Svenska Dagbladet.
TAMM Avl. = Om avledningsändelser hos svenska substantiv, deras historia och nutida förekomst. Av Fredr. Tamm (= Skrifter, utgifna af K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala. V. 4). Ups. 1897.

FÖRORD.

Med uttrycket »Studier» i titeln på denna afhandling har jag velat säga, att jag ingalunda gör anspråk på att här gifva en fullt uttömmande redogörelse för vårt språks verbalabstrakter. Jag har behandlat mitt ämne endast ur vissa synpunkter och blott så pass djupgående, som arbetstid och arbetskrafter ha tillåtit.

Afhandlingen återgifver — i tyvärr alltför lindrig omarbetning — ett parti af de föreläsningar, jag under vintern 1907—8 hållit vid Göteborgs Högskola om »Språkriktighetsfrågor i svenskan». På grund af dessa föreläsningars syfte har jag betraktat verbalabstrakterna förnämligast ur praktiskt-stilistisk synpunkt. Och valet af detta betraktelsesätt skall, hoppas jag, förklara åtskilligt i min uppställning och mina resonemang, som kanske eljest skulle verka något påfallande i en språkvetenskaplig afhandling.

Det material af nu brukliga svenska verbalabstrakter, som här behandlas, har jag samlat dels genom att excerpera Svenska Akademiens Ordlista, sjunde upplagan, dels genom att tillvaratag de exempel på detta slags ord, som jag under de senaste månaderna tillfälligtvis påträffat i tal eller i tryck. Det är kanske nödvändigt att här starkt betona det rent tillfälliga i valet af tryckta källor, ty om ett jämförelsevis stort antal mindre lyckade uttryck skulle ha kommit att hämtas från någon särskild publikation, så beror detta ingalunda på relativt hög grad af språkets vanvård i denna publikation, utan endast därpå, att jag kommit att anlita just den så mycket mera än andra.

Af åtskilliga för ämnet intresserade personer har jag haft nöjet erhålla värdefulla bidrag, de flesta från Seminarieadjunkten Fröken V. Olander i Falun. Till henne och till alla andra, som sålunda befordrat mitt arbete, frambär jag härmed mitt uppriktiga och vördsamma tack.

Göteborg i april 1908.

Förf.

FÖRSTA KAPITLET.

Anledningar till denna undersökning; dess syfte och begränsning.

När jag sysslade med förarbetena till de offentliga föreläsningar, som jag vårterminen 1895 höll vid Göteborgs Högskola om »Svenskan som skriftspråk», och då jag därvid särskildt granskade förhållandet mellan vårt bildade, lediga umgängestal å ena sidan och den allmännast brukliga, opersonliga skriftspråksstilen (»normalprosan») å den andra sidan, fäste jag mig (bland annat) vid »normalprosans» förkärlek för satsförkortningar (i vidsträckt betydelse), där det lediga umgängestalet afgjordt föredrager fullständig sats, helst hufvudsats. Det var lätt att se, huru denna skiljaktighet borde förklaras. Skriftspråket, och framför allt dess mest typiska stilart, normalprosan, vill ju framställa tankegången i strängt ordnad och lätt öfverskådlig gestalt; det logiska åtskiljandet af öfverordnade och underordnade moment bör därför tydligt angifvas i språkformen. Den logiskt underordnade tanken blir b i s a t s, och bisatsen kan ytterligare — när den logiska koncentrationen och öfversiktligheten så kräfva — sammandragas till s a t s d e l. Genom denna utvecklingsgång måste ofta det, som det okonstlade talet skulle utsäga i f i n i t v e r b a l f o r m, i skrift framträda såsom s u b s t a n t i v.

Då vi veta, att vårt skriftspråk under sin utveckling ofta, alltför ofta och i alltför hög grad, låtit leda sig af de litteraturspråk, som hos främmande folk tidigare vunnit fasta former, så kunde man ju redan a priori vänta, att v e r b a l - s u b s t a n t i v e n, n o m i n a a c t i o n i s, i vårt skriftspråk skulle röja utländska inflytelser, som blott i mindre

skala eller kanske alls icke förmått göra sig gällande i det lediga och okonstlade talspråket.

Att den i vårt skriftspråk ymnigast förekommande arten af »verbalabstrakter», neutrerna på *-ande* (l. *-ende*), i ledigt tal ofta motsvaras af andra uttryckssätt, anmärkte jag helt kort i »Svenskan som skriftspråk» (se sidd. 272, 306 i upplagan af 1897, sidd. 248, 284 i uppl. af 1902).

Efter hand har jag funnit, att olikheten mellan skriftsvenska och talsvenska, hvad verbalabstrakterna angår, har betydligt större räckvidd, än jag från början tänkte mig. Och då jag tillika — på grunder, som jag kort antydde i »Svenskan som skriftspråk», men hvilka jag hoppas framdeles kunna fullständigare utreda — anser det vara af stor vikt för vårt språks sunda växt och för dess brukbarhet inom alla samhällsklasser, ej blott de »bildades» klass, att man inom skriftsvenskan kringskär och, så vidt möjligt, inskränker de utländska lån, som talsvenskan är ovillig att i sig upptaga, så har jag småningom drifvits in på den undersökning, hvars resultat här offentliggöres.

En omständighet, som sporrade mitt intresse, var den iakttagelsen, att just på allra senaste tiden åtskilliga symptom af villervalla, förbistring och smaklöst inlånande förekommo både i tidningsprässen och i skönlitteraturen. Allt större värde och vikt antog för mig frågan: hvilka utvägar har skriftsvenskan att substantivera verbet, och hvilka af dessa utvägar böra företrädesvis väljas i sådana stilarter, som skola vara så enkla, lättfattliga, folkliga och rent svenska som möjligt?

Då jag velat göra ett försök att besvara denna fråga har jag naturligtvis haft att sammanställa de verbalabstrakter, som faktiskt förekomma i nutida svenska, och att granska dem efter deras nuvarande bruklighet och brukbarhet i olika stilarter.

Uppgiften har varit så omfattande, att jag ej kunnat åstadkomma stort mera än ett utkast i grofva drag. Så har jag måst inskränka mig till riksspråket och lämna dialekterna (bygdemålen) å sido. Af bygdemålsfärgadt riksspråk har jag dock kunnat medtaga en del. Och angif-

vandet af de särskilda substantivens bruklighet inom den ena eller andra stilarten beror nästan uteslutande på min subjektiva språkerfarenhet; för enstaka fall har jag visserligen kunnat inhämta upplysningar af Svenska Akademiens Ordbok, men äfven i dessa fall har jag för mitt ändamål stundom nödgats genomföra en uppdelning i brukbarhetsområden, som går längre än den i ordboken använda.

I många enskilda fall skola sannolikt mina omdömen om ordens bruklighetsområden icke öfverensstämma med läsarens. Hvilkendera som därvid har större berättigande för sin uppfattning — han eller jag — lär icke bli så lätt att definitivt afgöra. Ty ännu har ju svenskan blifvit blott i ringa grad undersökt med afseende på de särskilda stilarternas ordförråd (eller de särskilda ordens stilvärde). Det finns därför ingen annan råd än att i hufvudsak bygga på den individuella språkkänslan (språkerfarenheten), när man inlåter sig på sådana uppgifter som denna. Och i hvad mån den ena individens språkkänsla är en trovärdigare mätare af de faktiska förhållandena än den andres — det får framtiden utvisa. Ännu så länge är det angeläget att bringa hithörande frågor under debatt och insamla bidrag till deras lösning.

Begreppet verbalabstrakt eller nomen actionis kan bestämmas på olika sätt. I denna afhandling upptager jag i regeln blott sådana substantiv, som nu förtiden verkligen kunna brukas såsom nomina actionis till formellt motsvarande verb. Jag utesluter alltså (i regeln) sådana sbst., som numera fått annan betydelsefunktion (t. ex. endast förekomma i konkret betydelse)[1], och sådana, som nu icke hafva några både till betydelse och form motsvarande verb, med hvilka de kunna associeras.[2]

Denna begränsning har synts mig nödvändig på grund af min afhandlings syfte, som ju är att visa, hvilka utvägar

[1] T. ex. *band*, *skår(a)*, *väg*, (gryt-)*lock*.

[2] T. ex. *dåd*, *dat(er)*; jfr äfven *farhåga* i förhållande till *frukta* l. *befara*, *kärlek* i förhållande till *älska*.

som stå en nutida svensk till buds, då han vill (abstrakt) substantivera något visst verb, eller med andra ord: benämna verbets »handling» eller »skeende». — I förbigående sagdt, hade det varit bekvämt att inskränka termen »nomen actionis» till ett sådant verbalabstr., som verkligen betecknar en »handling», och äga en speciell term för ett sådant abstr., som betecknar ett »skeende», en förändring af tillstånd o. d.; dessa bägge kategorier skilja sig nämligen, såsom i det följande flera gånger skall synas, stundom ganska skarpt inom substantivbildningen.

Af den nyss angifna begränsningen mellan upptagna och uteslutna verbalabstrakter kunde det synas följa, att jag till mitt stoff medräknat sådana ursprungligen sammansatta och ännu med sammansättningsbetoning (semifortis på slutleden) uttalade sbst., hvilkas förled är lika med (infinitiv-)stammen i ett till betydelsen motsvarande verb — naturligtvis för så vidt de ifrågavarande substantiven kunna tjänstgöra som nomina actionis till de motsvarande verben.

Så kan t. ex. *spådom* brukas ss. nom. act. till *spå*, *läkedom* till *läka*, *kännedom* till *känna*, *svordom* till *svär(j)a*[1], *lärdom* (t. ex. i förbindelsen »en nyttig lärdom») till *lära*, *smälek* till *smäda*, *kunskap* till *kunna*, *vetskap* till *veta*, *räkenskap* till *räkna*, *budskap* till *buda* (eller *båda*), *köpenskap* till *köpa* l. *köpslå*, *dröjsmål* till *dröja*, *spörsmål* till *spörja*, *tvifvesmål* till *tvifla*, *skonsmål* till *skona*, *vittnesmål* till *vittna*, *käromål* till *kära*, *älskog* till *älska* o. s. v.

Jag har varit tveksam, huruvida jag skulle medtaga dessa och dylika substantiv eller icke. Det kan ju ej bestridas, att åtskilliga af dem just utgöra de allmännast brukade substantiviska motsvarigheterna till sina respektiva verb; de äro alltså otvifvelaktigt af vikt för språkets ekonomi inom det område, som här skall undersökas. När jag likväl bestämt mig för att endast på detta sätt omnämna substantiv af sådant slag, har jag låtit deras formella olikhet med de egentliga, afledda verbalabstrakterna fälla utslaget.

---

[1] Obs. att sbst. har annan afljudsform än verbets infinitiv.

Kanske är det obehöfligt att här säga något om infinitivens funktion i jämförelse med verbalabstraktets, men för fullständighetens skull och till undvikande af missförstånd vill jag erinra om följande sakförhållanden, som väl äro enkla nog, men måhända ej fullt medvetet iakttagna af eller presenta för hvarje läsare.

Infinitiven är ju verbets substantivform. En infinitiv (med l. utan *att*) kan brukas såsom subjekt, objekt, predikatsfyllnad; föregången af preposition kan den tjäna till adverbial[1] eller attribut. I stort sedt har alltså infinitiven verkligen ett verbalsubstantivs funktion. Men den svenska infinitiven behåller (i regeln) till viss grad sin egenskap af verbform: den kan ej antaga (adjektiv- l. genitiv-)attribut, men däremot kan den (om verbet är transitivt) styra objekt; den kan ej (ss. ett verkligt sbst.) brukas i plural, antaga genitiv-s eller bestämd artikel. Vidare är att märka, huru olika infinitiv och verbalabstrakt förhålla sig till de »löst» l. »oäkta» sammansatta verben: inf. kan liksom de finita formerna skilja prefixet från verbet, substantivet däremot fasthåller alltid prefixet; t. ex. *sitta af*, *afsittande(t)*, *afsittning*, *taga ned*, *nedtagande(t)*, *nedtagning*.[2] — Sedan detta kapitel redan blifvit uppsatt, finner jag, att N. BECKMAN, Svensk språklära (1904), sid. 120 f., har en rätt utförlig granskning af verbalabstraktets och infinitivens egenskaper, en granskning, som i ett och annat kan komplettera det här sagda.

Nu saknas emellertid ej ansatser till att utvidga den svenska infinitivens brukbarhet. Våra filosofer, som tagit intryck af den tyska filosofiens språkbruk, tala ju om »*varat*» och »*varats*» motsatser »*icke-varat*» och »*blifvat*».[3] Detta kan betecknas såsom fackspråk. Allmänt i talspråket är däremot *göra(-t)* = göromål(et), men detta står, så vidt jag vet, iso-

[1] I friare språkbruk utan *att*, t. ex. »Med *sörja* ingen båtnad vins —. Fram då med glädjen, om den fins!» SNOILSKY I 220 (1864).

[2] Det kan tilläggas, att inf., liksom verbets finita former, negeras med adverb *(ej, icke, inte)*, men verbalabstraktet (så vidt det kan direkt förbindas med negation) genom prefix; jfr *icke förstå* med *oförstående*, *oförstånd* (jfr det från danskan lånade *oförståelse*).

[3] På en annan, mindre uppenbar väg har inflytelse från den tyska infinitiven gjort sig märkbar i nyare verbalabstrakter på *-an;* se kap. VI.

leradt.[1] I andra fall har jag trott mig kunna iakttaga en viss tendens hos en infinitiv att få mera af substantivnatur, t. ex. då *giftas* brukas såsom (vulgär) synonym till *giftermål*, *äktenskap;* så bör man väl uppfatta ordet i titeln till Strindbergs bekanta samling af äktenskapshistorier: jfr äfven ssgrna *giftas-tankar*, *-sjuk*, *-galen*.[2] Men de undantag från regeln om skiljaktigheten mellan infinitiven och verbalabstraktet, som kommit inom min synkrets, äro alltför obetydliga för att kunna tydas som bevis på, att vårt språk verkligen skulle sträfva till att ytterligare substantivera infinitiven.

De svenska språkläror, som blifvit använda i våra skolor, ha föga sysselsatt sig med frågan om verbets substantivering. I och för sig borde väl annars denna fråga vara fullt ut lika viktig som frågan om verbets adjektivering — participbildningen —, som ju af ålder plägat upptagas t. o. m. i den elementäraste svenska flexionslära.

Den försummelse, grammatici låtit komma sig till last, har nog i sin mån bidragit till den stora — enligt min mening alltför stora — förkärlek, hvarmed den skrifvande svenska allmänheten mer och mer begagnat sig af verbalabstrakters bildande med afledningen *-ande* (l. *-ende*), och — ehuru i betydligt ringare grad — af afledningar på *-(n)ing*.

Jag skall börja mönstringen af våra verbalabstrakter med dessa bägge kategorier, och jag skall därvid söka visa, att deras alltför ymniga användning innebär faror och olägenheter för vårt skriftspråk — i synnerhet gäller detta sbst. på *-ande*. Efter hand skall jag sedan framdraga de öfriga medel, vårt språk äger till att bilda verbalabstrakter, medel, af hvilka somliga alltför litet pläga användas af våra skriftställare, ehuru de skulle göra ej obetydligt för att skänka framställningen ett enklare, folkligare och mera svenskt skaplynne.

[1] *Dricka*(t) är konkret.

[2] Med den sistn. kan jämföras den i skånskt (bygdemålsfärgadt) talspråk brukliga sammansättningen *hagalen* (= girig).

Allra enklast är naturligtvis (såsom jag i uppsatsens början påpekade) att alls icke bruka verbalabstrakter, utan i stället använda verbet i finit form. Men ej ens i det hvardagligaste tal kan man h e l t o c h h å l l e t undvara verbalabstrakterna, och bland dem finnas också kategorier, som äro fullt folkliga.

ANDRA KAPITLET.

Verbalabstrakter på *-ande, -ende.*

De i vårt nutida skriftspråk talrikaste verbalabstrakterna äro, som bekant, de, som ha afledningsändelserna *-ande* och *-ende.* Mellan de bägge ändelserna iakttages den åtskillnad, att *-ende* brukas, när verbets infinitiv slutar på lång vokal (och alltså saknar ändelsen *-a*), t. ex. *utdöende(t)*[1], men *-ande* eljest, t. ex. *snöande(t), sökande(t).*

Det är ganska märkligt, att denna numera så allmänt brukade afledning är l å n a d så pass sent som omkring år 1500. FR. TAMM har i sin uppsats »Tränne tyska ändelser i svenskan» (Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhets-samhälles Handlingar 1878) påvisat dess ursprung från lågtyska, böjda infinitiver på *-ent* (dat. *-ende,* genit. *-endes*). Den utländska härkomsten röjes likväl ännu i dag därigenom, att dessa verbalabstrakter endast i mycket ringa grad kunnat intränga i ledigt och hvardagligt talspråk och i högstämdare poesi; i bygdemålen, så vidt dessa undgått påverkan af riksspråket, synas de knappast förekomma.

Men i normalprosa och kanslistil äro dessa abstrakter så mycket talrikare. I nämnda stilarter ha de blifvit en ingrediens af allra största betydenhet. Jämte nomina actionis på *-(n)ing* och *-else* uppträda de så väl i häfdvunna och fasta förbindelser som i mera tillfälliga, och så väl med egentlig betydelse af nomina actionis som i mera oegentliga användningar.

---

[1] Jag utsätter några gånger slutartikelns *-t* inom parentes, emedan jag har funnit, att många individer ha ganska svårt att klart och bestämdt skilja dessa neutrala substantiv från presens particip på *-ande* l. *-ende,* hvilka ju utom verbal användning också ha adjektivisk, substantivisk och propositionell.

Denna myckenhet af verbalabstrakter är utan tvifvel en af de skadligaste egenheterna hos normalprosa och kanslistil, främst därigenom, att den gör framställningen svårbegriplig för den, som är ovan vid dessa stilarter. För abstrakterna på *-ande* och *-else* tillkommer dessutom den olägenheten, att afledningen, som ju endast tjänar till att substantivera, är så lång och tung, att den skrymmer så mycket, fastän den säger så litet. Och allra värst blir det täta bruket af abstrakterna på *-ande (-ende)* därigenom, att just i dessa stilarter presens particip med likalydande afledning fått en riklig — i ledigt talspråk sällsynt — användning. Normalprosa och än mera kanslistil komma därigenom alltför ofta att vimla af klumpiga ord på *-ande* (*-ende*). Man har vant sig därvid så mycket, att man numera knappast märker det.[1]

Verbalabstrakterna på *-ande* (*-ende*) äro i allmänhet förlånga och oviga för att lämpa sig till att bilda förled i sammansättningar. I äldre tider synes man oftast ha tagit sig i akt för att gifva dem en efterled att släpa på. När man t. ex. (omkring midten af 1800-talet) vid åtskilliga skolor (såsom vid Nya Elementarskolan i Stockholm) begagnade böcker, i hvilka infördes anteckningar om lärjungarnas »*förhållande*» (= uppförande), benämndes dessa böcker icke »förhållande-böcker» utan *förhållningsböcker*.[2] På allra sista

[1] N. LINDER har i Regler o. råd (1886), s. 227, 228, påpekat missljudet i sådana sammanställningar som t. ex. *betydande inflytande, stötande beteende*, ryktets *utbredande* var i *tilltagande*, *Studeranden* A. utöfvade ett *välgörande inflytande* på sina *medresande*. — Jfr vidare: »[En diplomatisk meddelare] tillägger detta *försenande* af ett dygn i det ryska svarets *afgifvande betydelsen* af den *afgörande händelse*, som framkallade *öppnandet* af fientligheterna» GHT 1908, nr 64, s. 5. — Ytterligare må erinras om det i somliga slags skrifter ytterst ymniga prepositionella bruket af ord på *-ande*, *-ende*, *-ning*, *-else*, t. ex. *rörande*, *beträffande*, *angående*, *vidkommande*, med *afseende* på, i *anseende* till, i *betraktande* af, i *förhållande* till, med *anledning* af, i *händelse* af o. s. v. — Och slutligen kunna äfven goda författare stundom ha blifvit så förslöade mot dessa tunga afledningsändelser, att de använda sådana ssgar som *uppseende-väckande*, *förtroendeväckande* eller t. o. m. bilda nya som *skymningshandlingar* P. MOLIN Ådal. 87, *stämningsströmningar* LEVERTIN X 15.

[2] Jfr *erkännande* med *erkännans-värd* o. d.; se vidare verbalabstr. på *-an* här nedan.

tiden har man blifvit mera hänsynslös, men ännu är antalet af komposita med ett neutralt ord på *-ande (-ende)* till förled mycket obetydligt i jämförelse med det ofantliga antalet verbalabstr. på *-ande (-ende).* Jag har antecknat blott följande (jfr TAMM Sammansatta ord i nutida svenska, Upps. 1900, s. 118):

afgörande-, *beslutande-*, *bestämmande-*, *förfogande-*, *nyttjande-* (möjligen äfven *yttrande-*), *ägande-rätt*;[1] *yttrandefrihet; uppförandebetyg.* Mera tillfälligt förefaller det af TAMM (anf. st.) ur tidningar hämtade *frikännandedom*, som snarast tycks vara en juxtaposition, där det första ordet är presens particip. I *fallandesot*, som (deladt i två ord) förekommer redan i medeltidsskrifter (se SÖDERWALLS ordb. under *falla*), är *fallande* visserligen från början pres. part., men torde nu allmänt uppfattas ss. verbalabstr. Någon gång uppträder *förhållandevis* ss. synonym till *jämförelse-* l. *proportions-vis.*

förtroende-man, *-post*, *-syssla*, *-votum* m. fl., *misstroendevotum; påståendesats; inneboende-system; uppseendeväckande.*

Alla dessa äro fullt skriftspråksmässiga, kanske med undantag af skoltermen *uppförandebetyg.* Till bildadt — något självsvåldigt — talspråk hör *påseendebok* (om bok, som bokhandlaren skickat »till benäget påseende»).

Det är alltså rätt många och rätt svåra anmärkningar, man kan framställa mot abstrakterna på *-ande (-ende).* Men om de, oaktadt alla dessa olägenheter, ändå äro så omhuldade i vårt skriftspråk, kan man väl vänta, att de också skola äga vissa förtjänster, som rekommendera dem i den skrifvandes benägna åtanke. Och det är ej svårt att påvisa sådana förtjänster.

I praktiken är det kanske viktigast, att de äro så lättåtkomliga: den skrifvande vet, att af de allra flesta verb kunna bildas verbalabstrakter på *-ande*, eller eventuellt *-ende;* han griper då gärna till detta afledningssätt såsom det närmast liggande och bekvämaste, utan att gifva sig tid att eftertänka, om språket äger något annat sätt att bilda ett nomen actionis till det ifrågavarande verbet. Tidningsskrifvare ha

[1] Eg. väl *ägande(s)-* d. v. s. *ägare(s)-*, se TAMM anf. st.

ju vanligtvis brådtom, och därför gynna de mer än andra abstrakterna på *-ande (-ende)*.

Men ofta har väl också den skrifvande en känsla af, att abstraktet på *-ande* närmare än andra verbalsubstantiv (där sådana finnas att tillgå) ansluter sig till verbets betydelse och användning i hela dess vidd; öfriga till verbet hörande nomina actionis ha ofta nog specialiserat sig i någon viss betydelse eller till bruk i någon viss stilart; neutret på *-ande (-ende)* är däremot nästan att betrakta som en böjningsform af verbet själft och kan i allmänhet ersätta dess finita form. Vid transitiva verb kan dessutom neutret på *-ande (-ende)* tydligare än andra verbalabstrakter uttrycka handlingens utförande (ss. fortsatt, pågående) med tanke på tillvaron af ett (personligt) subjekt.

Ex.: Man uppträder mot och söker förekomma l. stäfja »irrlärornas *spridande*»; — »irrlärornas *spridning*» är ett fullbordadt faktum, ett ledsamt förhållande, som man söker afhjälpa.

»*Utgjutandet* af blod, af tårar, af vatten ur ett kärl» säges helt allmänt, vanligen med tanke på den handlande personen. — »*Blodutgjutning*» (t. ex. i hjärnan) säges helst om ett fysiologiskt förlopp l. dess resultat. — *Blodsutgjutelse* är ett uttryck, som företrädesvis tillhör den högre stilen och i regeln uppfattas mera oegentligt l. bildligt (= det att döda många medmänniskor). För öfrigt har *utgjutelse* fått den speciella betydelsen »affektfullt uttalande».

Böjandet af en gren, af ett barns vilja, alltså lika väl om osinnliga som om sinnliga föremål; — *böjning* däremot kan visserligen brukas ss. nom. act. (t. ex. i *knäböjning*), men väl knappast om osinnliga föremål; däremot har *böjning* ofta fått en själfständigare användning, t. ex. »den fina *böjningen* på hennes näsa»; — *böjelse* kan numera knappast räknas ss. nom. actionis till *böja* (sig) el. *böjas*, »ha *böjelse* för» motsvarar snarast »vara böjd för».

Det kunde vara af intresse att anställa flera jämförelser mellan olika slags verbalabstrakters inbördes förhållanden, och det är möjligt, att åtskilliga karaktäristiska särdrag kunde

uppspåras utöfver dem, som här antydts. Men jag måste nöja mig med att här ha påvisat det större betydelse-o m - f å n g e t hos ett abstr. på *-ande (-ende)* i förhållande till de öfriga.

Är det neutrala sbst. på *-ande* bildadt af ett t r a n s i - t i v t verb, så synes det vara regeln, att substantivet har p a s s i v betydelse, — såvidt någon skillnad mellan aktiv och passiv betydelse kan förekomma. Bestämmes verbalabstraktet af en genitiv, motsvarar alltså denna vanligen (subjektet i en passiv sats eller) objektet i en aktiv sats. T. ex. »en [fäkt-]ställning, som möjliggör *fiendens angripande* » [= som tillåter, att fäktaren angriper fienden]. NYBLÆUS Fäktl. 16 (1876); om man i stället insätter »*fiendens angrepp*», får man en motsatt mening. Får någon höra talas om »*studenternas mottagande*», så skall han väl, om han för öfrigt är alldeles obekant med de sakförhållanden, som det är fråga om, snarast tänka sig, att studenterna b l i f v i t m o t t a g n a, att någon annan l. några andra mottagit dessa studenter. Däremot låter förbindelsen »*studenternas mottagning*» oss snarast tänka på en festlig tillställning, där studenterna som värdar mottagit främmande.[1]

Regeln, att genitiven framför ett abstr. på *-ande*, som bildats af ett transitivt verb, motsvarar verbets objekt, — denna regel iakttages säkerligen icke alltid så noga.

T. ex.: »Därför [dvs. därför att författarinnan Siri Zöller bygger på själserfarenheter] blir det en sådan intensitet i *hennes genomskådande*» E. F. i GHT 1907, nr 259., s. 2. Här är det väl meningen: »när h o n [S. Z.] genomskådar [ngt]», — men mig åtminstone synes uttrycket vara stötande.

På tal om, att också Sverige hade bort få tillträda traktaten om Norges integritet, heter det: »Att England icke motsatt sig *Sveriges tillträdande* som garanterande makt eller orsakat *dess utomhållande*» StD (L.) 1907, nr 305, s. 3. — Detta är ett ganska typiskt exempel på tidningsstilens bruk af abstrakterna på *-ande*: den förra genitiven *(Sveriges)* mot-

---

[1] Uttrycket beror sannolikt i någon mån på utländska förebilder; jfr fr. *réception*, eng. *at-home* o. d.

svarar ett subjekt, den senare *(dess)* ett objekt, alltså föreligger en brist på konsekvens (och parallellism), som gör ett störande intryck (så mycket mera som den förra konstruktionen strider mot det allmännaste språkbruket), dessutom är ju *utomhållande* i och för sig en otymplig skapelse.

Till jämförelse med det sist anförda språkprofvet lämpar sig det följande, som väl undviker det föregåendes fel, men i andra afseenden är klumpigt: »Det krig, som slutade med *Finlands ryckande* från Sverige och *läggande* under tsarens spira» GHT 1908, nr 43, s. 7. Här är det de bägge prepositionsbestämningarna (i synnerhet den senare), som förefalla krystade och krångliga, enär de alltför mycket skilja sig från hvad som kunde o t v u n g e t   s ä g a s på svenska.

Bruket att till ett abstr. på *-ande* foga ett prepositionsuttryck leder ofta till tunga och oklara konstruktioner, som nog förtjänade en utförligare granskning, än jag här kan ägna dem.

Är det fråga om a n d r a prepositioner än *af*, synes väl ingen oklarhet uppstå, om än ofta en viss tyngd inträder. »Hudens *befriande från* orenlighet» är ju en jämförelsevis enkel skriftspråksvändning.[1] Ovigt blir däremot: »[Allmänhetens] öfverdrifna oro för *sina besparingars sättande i säkerhet*» GHT 1907, nr 250, s. 7; — »Man har nöjt sig med att uppnå [flyg-] apparatens hållande i sväfning» B. H. WALLIN i GHT 1908, nr 62, s. 17. — »Därmed öppnar sig för sultanen ett nytt tillfälle till intriger med makternas utspelande mot hvarandra» GHT 1908, nr 64, s. 5.

Ofta brukas prepositionen *af* i förbindelse med ett abstr. på *-ande*, då detta motsvarar ett transitivt verb, och härvid kunna rätt komplicerade konstruktioner uppstå — åtminstone i tidningsstilen.

Eftersom ett abstr. på *-ande*, bildadt af ett transitivt verb, till sin betydelse är p a s s i v t, kunde man vänta, att *af*, liksom förhållandet är vid det passiva verbet, skulle inleda agenten, det l o g i s k a   s u b j e k t e t, medan däremot den passiva satsens subjekt, det l o g i s k a   o b j e k t e t, skulle uttryckas genom en genitivbestämning — alldeles som i före-

---

[1] Märk, att *befrielse* här hade passat mindre väl.

gående exempel, där ingen med *af* inledd bestämning följer. Men så vidt jag kunnat iakttaga, gäller motsatt praxis: det logiska subjektet uttryckes genom genitiv, det logiska objektet inledes med *af*, så ofta bägge utsättas.

T. ex. »Fransmännens förvärfvande af den berömda Venus Milo» GHT 1907, nr 219, s. 2; »Svenska idrottsförbundets uppsägande af samarbetet med grannländerna» ib. nr 250, s. 9 (rubrik); — »tyskars och svenskars understödjande af detsamma [dvs. ett litterärt företag]» E. F. ib. nr 259, s. 2; — »hans [dvs. publicisten Hardens] infama påpassande af mänskligheten» ib. nr 254, s. 5; — »hans [dvs. en amerikans] nations begynnande af en utländsk och kolonial politik» GHT 1908, nr 2, s. 4. — »Freden.... betecknade.... Turkiets erkännande af det bulgariska folkets frihet». ib., nr 55, s. 5; — »de kinesiska myndigheternas beslagtagande af den japanska ångaren» Därs. — Dylika konstruktioner ha i tidningsspråket blifvit så vanliga, att de börjat inverka också på annan »normalprosa». I en seminarist-uppsats 1907 förekom: »För att erhålla påvens stadfästande av hennes klosterregler reste Birgitta....»

Från tidningsspråket anför jag ytterligare: »den bestämdhet, hvarmed han [dvs. G. O. Stenbock] uppträdde mot [den skånska] adelns utpinande af sina bönder» S. Hn i GHT 1908, nr 47, s. 5. — »ännu egendomligare var den gode pastorns tagande till intäkt för sig af herr Cavlings Politiken» GHT 1907, nr 293, s. 8. — Det förefaller mig, som om användningen af reflexivpronominet här skulle ytterligare förtynga konstruktionen.

Rent af oriktigt synes mig följande: »Tid efter annan har formen på prästens iklädande af sin förpliktelse förändrats» GHT 1907, nr 211, s. 10; »prästens iklädande af ngt» skulle enl. all analogi beteckna, att »prästen ikládde ngt»; vid substantiveringen saknar man utväg att uttrycka såväl person- som sak-objektet till det finita verbet.[1]

[1] Öfver hufvud taget motsvarar ett abstr. på *-ande* ej gärna ett reflexivt verb (jfr längre fram); olämpligt blir därför: »[Straffet] bör rikta sig mot *försättandet* [dvs. »det att man försätter sig»] i det alkoholförgiftade [sic!] tillstånd, hvarur dessa [råhets-]förbrytelser .. skjuta upp». Ledare i GHT 1908, n:r 66, sid. 6.

Men också då ingen direkt felaktighet kan påvisas, synes mig verbalabstraktets konstruktion med genitiv (för att angifva subjektet) och *af* med sbst. (för att angifva objektet) helst böra undvikas eller åtminstone brukas med större måtta och försiktighet, än det nu (ss. exemplen visa) sker i tidningarna. Huru långt en sådan konstruktion skiljer sig från enkelt och folkligt uttryckssätt, är väl ögonskenligt, och de längst gående af språkprofven berättiga väl åsikten, att tiden är inne att hålla upp med denna utveckling. Någon egentlig otydlighet i meningen uppstår väl blott undantagsvis; t. o. m. i sådana fall som »Tysklands fredliga genomträngande af Mindre Asien» (GHT 1907, nr 271) får man af sammanhanget tillräckligt besked; men hvarför skall man krångla till vår goda svenska på det sättet, när man lätt kan skrifva »som folket gör mest»?[1]

Också utom de nu omtalade konstruktionerna (med *två* bestämningar) förekomma åtskilliga besynnerliga skriftspråksanvändningar af abstr. på *-ande*. Här blott ett par exempel!

»Tankarna öfver det olika *ställningstagandet* komma först sedan hon [författarinnan Siri Zöller] lefvat igenom hvart och ett» E. F. i GHT 1907, nr 259, s. 2. — »De förseelser, som förekommit [bland de värnpliktige], ha oftast bestått i *öfverblifvande* af permission intill åtta dagar» GHT 1907, nr 255, s. 4 [kanske blott tryck- eller skriffel för »öfverskridande»?). —

Jag anbefaller det nuvarande bruket af abstrakterna på

[1] Det är f. ö. i stilistiskt afseende oberättigadt att bruka en konstruktion, som efter sin ordalydelse kan gifva helt annan mening än den åsyftade. Med skäl klandrar C. Landtmanson Sv. Prosast.[6] s. 37 uttrycket »Böttigers lefnadsteckning af Tegnér». Och hvad särsk. angår konstruktionen af abstr. på *-ande*, må vi alltid ihågkomma, att (såsom i någon mån förut påvisats) såväl genitiven som den med prep. *af* inledda bestämningen i och för sig äro tvetydiga. Jfr t. ex. »Östersjöprovinsernas underkufvande » l. »Underkufvandet af Östersjöprovinserna blef en svår uppgift» och »Jag hörde en liten klockas pinglande» l. »pinglandet af en liten klocka». Det torde vara medvetandet af de båda bestämningarnas eventuella dubbeltydighet (tvåfaldiga funktionsmöjlighet), som inger läsaren en känsla af otrygghet, så snart *bägge på samma gång* äro förbundna med verbalabstraktet.

-ande till alla språkintresserades uppmärksamhet; där finns sannolikt många konstigheter utom dem, som jag tillfälligtvis kunnat påträffa.

Frågan om gränserna för bildandet af verbalabstrakter på *-ande (-ende)* har, mig veterligen, icke blifvit utredd. Den allmänna föreställningen tyckes vara, att a l l a, eller n ä s t a n a l l a, verb kunna vid sin sida få dylika nomina actionis. I sin uppsats om »Avledningsändelser hos svenska substantiv» (1897), s. 31, talar FR. TAMM om »det neutrala *-ande*, *-ende* i verbalabstrakta, som på grund af sin a l l m ä n g i l t i g h e t [spärradt af mig] bör anses som b ö j n i n g s ä n d e l s e». Och i förordet till sjunde uppl. af Sv. Akademiens Ordlista (1900) säges, att de neutrala verbalabstrakterna på *-ande* i förhållande till verben egentligen icke äro annat än »e t t s l a g s b ö j l i g a i n f i n i t i v e r».[1] Ordlistan betraktar därför neutrerna på *-ande* såsom lika osjälfständiga i förhållande till verbet som presens particip (på *-ande*) och upptager dem endast då, när de fått en självständigare ställning gent emot verbet, t. ex. *yttrande*, *uttalande*, *förhållande*, *förordnande*. Såsom grund för utelämnandet af öfriga verbalabstr. på *-ande*[2] anför Ordlistans förord vidare, att »sådana kunna i allmänhet bildas till alla svenska verb på *-a*».

Det kan vara fara värdt, att dessa bägge uttalanden — af TAMM och Ordlistan — kunde tagas alltför mycket efter orden. Denna typ af verbalabstrakter (dvs. på *-ande*, *-ende*) tillhör ju väsentligen s k r i f t s p r å k e t (i synnerhet dess stelare arter), men är så godt som främmande för ledigt och folkligt umgängesspråk. Därför kan ej heller s p r å k k ä n s l a n med samma säkerhet, som när det gäller talspråksuttryck, afgöra, om ett abstr. på *-ande* (resp. *-ende*) *kan* bildas af ett visst verb eller icke. Men med den förkärlek, som normalprosan (och andra med den besläktade stilarter) visar för

[1] Detta är riktigt, hvad u r s p r u n g e t beträffar; jfr här ofvan i kapitlets början; att likväl dessa abstrakter ha en vida mer afgjord karaktär af sbst. än infinitiven, har här ofvan anmärkts.

[2] De jämförelsevis fåtaliga på *-ende* upptagas i OL.

abstrakterna på *ande*, tendera dessa till att utbreda sig till allt flera verb. Därför har det tyckts mig vara af vikt att söka konstatera, hvilka verb enligt nuvarande språkbruk alls icke eller icke gärna bilda nomina actionis på *-ande* (resp. *-ende*).

Verb, af hvilka nom. act. på *-ande (l. -ende)* icke pläga bildas.

Innan jag går till att uppräkna dessa verb, måste jag göra ett par allmänna förbehåll.

Det ena är, att någon absolut fast gräns icke kan uppdragas, och att alltså enstaka undantag kunna uppträda. Jag kan omöjligt komma längre än till uppvisande af den allmänna tendensen att i vissa fall undvika nom. act. på *-ande (-ende)*[1]; och vid bestämmandet af omfånget för denna tendens måste jag naturligtvis väsentligen låta leda mig af min egen »språkkänsla», dvs. af den erfarenhet om det nuvarande skriftspråket, som jag genom läsning har kunnat samla.

Vidare vill jag från början påpeka, att sammansatta verb ha större frihet att bilda verbalabstrakter än de motsvarande enkla. Så har man t. ex. *innehafvande(t), förolyckande(t), misslyckande(t),* medan abstr. på *-ande* icke kunna bildas af de enkla *hafva, lyckas.* Samma skiljaktighet mellan sammansatta och enkla verb skola vi återfinna i fråga om andra afledningsändelser. Förhållandet kan uttryckas så, att verbet, när det bildar slutled i en sammansättning, förlorar något af sina ursprungliga egenheter och i viss mån blir ett formelement, som lydigare fogar sig efter analogiinflytelser. Man kan också säga, att associerandet af en nybildad afledning med verbet blir lättare och säkrare, när verbet (likasom äfven det däraf afledda substantivet) är längre och mera specialiseradt.

Beträffande det här nedan följda *indelningssättet* måste

---

[1] I st. f. »tendens» kunde man säga »en tyst öfverenskommelse».

jag gifvetvis i en och annan punkt bestämma placeringen mera på ett ungefär och på försök än efter fasta och oomstridda fakta — ty sådana stå ej att erhålla. Att jag till hufvudgrund för indelningen lagt stilolikheten, torde väl berättigas af de allmänna sakförhållanden, som i detta kapitel komma till synes.

I. Verb, som äro fullt hemmastadda i »städad» skrift (normalprosa, allvarlig stil i allm.).

1) verb i aktiv form (utan *-s* eller *sig*).

a) verb af tämligen förbleknad betydelse, som pläga ingå i fast förbindelse med vissa andra ord, hvarvid de själfva ha en mera formell, innehållsfattig användning. De äro alltså i och för sig ofullständiga till sin betydelse.

Ex. *heta* (alltid med predikatsfyllnad), *låtsa* (endast med inf. eller objekt, i bägge fallen mycket svagt), *få* och dess motsats *slippa* (med inf. l. objekt). De bägge sistnämnda kunna räknas till »hjälpverb» i vidsträckt mening. Öfver hufvud taget kan man säga, att hjälpverb ss. sådana icke bilda abstr. på *-ande (-ende)*. **Hafvandet* finns väl knappast, *varandet* blott filosofiskt = »existensen». Af de verb, som syfta på något tillkommande, kunna *skola*, *komma* (i futur betydelse), *vilja*, *önska*, *ämna*, *ärna*, *frukta* knappast bilda abstr. på *-ande*, om ej i filosofiskt språkbruk. Lika mycket bjuder det emot för den allmänna språkkänslan att bilda neutr. på *-ande (-ende)* af *kunna*, *förmå*, *mäkta*, *orka*, *gitta*. Hit bör man kanske också räkna *tycka*, *tro*, *unna*, *förunna*, *behöfva*. — Några af de till *a* hörande verben äga andra vbalabstr.: t. ex. *vilja* (l *-e*), *önskan*, *fruktan*, *förmåga*, *makt*, *tycke*, *tro* (r.), *behof*.

b) vissa verb, som oftast brukas med saksubjekt; t. ex. *beträffa*, *angå*, *röra* och *vidkomma* i samma bet.; [jfr *hända*, som blott har *-else* i mera spec. anv., men å andra sidan *inträffa* med *-andet* och *ske* med *-endet* (?)]; vidare: *duga*, *förslå*, *räcka till*, *tryta*. Alla dessa brukas ofta med det obestämda *det* till subjekt. Vidare åtskilliga intransitiva verb, som angifva företeelser, som äro förnimbara för sinnena: *lukta dofta*, *smaka*. Här har man de korta vbalabstr. *lukt*, *doft*, *smak*,

som äro fullt tillräckliga.[1] Likaså behöfver man ej och brukar man ej heller bilda ngt neutr. på *-ande* till verbet *åska*, då man ju har det korta sbst. *åska*. [Om andra verb, som angifva atmosfäriska och klimatiska förhållanden o. d. se II!]

Att verben i regeln brukas med saksubjekt (eller t. o. m. blott det opersonliga *det*), är väl sannolikt orsaken därtill, att man ej bildar neutr. på *-ande* af lånorden *frappera* och *imponera*.[2]

c) Abstr. på *-ande* bildas icke gärna, när de skulle vara utsatta för att icke bli förstådda eller för att bli missförstådda.

Svåra att förstå, d. v. s. svåra att ögonblickligt sammanställa med de resp. verben, bli naturligtvis abstrakterna på *-ande* l. *-ende*, när verben själfva äro sällsynta och alltså icke genast finnas till hands (äro aktuella) i läsarens l. åhörarens språkminne.[3] T. ex. de tämligen föråldrade verben *lykta*, *varsko* (felaktig association med *sko* ligger nära), *orsaka*, *nödsaka*, *vedersaka;* vidare *te* (= visa), hvars sammansättningar *förete*, *uppte* utan svårighet få *-ende* (jfr *beteende* under *3*).

Missförstånd inträffar, om ett likalydande abstr. på *-ande* redan är allmänt brukligt, men har annan betydelse. Så t. ex. kan man af *lida* i bet. »förlida», »gå fram», o. d. ej gärna bilda *lidandet*, ty homonymet är välbekant ss. abstr. till *lida* i bet. »utstå», »undergå» o. d. *Befara* i bet. »frukta» (jfr *a*) är formellt lika med ett verb, som betyder »fara öfver»

---

[1] Då »korta» abstr. (jfr kap. IX, X och delvis kap. VIII) varit allmänt brukliga, ha de säkerligen ofta hindrat uppkomsten af de längre på *-ande*, *-ning*, *-else*, *-an* m. fl. Så t. ex. vid *lefva: lif* är det allmännaste, o. dessutom hade man af ålder *lefnad* o. *lefverne; -ande*, *-ning*, *-else* o. *-an* ha alltså blifvit obehöfliga för det enkla verbet; för *upplefva* har man i senare tid bildat *upplefvande* o. genom inflytande från danskan *upplefvelse* (jfr kap. VII).

[2] Å andra sidan bildas visserligen abstr. på *-ande* af många verb, som alltid l. oftast hafva saksubj., t. ex. *brusa*, *susa*, *skramla*, *knarra*, *svalla*, *regna*, *snöa*. Vid ett flertal af dessa föredragas dock i regeln de »korta» abstr.; jfr kap. X, XI.

[3] Märk, att verbet själft, när det uppträder i finit form förbundet med subj. samt eventuellt äfven objekt eller adverbial af visst bestämdt slag (oftast i traditionella förbindelser), blir lättare att igenkänna än i den »satsförkortning» som representeras af det abstr. sbst.

o. d. och som lättare inställer sig för svenskens språksinne, emedan det ju hör tillsammans med det vanliga verbet *fara* (»resa» o. d.). *Förmena* i bet. »missunna» är mycket ovanligare än *förmena* = »tro», »inbilla sig» och kan därför ej gärna bilda *förmenandet*. Och slutligen kan anföras, att verben *vara* = »fortfara», »räcka» och *vara* = »afsöndra var» knappast kunna substantiveras till *varandet*, som alltför mycket skulle leda tanken på hjälpverbet, ehuru detta ju i regeln icke bildar ett »nom. actionis».

d) Vissa enskilda verb, som ej kunna hänföras till någon allmän regel. Om några, som alls icke l. ogärna bilda abstr. på *-ande*, gäller, att annan afledning är så vanlig och välbekant, att *-ande* blir obehöfligt, t. ex. *ana* (jfr *-ing*), *hota* (jfr *hot* och *-else*) *fram-* l. *sammankomma* (jfr *-st*).[1]

älska har öfver hufvud taget intet af verbet självt afledt abstr. subst. vid sin sida; *älskog* är eg. ssg. (=älsk-håg), *kärlek* är ju ett denominativ (af adj. *kär*). I äldre tid hade man *älskan*, som ännu lefver kvar i det besynnerliga, under reformationstiden bildade *nitälskan*. I våra dagar har man från danskan sökt införa *förälskelse*, som dock ej låter mycket svenskt (jfr kap. VII). Till *synda* lär väl knappast *syndandet* brukas; orsaken är kanske den, att det korta abstr. *synd* är så allmänt (jfr *försyndelse*). Jfr äfven *drömma*, *sofva*, *hata* m. fl. på tal om de korta verbalabstr. (kap. VIII—X).

Andra verb kunna visserligen ej ss. enkla bilda abstr. på *-ande*, ss. *lända* och *hinna*, men väl i ssgr, t. ex. *anländandet*, *hitländandet*, *upphinnandet*.

2) Vid deponentier.

Obs. 1. Finnes vid sidan af deponentiet ett nära besläk-

---

[1] N. Linder uppräknar i Regler och råd (1886) s. 160 en del fall, där abstr. på *-ande* ofta nyttjas »oriktigt eller onödigt» i st. f. ett på annat sätt afledt verbalabstr. I hans uppräkning ingå — utom de fyra senast här ofvan anförda — följande: *befria*, *besinna*, *bestraffa*, *förbättra*, *förädla*, *häda*, *inblanda*, *läsa*, *rena*, *samverka*, *slösa*, *smäda*, *sprida*, *uppbrusa*, *utbreda*, *öfverskatta* samt *vistas* (hvarom se *2* här nedan). —För min del vill jag ej utdöma dessa verbs abstr. på *-ande*; några af dem äro väl mindre brukliga, men enl. min uppfattning knappast stötande; andra äro rätt vanliga; om de flesta menar jag, att de icke gärna kunna umbäras i skrift (normalposa), där de gifva annan betydelse (eventuellt med annan konstruktion) än de på olika sätt afledda abstrakterna.

[illegible] af försökets lyckande med afseende å Egypten [illegible] 5/1 1909.

tadt verb i aktiv form, kan naturl. dep. ej bilda abstr. på *-ande*, som då skulle bli alldeles lika det, som bildats af det aktiva verbet; t. ex. *förstummas (för)tröttas, tåras;* hit höra också *ondgöras* (jfr *göra ngn ond*) och *flockas, harmas, glädjas, skämmas, råkas, mötas, träffas;* jfr *synas, finnas.*

Obs. 2. Det bör märkas, att dep. i regeln icke bilda pres. part. Därför komma sbst. på *-ande* att låta mera främmande.

a) med t r a n s. bet. (o. eventuellt ack.-obj.): *nalkas, minnas, hoppas, rädas, afundas* — jfr de kortare abstrakterna *minne, hopp, afund, rädsla;* — jfr äfven *annalkandet.*

b) med i n t r a n s. bet.:

Hit höra flera, som ha karaktär af hjälpverb: *töras, nännas, djärfvas, idas, täckas* [obs. skulle framkalla missförstånd!], *höfvas, vederfaras, felas, fattas* [obs. missförståndet!].

Vidare t. ex. *lyckas, trifvas, frodas, åtnöjas, yfvas, blygas, illfänas, skalkas* — jfr *lycka, trefnad, blygsel;* jfr äfven *misslyckandet, förolyckandet.* Vid *äflas* torde (utom *äflan*) äfven *äflandet* stundom förekomma. Vidare: *andas,* jfr *andning.*

Vidare t. ex. *dväljas* [däremot ngn gång *vistandet*[1] af *vistas;* jfr *vistelse*], knappast af *åldras* och *fornas* [dock uppdyker väl stundom *åldrandet*]; *brås* och *släktas (på)* och *vansläktas* [jfr *vansläktstecken* = degenerationssymptom i GHT 1897, nr 13, s. 2]; jfr *påbrå.*

Och slutligen det opersonliga *dagas,* hvartill dock hör *dagning.*

c) med r e c i p r o k bet.:

(å-)sämjas, kappas och *gnabbas* [de båda sista likväl kanske hellre att föra till II], som ha de »korta» abstrakterna *sämja, kapp, gnabb.* Vid *brottas* förekommer, utom det allmänna *brottning,* ngn gång *brottandet.* De flesta andra reciproka deponentier ha vid sin sida en transitiv, aktiv form, till hvilken neutret på *-ande* naturligen hänföres, t. ex. *trängandet* hör till *tränga,* men ej till *trängas,* som i stället har *trängsel, boxandet* till *boxa,* men *boxning* till *boxas.*[2]

[1] Ogillas af LINDER Regl. s. 160.

[2] Jfr härom »Obs. *1*» i början af denna afd. (»*2*»).

3) Vid reflexiva verb förekommer i regeln icke abstr. på *-ande (-ende).* — Obs. De, som ha aktiv form (med motsv. trans. bet.) vid sin sida, förbigås i allmänhet, eftersom abstr. på *-ande* då plägar hänföras till aktivet.

Men det finns några märkliga undantag. Så äro abstr. på *-ande* (l. *-ende*) fullt brukligt [1] vid *förbarma sig, förlita sig* (på), *bemöda sig, närma sig, uppföra sig, förhålla sig, bete sig, befinna sig* (= »må») — och i dessa fall har sbst. på *-ande (-ende)* fått en viss självständighet.

Mera tillfälligt (o. ej allmänt) torde *-ande(t)* förekomma vid *hänvända sig, fördjupa sig, förifra sig* (äfv. *-an, -ing*), *beflita sig.* Sannolikt äfven vid *kråma sig, brösta sig, förhäfva sig* (jfr *kråmning, förhäfvelse*).

Det är anmärkningsvärdt, att några refl., som sakna abstr. på *-ande*, hafva sådant med annan afledning: *inbilla sig — inbillning, förställa sig — förställning, föreställa sig — föreställning, förvåna sig* (l. *-as*) — *förvåning, förundra sig* (l. *-as*) — *förundran, gräma sig — grämelse,* för att icke tala om korta abstr. ss. *ånger* till *ångra sig, bekymmer* till *bekymra sig* (l. *-as*). Obs. att flera få en relativ självständighet gent emot verbet!

Ex. på refl., som enl. hufvudregeln icke bilda abstr. på *-ande*, äro

a) med saksubj.: *lefra sig*[2], *vassla sig, vätska sig, imma sig, forta sig, grena sig* (jfr. *utgrening), inrota sig, tilldraga sig* (jfr *tilldragelse* — däremot *tilldragande* till det aktiva verbet i annan bet.).

b) verb med mera afblekt bet.: *understå sig, drista* l. *fördrista sig, (åt)nöja sig* (med), *bespetsa sig* (på), *bekväma sig* (till).

c) verb af andra betydelser, t. ex. sådana som innebära rörelse (ngnstädes hän): *begifva sig, infinna sig, inställa sig* (som har *inställelse,* hvaremot *inställande* skulle höra till *inställa,* t. ex. »bokens inställande på rätt plats»; *inställning* brukas om maskiners inriktande på visst arbete, jfr *inställningsskruf); sälla sig till, inlåta sig på, aflägsna sig* [*aflägsnandet* till *aflägsna*].

[1] Dvs. i normalprosan och i allm. i s. k. »vårdad» skrift.

[2] Däremot *aflagra sig.*

Vidare t. ex. vb, som innebära en skadlig öfverdrift: *förtaga sig* [här står likväl *förtaga* med annan betydelse vid sidan!], *försofva sig, försvärja sig, försäga sig* (jfr *försägning*); — nära stå: *misstaga sig* (jfr *misstag*), *missräkna sig* (jfr *missräkning*), *miss-säga sig* (jfr *miss-sägning*).

Osäkert och i behof af närmare undersökning, än jag ännu kunnat ägna åt frågan, är förhållandet med sådana refl. verb, vid hvilka *sig* har dativ-betydelse. Vid *tillvälla sig* (ngt), *tilltvinga sig, tillnarra sig, tillbyta sig, tillhandla sig* torde i regeln saknas abstr. på *-ande*, likaså vid *afsäga sig* (ngt) [jfr *afsägelse*]; eljest äro verben på *af-* osäkra, kanske till en del därför, att *sig* kan undvaras l. har en mindre utpräglad dativbet., t. ex. *afkläda sig* (ngt) l. *kläda af sig*, där väl *sig* helst bör uppfattas ss. dativ; obs. att man äfven har akt. *afkläda*. — Af *tillägna sig* brukas sannolikt *tillägnandet*, medan *tillägnan* nog är förbehållet för det aktiva *tillägna* (ngn en bok).

II. Verb, som sällan förekomma i riksskriftspråket, ha en mera hvardaglig prägel och äro öfvervägande hemma i ledigt umgängesspråk.

Om hithörande verb gäller som allmän regel, att de icke bilda verbalabstr. på *-ande (-ende)*. Såsom jag redan i »Svenskan som skriftspråk» anmärkte, har det lediga umgängesspråket en afgjord motvilja mot nom. actionis på *-ande*[1], dvs. dessa ha ännu icke lyckats bli riktigt populära och folkliga; de ha öfver sig en viss stelhet, något konstladt och främmande. Därför kunna också verb, som företrädesvis tillhöra ledigt umgängesspråk, icke gärna bilda neutr. på *-ande*, äfven om de (mera tillfälligt) uppträda i normalprosa. Mycket betecknande för denna åtskillnad mellan normalprosans och umgängesspråkets förhållande till neutrerna på *-ande (-ende)* är det faktum, att de i talspråket rätt gamla, och äfven i normalprosa numera någorlunda tolererade, förkortade verben *be, ge, ta, dra, rå, klä* o. d. icke kunna bilda nom. actionis på *-ende* — ty de behålla ännu en viss hvardaglighet, till hvilken afledningen *-ende* ej passar.

[1] Obs. att det poetiska språkbruket i det stora hela ansluter sig till talspråket i undvikande af vbalabstr. på *-ande* (*-ende*).

Å andra sidan får man icke förbise, att de högre bildade (studenter m. fl.), som äro mycket vana vid normalprosa, i sitt tal, mer l. mindre på skämt, stundom använda afledningen på *-ande;* det är ett slags komisk uppstyltning, liksom när man i tal använder vissa arkaismer, som redan äro bannlysta ur normalprosan.[1] T. ex. »Låt det nu vara slut med punschandet och groggandet!». Det vill likväl synas mig, som skulle bruket af abstr. på *-ande (-ende)* väsentligen inskränka sig till intransitiva verb med klandrande och iterativ betydelse (jfr kapp. X, XI); Doc. B. HESSELMAN har i bref till mig påpekat, att enstaka ord af samma typ som *kattrakande* [hvilket dock torde sakna motsvarande verb] kunna finna väg till det egentliga folkspråket.

Då eljest knappast några undantag af mig ha anträffats, skulle jag här kunnat nöja mig med den allmänna regeln, att abstr. på *-ande (-ende)* saknas vid de verb, som eg. och öfvervägande tillhöra samtalsspråket. Men jag tror, att en liten exempelsamling ändå kan vara af värde, dels därför, att en eller annan läsare sannolikt inte är van vid att uppdela orden efter de stilarter, hvartill de närmast höra, dels därför, att en längre fram följande undersökning (om de »korta» verbalabstr.) kommer att nära ansluta sig till denna afdelning.

1) Verb i aktiv form.

T. ex. *strunta*[2], *tjusa, tutta på* [hvarken *påtuttande* l. *-ning*, om ej på skämt!], *bulla upp, busa på, kvicka upp, krya upp, nyktra till, raska på, gröta ihop. usla (ut).*

Vidare t. ex. *förtänka* (ngn ngt).

Vidare mera bygdemålsfärgade verb,[3] t. ex. *haja till, fnurra* (= vara vresig, »fnurrig»), *vånna, ty* (till).

Verb som vanl. ha saksubjekt (jfr under I): *kylsa* (om kläder), *duna* och *ludda*, *mola* (= småvärka), *det vårar, det vintrar, det tjälar.*

---

[1] Jfr Svenskan som skriftspr. 1:sta uppl. s. 169, 2:dra uppl. s. 153 f.

[2] Jag börjar med några, som i särdeles hög grad äro hvardagliga, nästan vulgära, och som blott undantagsvis kunna förekomma i skriftspråket. De äro emellertid *alla* upptagna i OL.

[3] Att abstr. på *-ande* i regeln äro främmande för dialekterna, behöfver knappast anmärkas.

2) d e p o n e n t i e r.

Några med t r a n s i t i v anv. (ack.-obj.) har jag inte påträffat.

I n t r a n s i t i v a äro de gamla förkortningarna *läss* och *lyss* (eg. af *låtas* o. *lydas*); vidare *väsnas* (jfr *väsen*, *oväsen*) *latas*, *trilskas*, *sturskas*, *galnas*; *själas* (= »ligga i själtåget» är väl öfvervägande ett dialektord, finns dock i OL.); — med s a k s u b j e k t: *kvällas*, *vankas*.

R e c i p r o k betydelse i: *kifvas*, *näbbas*, *munhuggas*.

3) r e f l e x i v a verb.

T. ex. *mor(g)na sig*, *lata sig* (jfr *latas*), *loppa sig*, *glufsa i sig*, *knaggla sig fram*, *raska sig*, *kvicka sig*.

Vidare: *åtra sig*, *(för-)grufva sig*, *oja sig*, *voja sig* o. d.; *dumma sig*, *folka sig*, *morska sig*, *gona sig* och *godta sig*, *moja sig*.

Vidare: *palta på sig*, *förgapa sig*, *förläsa sig*.

Vidare med s a k s u b j e k t, t. ex.: *gryna sig*, *gröta sig*, *klimpa sig*, *mosa sig*, *knottra sig*, och med abstr. subj. (helst opers.) *hampa sig*.

Ändå omöjligare blir det för ett hvardagligt reflexivverb att bilda ett nom. actionis på *-ande*, om detta formellt skulle sammanfalla med afledningen af ett a k t i v t verb (tillhörande skriftspråket); *rappandet* måste — för så vidt det alls begagnas — tillhöra *rappa* (t. ex. en tegelvägg), men ej *rappa sig*; *repandet* till *repa* (göra repor i ngt), men ej *repa sig*.

Vi böra ej lämna de neutrala abstr. på *-ande (-ende)* utan att göra en antydan därom, att de till en viss grad äro förbundna med pres. part. på *-ande (-ende)*, visserligen inte till betydelse och konstruktion, men så, att de genom ljudlikheten stödja hvarandra: finns det ena, kan också det andra lättare brukas; i umgängesspråket är ju f. ö. bruket af part. pres. mycket snäft begränsadt.

TREDJE KAPITLET.

Abstr. på *-ning* l. *-ing*.

Näst *-ande (-ende)* är denna den mest använda afledningsändelsen i nom. actionis. Om denna afledningsändelses historia se TAMM, Om avledningsändelser hos svenska substantiv (Upps. 1897) s. 58 ff.; jfr därs. s. 54 ff.

Till jämförelse med *-ande (-ende)* kan för öfrigt framhållas:

1:o. *(n)ing* är mycket äldre i språket (gemensamt för de germ. spr.) och ganska vanligt redan i fsv.

2:o. *(n)ing* är också spridt till alla stilarter och folkklasser, om än (som vbalabstr. i allm.) mindre användt i det enkla, folkliga språkbruket (som ju hellre brukar konkretare uttryck med inf. l. finit vb än verbalabstr.).

3:o. Afl. på *-(n)ing* äro själfständigare i förh. till verbet än de på *-ande;* de ha oftare specialiserats och konkretiserats. — Finnas vid samma verb både *-(n)ing* och *-ande*, k u n n a de vara alldeles s y n o n y m a, så att man omväxlar af välljudsskäl o. d., men v a n l i g e n finns det en större l. mindre åtskillnad. Exempel ha förut meddelats.

Angående f o r m e n gäller numera i svenskan *-ning* som den n o r m a l a afledningen, *-ing* som u n d a n t a g. Eljest är *-ing* den äldre formen i de germanska språken (sidoform är *-ung*), och *n*:et har småningom utbredt sig från ord, där det fanns i stammen före tilläggandet af *-ing* (antingen ss. del af roten l. ss. tidigare afledningssuffix).

Det må här erinras, att *-ing* också tjänat till bildande af mask. och fem. denominativer, som beteckna p e r s o n (l.

ngn gg s a k), t. ex. *drottning* af *drotten*, *käring* af *karl*, *svarting* af *svart*, *guling* af *gul*.[1]

Från hufvudregeln om *-ning* som afledningsform för verbalabstrakter gälla följande undantag: *-ing* brukas efter stamslut på

1. *n* l. *nn*, t. ex. vid *ana*, *mana*, *bemanna*, *beteckna*, *beväpna*, *uppfinna*, *vinna*, *bränna*.

2. *l* eller *r*, föregånget af konsonant, t. ex. vid *segla*, *rabbla*, *stapla*, *tackla*, *samla*, *bläddra*, *sofra*, *lagra*, *dallra*.

3. *r* stundom; alltid vid verb på *-era*, t. ex. *tornera*, *inspektera*, *dokumentera*, *dränera;* i n h e m s k a vb är bruket vacklande, någon fast regel har ej kunnat uppställas; af somliga verb brukas både *-ing* o. *-ning*, af andra numera blott ettdera i högspråket (det vårdade språket)[2]; mången är osäker och behöfver slå upp i OL. Efter *rr* brukas likväl *-ning*, t. ex. *morrning*, *surrning;* det enda undantaget tycks vara *förvirring* (lånadt från tyskan).

Det bör tilläggas, att i ä l d r e nysv. ofta träffas afl. på *-ing* vid sidan af eller i st. f. numera bruklig afl. på *-ning*, äfvensom att *-ing* åtm. inom somliga dialekter förekommer vidsträcktare användt än i riksspråket.

Verb, som icke eller åtm. icke gärna bilda nom. actionis på *-(n)ing*.

Sådana finnas i mycket stort antal; de äro vida talrikare än de, som sakna abstr. på *-ande*, *-ende*.

Det är angeläget att söka utröna orsakerna till språkkänslans motstånd mot bildandet af *(n)ing*-afledningar i hvarje särskildt fall. Ty hos mången är språkkänslan svag, och han frestas därför till skapelser, som verka stötande på andra.

[1] Utförligare härom hos TAMM anf. skr.

[2] Närmare härom hos TAMM anf. skr. s. 60 samt hos LINDER Regler och råd s. 162.

och som på dem göra intrycket att vara barbarismer. Faran för dylika missgrepp är synnerligen stor i vår tid, då dansk och norsk litteratur så ifrigt läses och så mycket språkgods okritiskt inflyttas i svenskan från danskan eller norskan. Just i fråga om verbalabstrakterna är dansk-norskan rätt skiljaktig från svenskan, i det att en afledningsändelse, som också finns i svenskan, kan af våra grannar användas i andra förbindelser. Jfr d. *betragtning*, sv. *betraktande* o. *betraktelse;* d. *betydning*, sv. *betydelse;* d. *beundring*, sv. *beundran;* d. *betænkning*, sv. *betänkande;* d. *forståelse*, sv. *förstående* (o. äldre *förstånd*); d. *sætning*, sv. *sats*. Så t. ex. bildar den i Skåne födde och med danskan väl förtrogne förf. och målaren E. NORLIND i sin bok Intermezzon ordet *besegringar* (=nederlag) efter det d. *beseiringer*. Vi skola också längre fram se, att af abstr. på *-an* har NORLIND åtskilliga nybildningar efter danska mönster.

Det bör anmärkas, att verbalabstr. på *-(n)ing* i många fall sakna tillräckligt stöd i det lefvande talspråket, då ju dylika afledningar öfver hufvud brukas vida mindre i ledigt tal än i skriftspråk; däraf vållas naturligtvis, att »gehöret» för hvad som verkligen brukas o. är möjligt, icke är så starkt o. afgörande. Man tvekar ofta, om man kan »säga» ett visst abstr. på *-(n)ing*.

Emellertid tycks det vara en särdeles kinkig uppgift att utfinna fullständiga regler för sv. verbs förmåga eller oförmåga att bilda abstrakter på *-ning*. Själf har jag ägnat ganska mycken tid och möda åt försöket, men ännu ej hunnit längre än till uppställandet af några få regler af allmännare räckvidd. Det vill synas, som om i många enskilda fall ingen annan orsak till *ning*-afledningars uteblifvande skulle kunna uppvisas, än den, att ett (l. flera) abstr. af annan art är i fullt bruk och tillfredsställer behofvet så väl, att hvarje försök att till verbet bilda ett nom. actionis på *-(n)ing* genast stöter på invändningen: »Nej, det heter ju så l. så!» (T. ex. *köp*, *tal*, *svar*, *bön*, *upptäckt*).

En och annan mera allmängiltig och påtaglig orsak till saknaden af *ning*-afledningar kan emellertid, som sagdt, redan nu urskiljas; och jag skall här framställa, hvad jag anser vara

någorlunda säkert. Sådana frågor, som ännu äro oklara, lämnar jag f. n. därhän.

I den följande redogörelsen för vissa kategorier af verb, som icke bilda abstr. på *-ning*, har jag hufvudsakligen följt Svenska Akademiens Ordlista. I enstaka fall kan naturligtvis tillvaron af *ning*-afledning vara omtvistlig. Jag erinrar också om det redan i föreg. kapitel påpekade förhållandet, att sammansatta verb ofta kunna bilda verbalabstr., fastän motsvarande enkla verb icke mäkta göra det.

I. Formella hinder mot *ning*-afledningsuppkomst.

1) Svårighet att uttala konsonantförbindelse, som skulle uppstå. (Obs. att *-ning* är den normala afledningen, medan *-ing* numera är strängt begränsadt!)

Ex.[1] *fetma, försötma, nyttja, vittja, främja, tämja, läppja, stäfja, klöfja, bedja, (samman-)kedja, vädja, städja* [*svedning* finns, men inf. kan också heta *sveda*].

Man skulle kunna tycka, att det är tämligen onödigt att uppräkna dessa och dylika verb, där tillägget af *-ning* skulle framkalla en så besvärlig konsonantkomplex. Men erfarenheten har visat, att den skrifvande allmänheten icke ägnar mycken eftertanke åt sådana förhållanden, utan rätt schablonmässigt och mekaniskt tillämpar afledningsprincipen.[2] Och har en nybildning af detta slag hunnit någorlunda utbreda sig i skrift, kan den sedan också få insteg i sådant tal, som står i beroende af skriftspråket.

Rätt lärorik är utvecklingsgången vid verb på *-nj-* och *-lj-*. Vid de mera ovanliga *(ut)tänja*[3] och *skönja* ha abstr. på *-ning* ännu ej vunnit någon häfd, ej heller vid *vänja, invänja, tillvänja*, men *afvänjning* är — fastän obekvämt att uttala — redan stadgadt i bruket. I regeln förekommer icke *-ning* vid de jämförelsevis ovanliga *bölja, (för)dölja, (för)tälja*, ej heller vid det allmänt brukade *välja* (som har *valet* och *väl-*

---

[1] Jfr TAMM Avl. s. 61.

[2] Jfr passiv-*s*:ets tilläggande till supinformer, äfven då högst besvärliga konsonantförbindelser uppkomma, t. ex. *östs, tänkts* osv.

[3] Obs. I gymnastikterminologien lär *tänjning* förekomma.

jandet till konstanta abstr.); af de enkla *sälja* och *olja* (åtm. det förra) saknas afl. på *-ning*, men *försäljning*, *utsäljning*, *inoljning* finnas. Till *hölja* skall man, enl. OL, ha *höljning*, som förefaller mig motbjudande. Däremot äro t. ex. *kvälj-ning*, *svåljning*, *sköljning* fullt gängse äfven i talspråket. Af *tälja* (med knif) uppgifves också (i OL) *täljning* vara brukligt.

Af den äldre regeln (om ljudlättnad) har man ännu minnen i *bevillning* af *bevilja* och *urskillning* af *urskilja*, — men här ha sbst. redan blifvit så pass skilda från vbt, att de knappast längre för det allmänna medvetandet stå till verbet i förh. af nom. actionis. (Jfr *beviljandet* och *urskiljandet* ss. de eg. abstrakterna, nom. actionis.) — Obs. att sbst. utan *-j-* numera skulle ofelbart associeras med verb utan *j*, t. ex. *kväl(j)-ning* med *kvälla(s)*, *sväl(j)ning* med *svälla*.

2) Önskan att undvika starkt påfallande missljud och klumpighet är väl skälet, hvarför afl. på *-ning* ej förekomma vid de efter tyska mönster bildade verben på *-iga*, t. ex. *förandliga*, *befullmäktiga*, *fullständiga*, *bemyndiga*, *inmundiga*, som mycket väl (i skriftspr.) kunna bilda neutr. på *-ande*. Intressant är förhållandet, att ss. nomen actionis till *besiktiga* tjänstgör *besiktning*; detta tillhör urspr. (ss. SAOB upplyser) ett redan omkring år 1700 föråldradt *besikta*.

3) Sträfvan (oftast väl blott halft medveten) att undvika otydlighet, missförstånd l. sammanblandning.

a) Någon gång tyckes likheten med denominativer på *-ling*, *-ning* l. *-ring* (?), som beteckna person eller sak, ha förbjudit anv. af vbalabstr. på *-(n)ing*. Så t. ex. lära väl de flesta akta sig för att af *yngla* bilda *yngling* ss. synonym till *yng-lande(t)*; till *usla ut* kan man ej gärna bilda *utusling*, som skulle föra tanken till maskulinet *usling*. Till *kära* (»klaga inför rätta») kan omöjligen läggas *-ing*. Till *syssla* och *pyssla* saknas också abstr. på *-ing*, ty de skulle bli homonyma med de bekanta släktskapsorden. Jfr också saknaden af *(n)ing-*afledning vid *gala*, *ansvara*, *ära* (däremot: *föräring*). Också de täml. ovanliga sbst. *åldring* (»den vördnadsvärde åldringen» i tidningsstil) och *dödning* (»död person, gengångare») torde

nog göra sitt till att förhindra uppkomsten af likalydande nomina actionis, afledda ur *åldras* och *döda*.[1]

b) Men också andra ljudlikheter kunna verka hämmande; för att först taga några mera isolerade exempel, kunna vi anföra, att t. ex. *förringa* svårligen kan bilda *förringning*, som säkert skulle associeras med *ringa* (i klockor), då ju *ringning* är allmänt i sådan bet. Vidare kan man knappast till *spilla* eller *förspilla*[2] bilda ett abstr. sbst. på *-ning*, då man ju numera har ett konkret sbst. af välbekant bet. Till *vårdslösa* bildas knappast sbst. på *-ning*, eftersom det skulle alltför starkt erinra om *lösning*, som direkt ansluter sig till verbet *lösa*, medan däremot *vårdslösa* är afl. af adj. *vårdslös*.

c) Det i *a* och *b* anförda är blott spridda (sporadiska) företeelser, som visserligen sortera under en allmän regel (den i *3* uttalade), men ej stå i närmare sammanhang sinsemellan; de anförda verben äro ej heller representanter för (exempel på) hela grupper, utan hvart och ett intager en isolerad ställning i fråga om sin *ning*-afledning.

Annorlunda ställer sig den fråga, som här i *c* skall utredas. Det är nämligen just ***dualismen i afledningens framträdande*** (antingen som *-ning* eller som *-ing*), det är denna dualism (l variabilitet), som i ett stort antal fall vållar ***osäkerhet om rätta tydningen*** af verbalsubstantivet och därför framkallar stor försiktighet och återhållsamhet hos språkkänslan vid bildandet af nomina actionis på *-(n)ing*.

För att genast genom ett af de mest typiska fallen åskådliggöra, hvad jag menar, vill jag kasta fram ett exempel. Låt oss betrakta ordet ***skoning!*** Om vi ej få det i ett sammanhang, som någorlunda angifver betydelsen, så kunna vi ej veta, om det är afledt af verbet *sko* eller af verbet *skona;* vi skulle kanske helst gissa på det förra, ty *skoning* i bet. påsättande af skor (eller en skoliknande beklädnad) är allmännare brukligt i vanliga stilarter (det förekommer väl oftast om kantfoder på klänning, i sht konkret), medan *skoning* af *skona* tillhör den högre stilen. Mellan *fōrskoning* (af *fōrsko*)

[1] Men sammanhanget kan undanröja all tvetydighet; den, som låter »döda» en inteckning, får betala »*dödnings*kostnaden».

[2] Jfr *blods-, mans-, tids-spillan*, men omöjl. *-ning*.

och *förskóning* af *förskóna* skulle vi i tal eller uppläsning dessutom ha betoningen till ledtråd.

Men *sko* och *skona* intaga en ren undantagsställning däruti, att de bilda ett formellt alldeles likalydande abstraktum. I andra fall, där kongruens skulle inträda, är regeln den, att antingen ettdera verbet eller ock (och oftast) bägge afstå från bildandet af abstr. af kategorien *-(n)ing*. Och återhållsamheten sträcker sig än längre. Äfven då det ej finns två formellt olika verb, som kunde konkurrera om abstraktet på *-ning*, äfven då kan man se, att språket hyser en viss motvilja mot sådana på *-ning* utgående verbalabstr., där det ej är ögonblickligt klart, huruvida *-n-* tillhör verbets stam eller afledningen. Vi vilja granska de viktigare grupperna.

α) Då abstraktet skulle sluta på **lång vokal** + ***ning***, och då man alltså kunde tänka sig, att det tillhörde antingen ett verb på lång vokal (med l. utan följande *-a* i inf.) eller ock ett verb på lång vokal + *na* i inf. Vid flertalet hithörande enkla verb saknas afl. på *-(n)ing*, vid sammansatta är afledningen något vanligare, ty där hjälper prefixet till att angifva betydelsen.

Jag ordnar de hithörande verben efter rotstafvelsens vokal. Mina samlingar (ur OL) har jag kunnat något komplettera genom användning af LEKSELLS Svenskt Rim-Lexikon. — Obs. att förkortade verb sådana som *be*, *ge*, *bli*, *klä*, *dra* osv. aldrig bilda abstr. på *-ning* (liksom ej heller på *-ende*).

Abstr. på *-(n)ing* saknas vid *bana* och *kana* [*glana*? (ej i OL)], men finns vid *ana*, *dana*, *gana*, *(för)mana*, *afplana*, *spana*.

Obs. Svenska högspråket har numera inga verb på *-ā* l. *-aa;* beträffande denna lilla grupp kan alltså ingen osäkerhet inträda; gruppen bildar, kan man säga, ett undantag, som bekräftar hufvudregeln.

Afl. *-(n)ing* saknas vid *(be)le*, *(af-, be-, för-, in-, ut-, öfver-) se*, *(be-)te*, *ske* samt de enkla *bena*, *ena*, *grena* (sig), *klena*, *lena*, *sena*, *skena* och *gena* (l. *gina*); *-ing* finns däremot vid *mena*, *rena*, *stena* samt de sammansatta *förbena* (sig),

förena, hvitmena, försena, förstena, (för)orena och möjligen vid *förklena* (LEKSELL), s a k n a s vid *förmena* (i båda bet.)[1].

Vid *di* l. *dia, (be-, in-)fria, klia, nia, ria, skria, sia* samt vid *flina, grina, (be)skina, hvina, pina, sina, tina, tvina* s a k - n a s *-(n)ing,* men f i n n s vid de sammansatta *förfina, begrina, af-, för-, ut-sina, upptina, af-* och *för-tvina;* vid ssgr af *pina* uppges i OL intet abstr. på *-ing,* men i GHT har HJ. L(ÖNNRO)TH 1907, nr 202, s. 2, skrifvit om trakten kring Rörås kopparverk i Norge, att han »har knappast sett någon plats, som så ger intryck af *utpining*».

Vidare s a k n a s *-(n)ing* vid *glo, gno, ro, bero, sno, (be-, för-)tro, roa* och *oroa* samt vid *gona* (sig), *sona, trona* och väl äfven *tona* (enl. OL, LEKSELL har *toning).* Däremot f i n n s *groning* af *gro;* af *bo* f i n n s visserligen *boning,* men endast ss. konkret; *bebo, innebo* s a k n a *ning*-afledning; af *bona* s a k n a s abstr. på *-ing* (jfr *bonad*), men *ombona* bildar abstr. på *-ing.* Abstr. på *-ing* finnas vid ssgrna *försona, af-, be-, för-tona.* Om *sko, skona, försko* och *förskona* ha vi talat i det föregående.

Vidare s a k n a s *-(n)ing* vid *dua, intervjua* (jfr *-vju*) samt vid *basuna* och *duna,* men f i n n s (enl. OL) vid *utbasuna* och möjligen vid *afduna* (ej i SAOB).

Afledning på *-(n)ing* s a k n a s vid *bry, fly, gny, kny, sky, spy, sy,*[2] *ty* och *blya, förnya, (upp)krya;* men af *gry* f i n n s *gryning.* Abstr. på *-ing* saknas vid *gryna* (sig) och *tyna,* men finns vid *(af-)syna* och *af-, för-tyna.*

Abstr. på *-(n)ing* s a k n a s vid *få, gå, flå, klå, må, nå, slå, spå, stå, trå* och *två* samt dessas ssgr, vid *försmå,* vid *blåa, sjåa* samt vid *blåna,*[3] *dåna* (=dundra), *fåna, gråna, håna, låna, måna* (om), *råna, tråna;* men f i n n s vid *så* och dess ssgr, vid *dåna* (=svimma), *förvåna(s)* samt ssgrna *förhåna, af-, in-,*

---

[1] På kontamination af *mening* och *förmenande* beror väl uttrycket »efter min *förmening*» (t. ex. C. RAMBERG i GHT 1908, n:r 34, s. 4).

[2] Jfr likväl: »En sömmerska önskar *syning* i hemmen» Annons i Falu-Kuriren 1907, n:o 138, s. 2.

[3] Hos LEKSELL finns *blåning* (till *blåa* l. *blåna?*). — Ingeniör A. BÆCKSTRÖM har benäget visat mig på, att LEVERTIN S v e n s k a g e s t a l t e r[2] 254 använder *blåning* (af *blåna*).

upp-, *ut-låna*, *af-*, *ut-plåna*. Vid *slå* och *två* ha vi de gamla afledningarna *-slagning* i några ssgr (t. ex. *kalk-*, *upp-*) och *tvagning*.

(n)ing s a k n a s vid *förfäa*, *knäa*, *träa* (om fåglar) och vid *(för-)tjäna*, *skräna*, men f i n n s vid *betjäna*, *be-* och *förläna* och det nya lånordet *träna*.

(n)ing s a k n a s vid *dö* och *strö* med ssgr, vid *fröa*, *slöa*, *snöa*, *spöa* och *töa* med ssgr, vid *dröna*, *döna*, *röna*, *söna* (bergsverksterm), men f i n n s vid *kröna* (med ssg *be-*) och *försköna;* af *löna* förekommer *löning* bl. ss. förled i ssgr (*löningsstat* *-sätt* o. d.), men af de sammansatta *af-*, *be-löna* är *-ing* allmänt brukligt.

Som allmänt resultat synes framgå, att verb med vokalslut i stammen samt äfven (om ock i något mindre mån) verb på lång vokal + *n* i stamslutet ogärna (dvs. bl. mera undantagsvis) bilda abstr. på *-ning*, *-ing*, under det att sammansättningar här, som eljest, äro medgörligare.

Bland undantagen förtjäna *groning* af *gro*, *gryning* af *gry* och *såning* af *så* särskildt att uppmärksammas. De åsyfta företeelser i sinnevärlden och tyckas vara rätt väl stadgade i bruket; i sht gäller detta senare om *gryning*, som är det enda i fullt bruk varande abstr. till *gry (gryendet* är ovanligt); verbet *gryna* (sig) är så pass begränsadt i sin användning, att det knappast kan konkurrera om *gryning* med *gry*. *Gro* och *så* ha inga konkurrenter på *-na*, men *groning* och *såning* synas vara jämförelsevis unga och skriftspråksmässiga (den vetenskapliga och tekniska litteraturen tillhörande) bildningar. I allmänt, hvardagligt talspråk har man ju de äldre och kortare abstr. *grodd* till *gro* och *sådd* till *så;* till det senare dessutom de mer eller mindre konkretiserade *säd* och *(ut-)säde*. — *Bryning* till *bryna* är också något påfallande; dess uppkomst har ej hindrats af det gamla *bry* (vb och subst.).

I äldre tider synes försiktigheten vid bildandet af *(n)ing*-afledningar ej ha varit lika stor som nu.[1] Närmare historisk utredning af frågan saknas ännu; för medeltiden bli källorna i alla händelser otillräckliga.

---

[1] Exempelvis förekom år 1640 (enl. SAOB) *befrining* (af *befria*).

β) Huru stark känslan af *ning* som den rätta afledningsändelsen har blifvit, röjer sig ganska tydligt i abstraktbildningen vid »inkoativa» (intrans.) verb på *-na*.

α^{I}) Ett sådant inkoativ kan ha vid sin sida ett transit. verb (vare sig besläktadt till form och bet. eller ej), som saknar *n*:et i sitt stamslut, och hvars normala nom. actionis skulle ändas på *-ning* och alltså bli alldeles likalydande med ett af inkoativet bildadt abstr. på *-ing*.

α^{II}) Det händer då, att det (trans.) verbet, som icke har *-n-* i sin stam, verkligen bildar abstr. på *-ning*, men att ett likalydande abstr. alls icke kan förekomma vid inkoativet.

Så t. ex. hör *blekning* till *bleka*, men ej till *blekna*, *blötning* till *blöta*, men ej till *blötna*, *bokning* till *boka* (teknisk term), men ej till *bokna* (= bli boken, om päron o. d.), *klarning* till *klara*, icke till *klarna*, *kolning* till *kola*, ej till *kolna*, *lossning* till *lossa*, ej till *lossna*, *rakning* till *raka* (hår l. skägg), ej till *rakna* (t. ex. om lockar), *stickning* till *sticka* (strumpor o. d.), men ej till *stickna* (bli sticken l. stucken), *tätning* till *täta*, ej till *tätna*.

Enstaka förseelser mot denna regel tyckas i våra dagar förekomma, ty få äro nog de, som gifvit akt på språkets tendens i detta afseende.

Undantag: 1:o. Egendomligt är, att *löpning* användes både till *löpa* (intr., jfr *lopp*) och *löpna* (så OL, som säkerligen har rätt) — sammanhanget blir i hvarje fall (tyckes det) så olika, att man ej alls tänker på den andra möjligheten: det ena är sportterm, det andra mejeriterm (bl. i skrift?).

2:o. Man har *baxa* (≒ med järnspett o. d. framflytta) och *baxna(s)* (= häpna); till det trans. verbet finns *baxning;* OL uppgifver *baxning* äfven för det inkoativa, hvilket likväl förefaller osäkert.

3:o. Vid *härskna* (= bli härsken) uppgifver OL, att ett sbst. *härskning* skulle finnas. Det är möjligt, men troligen skulle dock mången studsa vid denna afledning. Visserligen brukas ju inte ngt abstr. på *-ning* af *härska*, men man har ju *behärskning* (GHT 1907, nr 214, s. 9), i sht i ssgn *själf-*.

4:o. Det enkla *friska* finns bl. tekn. (*fr. bly*) och har då *-ning*, medan *friskna* (= bli frisk) saknar *-ing*; men i ssgar in-

träder så till vida sammanblandning, som man ej blott har *uppfriskning* af *friska upp* och *förfriskning* af *förfriska (sig)*, utan äfven, om ock mindre gärna, *tillfriskning* af *tillfriskna*, hellre: *-nande*.

5:o. Af *vissna* har man intet nom. actionis på *-ing* och det har ej heller något **vissa* vid sidan af sig; men vid *förvissna* uppger OL *-ing*, ehuru man har *förviss-ning* af det visserligen obesläktade *förvissa (sig)*.

β^{11}) Men då inkoativet på *-na* har vid sin sida ett (besläktadt l. obesläktadt) för öfrigt likalydande verb utan *n*, händer det, att intetdera bildar abstr. på *-(n)ing*.

Så t. ex. vid *lätta* och *lättna*, *moja* (sig) och *mojna*, *slappa* och *slappna*, *sura* och *surna*, *vaka* och *vakna*, *söta* och *sötna*, *trötta* och *tröttna*, *tysta* och *tystna*, *veka* och *vekna*. Att *kalla* icke bildar abstr. på *-ning*, beror väl åtminstone delvis därpå, att ett sådant nom. actionis skulle leda tanken på det (f. ö. obesläktade) inkoativa *kallna*. Jfr äfven *fasta* och *fastna*.

Anmärkning till α^1 (α^{11} och β^{11}).

Osäkerhet yppar sig nog i fråga om flera hithörande verb; så t. ex. uppgifver OL, att hvarken *svala* l. *svalna* ha abstr. på *-ning;* men en författarinna i GHT 1907, nr 214, s. 9 säger, att de färgdränkta garnhärfvorna »skola hängas upp på (!) *svalning* för att sedan tvättas», — hvarvid sbst. väl snarare är att föra till inkoativet än till transitivet. När de båda verben stå hvarandra så nära till betydelsen, att det transitivas passiv nära nog sammanfaller med inkoativet (*svalas* = »göras sval l. svalare», *svalna* = »bli sval l. svalare»)[1], har man heller icke något behof af återhållsamhet. *Styfning* (OL), för så vidt det brukas, för man väl hellre till *styfva* än till *styfna*. Eljest visar sig närmandet i sht i sammansatta vb, som äro friare och mera obehindrade i bildandet af abstr. på *-ning*.[2] T. ex. *Afsvalning*, *uppmjukning*, *afslappning*, *förkolning*, *uppklarning*, *förtjockning*, *afsmalning*, som

---

[1] Skillnaden är alltså, att vid det trans. verbets passiv o. nom. actionis kvarstår ett bibegrepp af personlig verksamhet ss. orsak, men att detta bibegrepp saknas vid det inkoativa verbet och dess nom. actionis.

[2] Obs. här upptagas ssgr af enkla vb af bägge grupperna (α^1 och β^1); *mjukna* hör till β^1, ty *mjuka* enbart finns ej, men väl *mjuka upp*.

efter sammanhanget kunna föras ungefär lika bra till (pass. af) det t r a n s. som till det i n k o a t i v a verbet.

β[1]) Om öfriga i n k o a t i v e r, dvs. sådana, som ej ha vid sidan något vb utan *n* i stammen, gäller, att de såsom enkla icke bilda abstr. på *-ing*, och ss. sammansatta blott i enstaka fall.

Undantag: Enkla verb: *domna* (jämte *af-*, *bort-*), *ljusna*, *mörkna* (»*i mörkningen*») [jfr *dagning*, *kvällning* af *dagas*, *kvällas*]; OL upptager också *storkning*, *stelning*[1] och *mogning*, hvilka förefalla mig vara mindre brukliga.

Det bör kanske anmärkas, att (få l. ge *en*) *dufning* alls ingenting har att göra med *dufna* (= bli dufven).

För att bevisa, hur motvilliga inkoativerna på *-na* äro att bilda nom. act. på *-ing*, uppräknar jag här de öfriga — dvs. dem, som, fastän deras afl. på *-ing* ej kunde vålla ngt missförstånd, ändå (så vidt jag kunnat finna) icke bilda sådant nom. act. Om en sammansättning kan bilda sbst. på *-ing*, anmärker jag det.

Om *gråna* och *blåna* är förut taladt. Vidare ha vi *gulna*, *svartna*, *hvitna*, *rodna*, *blackna*, *falna*. Intet af dessa torde ens i ssg. bilda abstr. på *-ing*.

Stanna (fordom *stadna*)[2], *gistna* och *hårdna* (men *förhårdning*).

Glesna, *slakna*, *krumpna*, *skrumpna*; *mulna*; *skralna* (om vind); *slockna*; *ruttna* (men *af-*, *förruttning*; jfr *förruttnelse*), *multna* (men *förmultning*), *murkna*, *skörna*, *mörna*, *unkna*, *beskna*; *somna*, *sjukna*, *hesna*, *svullna* / *bulna*, *hisna*, *häpna*, *flatna*, *trumpna*, *ilskna*.

γ) Öfriga fall, där medvetandet l. känslan, att språket äger verbstammar både med och utan ett slutande *n*, synes ha varit anledningen till uteblifvandet af abstraktbildning på *-ning*,

α[1]) Svenskan har ett rätt stort antal verb med stamslutet *-ng* och ett mindre antal med stamslutet *-ngn* (skrifvet *-gn*).

---

[1] Däremot är *förstelning* rätt vanligt.

[2] Jfr om detta verb under δ.

De senare synas icke bilda nom. actionis på *-ing;* beträffande de förra kan man åtm. delvis iakttaga en viss återhållsamhet vid bildandet af nom. act. på *-ning*, en återhållsamhet, som väl, åtm. i viss mån, beror på känslan, att ett verbalabstr. på *-ngning* kunde tänkas höra till ngt verb på *-ngna*.

Verb på *-ngna* äro:

agna, gagna, begagna, — segna (ned; äfven uttaladt *signa), — digna, signa, välsigna — hugna, lugna — fägna, hägna, regna, ägna — ögna.*

Intet af dessa synes kunna bilda abstr. på *-ing*. Kongruens med abstr. af verb på *-nga* skulle, så vidt jag kunnat finna, inträffa endast i fråga om verbet *hägna*, ty af *hänga* har man ju (i fullt bruk) *hängning*.

Af verben på *-nga* saknas *-ning* vid *(bi-, före-) bringa, (för-) klinga, förringa* (omtaladt från annan synpunkt under *b*), *stinga, svinga, tinga, tvinga, bevinga* — men finnes vid några af dessa i ssgr:

uppbringning (?), *anbringning* (?), *upptingning* (?), *påtingning* (?); jfr också *inringning* (af villebråd). Af *springa* har man abstr. på *-ning*, men ej af *bi-*, *utspringa*.[1]

Ning saknas vid *ljunga, klunga* (sig), *punga* (ut), *runga, betunga*[2] samt vid *sjunga*, utom i vissa ssgr, t. ex. *sam*[*man*]-, *öfver-sjungning*.

Tyngning tyckes inte vara brukligt, men *nedtyngning* upptages i OL.

Ning saknas vid *fånga, gånga, ånga*.

De rätt talrika verben på *-änga* tyckas alla ha abstr. på *-ning*, utom *dänga* och *mänga;* jfr dock *inmängning*.

β[1]) Möjligen har också tillvaron af verb med *mn* i stamslutet vid sidan af de på *mm* (l. *m*) vållat en viss återhållsamhet vid *(n)ing*-afledning för den förstnämnda gruppen och kanske äfven för den senare. Undantagen skulle likväl bli så många, att man ej bör hålla mycket på regeln, i synnerhet som uteblifvandet af *ning*-afledningen ofta kan förklaras

---

[1] SAOB anför *betvingning*, brukadt 1703 af Karl XII.

[2] *betungning* uppvisas från 1620 till 1776 i SAOB.

därigenom, att gamla abstr. i synnerhet af kortare typer varit och äro i fullt bruk, t. ex. *hämnd* till *hämna(s)* [till *hämma* uppgifves *hämning*, men är väl sällsynt], *beröm* till *berömma*, *dröm* till *drömma*, *dom* till *döma*, *glömska* till *glömma*, *skrämsel* till *skrämma*, *skam* till *skämmas*, *(an-, in-)komst* till *komma*, *glam* till *glamma*, *stim* till *stimma* osv.

Emellertid kan man ju lägga märke till, att *(n)ing*-afledning saknas vid *rämna*, *nämna* [jfr *be-*, *ut-nämning*] och *ämna* (som dock möjligen hör till II); vid *lämna* har *lämning* ej längre karaktär af nom. actionis (däremot t. ex. *in-*, *ut-lämning*); *ning* saknas äfven vid *klema*, *förnimma*, *fjärma*, *närma*, *försumma*, *förstumma*, *gömma* och kanhända ett par till.

γ[1]) I öfriga verb, där *n* följer efter konsonant i stamslutet, uteblir ofta *ing*-afledning, äfven då det ej finnes ett motsvarande verb utan *n*, som kunde vålla missförstånd. Att *likna* och *förlikna* ej bilda abstr. på *-ing*, är ju rimligt, då man har *förlikning* (af *förlika*); till *likna* har man ju f. ö. *liknelse*; till *sammanlikna* uppger OL *-ning*, som snarast tyckes vara danism. — *Ing* saknas vid *lyssna*, *varsna* (inkoativ?), *(be-)vittna*, *väpna* (likväl: *af-*, *be-väpning*), *(till-)ärna* (att föra till II?), *sakna* (jfr *-ad*). Men i andra fall bildas abstr. på *-ing* af dylika verb: *teckning*, *omtöckning*, *räkning*, *drunkning*, *varning*.

δ) En särskild ställning intaga de verb, hvilkas stam slutar på kort vokal + *nn*. Att dessa i så stort antal undvika afledning på *-ing*, tyckes bero därpå, att ett tydligt framträdande aflednings-*n* här icke kan användas. Företeelsen blir alltså af liknande slag som undvikandet af genitivisk användning af sbst. med *-s* (l. *-sch*) i stamslutet.

Nom. act. på *-ing* saknas vid:

(för)banna och *(be)sanna*. [Obs. att *sanning*, äldre *sannind*[1], är denominativ]. Om *stanna* (äldre *stadna*) är taladt i sammanhang med inkoativerna[2]; med konkret bet. förekommer emellertid *äggstanning* (= äggröra). Vid verbet *vanna* (rensa säd med s. k. vanna) skall enl OL *-ing* förekomma;

[1] Jfr *fägring* af ä. *fægrind(i)*.
[2] Också ssgn *afstanna* saknar abstr. på *-ing*.

hos SUNDÉN upptages det ej. Vid *öfvermanna* upptager OL intet abstr. på *-ing*, däremot *bemanning* och *råmanning* (till *manna rå*); *-ing* saknas vid *brinna* (med ssgr); *finna* (*be-*, *igen-*, *före-* osv.): till *uppfinna* finnes *uppfinning*, som likväl blifvit tämligen själfständigt i förh. till verbet (hellre: »han arbetar på *uppfinnandet* af ett styrbart luftskepp», jfr: »*uppfinningar* komma sällan uppfinnarna själfva till godo», = nyuppfunna konster o. d.); *(upp-)hinna; påminna, pinna; rinna* med ssgr; *eftersinna*, men *besinning*, som likväl är tämligen själfständigt i förh. till verbet (t. ex. »Efter något *besinnande*», men: »handla utan *besinning*»); *skinna, skrinna*; *(för)svinna*. — *Spinning* och *tvinning* upptagas af LEKSELL, men ej af OL, som likväl har *in-*, *om-*, *upp-spinning*; i GHT (1907, nr 215, s. 2) talas om »*hemspinningens* betydelse»; obs. att *spånad* ännu kan användas ss. nom. act. — Vid *vinna* har man visserligen *vinning*, som dock knapppast är lika rent nom. actionis (jfr *snöd vinning, landvinning*) som *-andet;* OL upptager *-ing* vid *återvinna*, men ej vid *af-* eller *tillvinna* (sig).

Abstr. på *-ing* saknas vid *förkunna* o. *tunna; kunna* o. *varkunna* (sig) böra helst föras till II — vid *begynna, gynna, in-* och *utmynna* [*mynning* finns ej ss. nom. act.], *nynna* (= gnola); —*bekänna* (jfr *-else*), och i allm. *känna* (dock: »ha *känning* af», *landkänning, igenkänningstecken*); *bränning* och *ränning* vanl. bl. konkreta; men *förbränning, uppbräning* (OL) äro liksom *spänning* rena nom. act

Härmed afslutar jag försöket att uppräkna hela grupper af verb, som a f f o r m e l l a s k ä l ej (gärna) bilda abstr. på *-(n)ing*. Det vill nog synas, som om åtskilligt mera härutinnan bör kunna fastställas. Men f. n. vågar jag ej söka häfda flera hithörande kategorier. Endast antydningsvis vill jag omnämna, att verb på *l* eller *r* med föregående konsonant(er) — som enl. förut anförd regel skulle bilda nom. actionis på *-ing* (ej *-ning*) — i själfva verket till rätt stort antal undandraga sig denna afledning. Jfr *adla, buckla, paddla, stappla, betitla, ringla, (be)tvifla, fjättra, huttra, klamra, klandra* (jfr *klander)*[1], *sippra, tillra, tindra, (ut)hungra, magra, vägra, besegra* m. fl.

---

[1] *Klandring* förekommer (i rim) hos LENNGREN 115.

Det kunde väl förtjäna undersökas, om ej ett stort antal af de verb på *l* eller *r* med föregående kons., som faktiskt bilda *ing*-afledning, står i beroende af tyska förebilder (ss. t. ex. *samling*, jfr t. *Sammlung*). Också i andra tillfällen torde tillvaron af tyska mönster ha ingripit i bildandet af *(n)ing*-afledningar.

II. Verb, som på grund af sin betydelse eller viss begränsning i brukbarhet icke bilda abstr. på *-(n)ing*.

1) Med afs. på betydelse gäller ungefär detsamma som i fråga om abstr. på *-ande(t)*, nämligen att afledningen i regeln icke brukas vid verb, som kunna räknas till hjälpverben, och icke heller gärna vid verb, som vanligen hafva saksubjekt. Det finns många undantag från den senare regeln, men i det hela kunna samma exempelverb anföras här som i fråga om *-ande(t)*.

2) Med afs. på brukbarhetssfären.

a) om verbet är mindre vanligt i infinitiv och i finit form, så förefaller dess abstraktum på *-(n)ing* än mera främmande och undvikes därför gärna. Hit kunna räknas åtskilliga från tyskan lånade verb, som i sht tillhöra kanslistilen o. d. stilarter (t. ex. äldre kyrklig stil, »kyrkosvenska») och äro tämligen sällsynta i ledigare framställning — t. ex. *befrynda, behjärta, bekräfta* (jfr *-else*), *besjäla, bemärka, bespotta, bemästra* (sig), *bettla*[1], *bifoga, förfoga*, [men *(hop)fogning* i materiell mening], *förborga, förbarma* (sig), *föröfva* [men *öfning*], *förfära, förfäkta, utfärda, utfästa*. Hit kan man också föra åtskilliga andra lånord, som utan att begränsas till särskilda stilar ändå äro jämförelsevis ovanliga och nya i svenskan: t. ex. *klirra, länka* (dock *sammanlänkning* OL), *fram-, uppkvälla* [jfr *kvällning* af *kvällas*], *(för-)smäkta, öfvernatta;* — *kunskapa* och *sällskapa* höra väl snarast till I, enär afledningen skulle leda tanken på verbet *skapa* och alltså verka vilseledande (verben äro ju afledda af *kunskap, sällskap*).

Obs. att de allra flesta här (under *a*) anförda verben bilda abstr. på *-ande*.

---

[1] *Bettling* angifves i SAOB ss. mindre brukligt.

Dessutom åtskilliga andra täml. ålderdomliga verb, tyska l. nordiska: *(öfver)antvarda*, *bekaja*, *belacka*[1], *berama*, *borga* [jfr *borgen*], *bänka* (sig), *(efter-)fika*, *fylka* [jfr *-ing*, konkret, kan ss. saknande *-n-* numera ej uppfattas ss. abstr. till *fylka*], *förgäta*, *gilja* [jfr *I 1*], *gälda*, *hela*, *idka*, *(be-)jaka*, *(ut-)kora* [jfr *-else*], *lasta* (= klandra; jfr I ang. missförstånd!), *ledsaga*, *ljuta*, *morla* o. *porla* [kunna föras till *1*, eftersom de ha saksubjekt], *mäla* [däremot *anmälning* o. *-an*], *(å)samka*, *tima*, *ursaka*, *urskulda*, *äkta*, *äska*. — Obs. att så godt som alla dessa verb kunna ha abstr. på *-ande*.

b) Verb tillhörande det hvardagliga, vulgära l. slangartade språket. Visserligen är ej afl. *-ning* på långt när så mycket som afl. *-ande* bunden vid det »städade» skriftspråket (normal- o. högprosan), men riktigt folklig är den ej ss. produktiv, dvs. i det lediga hvardagsspråket nybildar man ej gärna abstr. på *-ning*. Därför saknas sådana i regeln af verb, som uteslutande tillkomma det hvardagliga, ngt vulgära språkbrudet.[2]

I det jag f. ö. hänvisar till de i fråga om abstr. på *-ande* (kap. II, afd. II) anförda, vill jag här uppräkna ytterligare några exempel:

kinesa [*-ning* anföres dock af R. G:son Berg Skolpojks- o. studentslang], *björna* kunde föras till I [för *n*-ets skull], *todda*, [däremot *punschning*], *posta*.

(N)ing saknas också vid en mängd verb, som beteckna »gå åstad l. omkring», »röra sig bort på något visst sätt» med försmädlig, gäckande, klandrande l. skämtsam bibetydelse: t. ex. *klampa*, *kila*, *krafla*, *kånka*, l. *kanka*, *kuska*, *larfva*, *lomma*

---

[1] Obs. att **belackning* snarast skulle leda tanken på *lacka* (t. ex. ett bref).

[2] Finnes ett »städadt» och ett »vulgärt» verb af alldeles samma form (»homonyma»), så hör abstr. på *-ning*, då ett sådant är i bruk, gifvet till det förra verbet; t. ex. *solning* till *sola* (spisar o. d.), men ej till »få sota för» (ngt). Läser man ordet *afkolning*, så tänker man på *kola* l. *kolna*, men ej på *kola af*, o. s. v. — Emellertid måste uttryckligen anmärkas, att enstaka fall af *nnig*-afledningar förekomma, då hvardagsord mera tillfälligt flyttas upp i städadt skriftspråk; t. ex. »Gammalt folks *dusningar* under dagens lopp äro ej verklig sömn, utan endast lindrigare anfall af utmattning» GHT 1907, nr 232, s. 19 (efter en amer. tidskr, som förmodligen haft *dozes*).

af, lufsa, slinka (in), *smita, strela, strutta, stulta, stöfla, svassa, tassa, traska, vanka* och *flacka* m. fl. [jfr kap. X].

Vidare saknas *-(n)ing* vid en hop verb, som med klandrande l. förlöjligande bibetydelse angifva rörelser med fingrar, händer l. armar, t. ex. *fingra, pilla, kreta* (= tälja), *grabba, rafsa* med ssgr, *hysta* och *kafva* samt med allmännare betydelse *tota till* (= försöka på ett ofullkomligt och barnsligt sätt).

Af de många verb, som klandrande l. skämtsamt användas ss. synonym till d r i c k a l. s u p a (med åtsk. skiftningar): *bälja, kolka, pimpla, lapa;* jfr också *jula* (= fira jul).

Ning saknas också vid *nosa* (på), *kladda*[1], *skralta, krassla, lulla,* vid åtskilliga verb, som beteckna diverse aggressiva åtgärder, t. ex. *höta, hun(d)sa, (ut)schasa, nacka,* äfvensom *pracka* (på), *tratta* (i), vidare åtsk. verb, som klandrande eller förlöjligande uttrycka röstens användning[2], t. ex. *gasta, ulfva* (= tjuta), *käfta, lalla, muttra, puttra* m. fl.

Dessutom t. ex. *fiffa upp, pigga upp, ynka, snylta, snugga* (= snylta), *snika* (efter), och de än mera »folkliga» (allmogen tillhörande) *grunda* (= fundera), *stura, tjura, svinka* (= vara opålitlig), *gälla* (snöpa), *missa* (= slå miste o. d.), *grisa* (om so), *kidla* l. *killa* (om get), *kissla* (om katta).

Och slutligen många refl. vb, t. ex. *axla sig, asa sig (fram), hangla sig (fram), lusa sig, masa sig, omaka sig, slefva i sig, åbäka sig.*

Det är, som synes af det föreg., rätt betydliga inskränkningar, användningen af afl. *-(n)ing* måste underkasta sig. Och ändå har jag blott medtagit sådana fall, där motviljan mot bruket af *ning* med någorlunda säkerhet kan hänföras till en regel, dvs. där man kan skönja en plausibel anledning.[3]

---

[1] Jfr kap. X.

[2] Jfr kapp. X, XI.

[3] Såsom exempel på fall, där bruket af *-ning* förefaller mig stötande, utan att jag dock kan anföra annan grund än den, att det är o v a n l i g t, vill jag citera: »*sammanväxningen* [af de eröfrade provinserna och det gamla svenska området] skedde . . . på fredliga vägar» GHT 1908, nr 47, s. 8, i ledare; — »*återställningen* (= tillfrisknandet) gick fort» Därs. 1907, nr 229, s. 13.

Förekomsten af abstr. på *-ing* vid verb på *-era*.

Vid de synnerligen talrika verb på *-era*, som inlånats till svenskan eller (undantagsvis) bildats efter mönstret af sådana lånade, förekomma många olika slag af verbalabstrakter. Så vidt dessa äro främmande för svensk ordbildning, befattar jag mig f. n. ej med dem.[1] Verbalabstrakter af svensk typ bilda verb på *-era* genom afledningsändelserna *-ande* och *-ing*. Den förra ändelsen kan tillkomma de allra flesta af verben på *-era* (ett par undantag ha anförts i kap. II). Däremot lider bruket af afledningen *-ing* rätt stor begränsning. Jag har ej haft tillfälle att närmare undersöka förhållandet mellan verben på *-era* och deras abstrakter på *-ing*, men några antydningar skall jag här lämna.

Vid verb på *-era* kan förekomma 1. såväl svenskt abstr. på *-ing*[2], som abstr. af utländsk typ, eller 2. blott svenskt abstr. på *-ing*[2] eller 3. blott abstr. af utländsk typ.[2]

1. Både abstr. på *-ing* och utländskt abstr.

a) utan väsentlig skillnad i betydelsen[3] mellan det svenska och det utländska abstraktet;

α) det svenska och det utländska äro ungefär lika vanliga i bruket:

t. ex. vid verben: *vaccinera*, *inflammera*, *konfirmera*, *(de)gradera*, *installera*, *koncentrera*, *expropriera*, *likvidera*, *illuminera*, *deklamera*, *imitera*, *improvisera*, *kanalisera*, alla med resp. *-ering* och *-ation;* vidare t. ex. *komplicera*, *klassificera* med resp. *-icering* och *-ikation;* vidare t. ex. *interpunktera*, *inspektera* med resp. *-tering* och *-tion; invertera* med *-tering* och *-sion; permittera* med *-ittering* och *-ission; komponera* med *-onering* och *-osition;* vidare t. ex. *brodera*, *trakassera* med *-ering* och *-eri*, vidare t. ex. *abonnera*, *ackompanjera* med *-ering* och *-emang;* vidare t. ex. *kontrollera* med *-ering* och *kontroll* osv., vidare t. ex. *dementera* med *-ering* och *-i* (möjl. att föra till γ).

---

[1] Angående några afl. på *-eri* jfr kap. V.

[2] Jag bortser härvid från abstr. på *-ande*.

[3] Ofta kan likväl den svenska afledningsformen ha något starkare utpräglad karaktär af nomen actionis, liksom den ju också för svensk språkkänsla lättare och säkrare associerar sig med verbet.

β) abstr. på *-ing* brukas m e r a (h e l l r e) än det utländska abstr., t. ex. *immatrikulera, individualisera, materialisera:* vid dessa verb föredrager åtm. jag *-ering* framför *-ation*, men jag medgifver, att bruket kan vackla starkt; vidare t. ex. *dressera, glasera* med *-ering* och *-yr*, hvilket senare (snarare än det förra) kan ha en konkretare betydelse, i hvilket fall verben böra ställas under *b*; vidare t. ex. *kolportera*, där *-ering* väl (om man bortser från fackspråket) föredrages framför *-age*.[1] Vid *skandera* torde *-ering* numera afgjordt föredragas framför *skansion* (jfr 2).

γ) abstr. på *-ing* brukas m i n d r e än det utländska: t. ex. *(de-)centralisera, examinera, fabricera, kapitulera, konsultera*, vid hvilka *-ation* föredrages; *konstruera* (med *-uktion*) *promovera* (med *-otion*), *diskutera* (med *-ussion*), *explodera* (med *-osion*), *exponera* (med *exposition*), *mankera* (med *-emang*), *leverera* (med *leverans*), *massera* (med *massage*), *marschera* (jämte ssgr), *exercera, galoppera, ex-, im-, trans-portera*, vid hvilka de kortare abstr. *marsch* (*af-* etc.) , *exercis, galopp, ex-, im-, trans-port* vanligen föredragas.

b) m e d (mer l. mindre utpräglad) s k i l l n a d i b e t y d e l s e n, hvarvid abstr. på *-ering* alltid närmast och fullständigast ansluter sig till verbet ss. dess nom. actionis, medan det utländska abstraktet fått en mera begränsad (specialiserad) och vanligen konkretare betydelse.[2]

Jfr. t. ex. *deklin-* och *konjugering* med *-ation, dekorering* med *dekoration, illustrering* med *illustration, kommunicering* med *kommunikation, negering* med *negation, demonstrering* med *demonstration, demoralisering* med *demoralisation, formering* med *formation, distrahering* och *konfundering* med *distraktion* och *konfusion, expediering* med *expedition, dirigering* med *direktion, redigering* med *redaktion, konstituering* med *konstitution, drapering* med *draperi, frisering* med *frisyr, karrikering* med *karrikatyr, etablering* med *etablissemang, möblering* med *möblemang, komplimentering* med *komplimang, es-*

[1] Såsom ett kuriosum vill jag anteckna, att *kompletteringf(s-*pröfning) i Lund på 1870-talet brukade af studenterna kallas *komplettamen;* jfr *examen, tentamen.*

[2] Ett undantag bilda kanhända *kommendering* och *kommando.*

kortering med *eskort*, *paradering* med *parad*, *parafrasering* med *parafras*.

2. Blott abstr. på *-ing* förekommer vid t. ex. följande verb:

de flesta på *-isera*[1], ss. *brutal-*, *human-*, *demokrat-*, *fanat-*, *fratern-*, *elektr-*, *galvan-*, *dialog-*, *katalog-*, *dramat-*, *diftong-*, *grammat-*, *german-* o. d., *hypot-*, *hypnot-*, *ideal-*, *iron-*, *immunisera;* vidare: *desavouera*, *derangera*, *desertera*, *detaljera*, *dränera*, *eklatera*, *eklärera*, *excerpera*, *exploatera*, *fasonera*, *formulera*, *forcera*, *frottera*, *furnera*, *fysiljera*, *garnera*, *garnisonera*, *grassera*, *griljera*, *gruppera*, *harangera*, *harpunera*, *honorera*, *hospitera*, *ignorera*, *impregnera*, *interfoliera*, *internera*, *isolera*, *inhibera*, *influera*, *justera*, *kalkera*, *kommatera*, *kopiera* (*kopia*), *kreera*, *kroasera*, *linjera*, *orientera*, *paginera* o. s. v., samt naturligtvis sådana, som få starkare försvenskad karaktär genom sammansättning med svensk förled, t. ex. *framkonstruera*, *inkassera*, *inkvartera*, *inackordera*, *instudera*, *inklarera*, eller äro afledda af ss. svenska uppfattade ord, t. ex. *hundsfottera*, *husera*.[2]

3. Blott abstr. af utländsk typ förekommer vid åtskilliga verb, som — efter hvad det vill synas — jämförelsevis tidigt vunnit en viss stadga och hemortsrätt i de bildade klassernas språkbruk; också deras abstrakter ha därmed fått så stark häfd, att de ej tillåtit svenska nybildningar på *-ing* att taga plats vid deras sida.[3]

Så t. ex. har man till *studera* (ss. simplex) knappast annat abstr. än *studium*,[4] till *dividera* nästan blott *division*, till *intressera* blott *intresse*, till *tendera* bl. *tendens*, till *inspirera* bl. *inspiration*, till *tolerera* bl. *tolerans*, till *disputera* bl. *disputation* el. *dispyt*, till *protestera* bl. *protest*, till *instruera* bl. *instruktion*, till *orera* bl. *oration*, till *disponera* bl. *disposition*, till

---

[1] Obs. att enstaka verb med denna ändelse finnas upptagna under *1*.

[2] Dessa båda verb äro väl så pass vulgära, att abstr. på *-ing* är jämförelsevis ovanligt; det upptages dock för bägge i OL.

[3] Naturligtvis förekomma undantagsvis afledningar på *-ing*, och gränsen mellan *3* och *1* ay kan ej med full bestämdhet uppdragas.

[4] Jag bortser här, liksom förut i fråga om verben på *-era*, från afledningarna på *-ande*.

kontrastera bl. *kontrast*, till *existera* bl. *existens*, till *fingera* bl. *fiktion*, till *variera* bl. *variation*, till *diktera* bl. *diktamen* (förr äfven *dicté*), till *kritisera* bl. *kritik*, till *musicera* bl. *musik*.

Bland verb, som tillhöra affärsspråket, t. ex. *spekulera* med *spekulation*, *destinera* med *destination*, *konkurrera* med *konkurrens*, *bankruttera* med *bankrutt*, *konsumera* med *konsumtion*, *kooperera* med *kooperation* — och från det politiska språkbruket: *proponera* med *proposition*, *opponera* med *opposition*, *intervenera* med *intervention*, *korrumpera* med *korruption*, *konspirera* med *konspiration*, *frondera* med *frond* eller *fronderi*.

Anmärkningsvärda äro också åtskilliga verb, som hufvudsakligen brukats inom den »fina världens» umgängesspråk, »salongsspråket», t. ex. *konversera* med *konversation*, *raljera* med *raljeri*, *kokettera* med *koketteri*, *kurtisera* med *kurtis*, *gratulera* med *gratulation*, *applådera* med *applåd*, *intrigera* med *intrig*, *parera* (i fäktning) med *parad*, *insinuera* med *insinuation*, *blamera* med *blamage*, *promenera* med *promenad*.

I den här ofvan skisserade öfversikten tror jag afdelningen 2 förtjäna den största uppmärksamheten, när abstraktbildningen vid verb på *-era* en gång göres till föremål för grundligare undersökningar, än jag har kunnat åstadkomma. Det förefaller mig, som om en stark förkärlek för afledn. *-ing* numera gjorde sig märkbar vid verben på *-era*. Och det röjer utan tvifvel en riktig språkinstinkt, när man i fråga om nya eller ej synnerligen stadgade lånord föredrager *-ering*, som är mera svenskt och tydligare ansluter sig till verbet, framför *-ation*, *-tion*, *-sion*, *-yr* m. fl.

En undantagsställning intaga väl de kortaste utländska abstrakterna, sådana som *protest* (till *protestera*), *kritik* (till *kritisera*) o. d.; dessa äro nämligen så ändamålsenliga genom sin korthet, att de redan därigenom ha anspråk på allmänhetens sympatier. Och därtill kommer, att de vinna stöd genom analogien med de korta verbalabstrakter af mera svensk typ, som behandlas här nedan i kapp. X, XI.

Såsom ett litet supplement till den nyss lämnade öfversikten vill jag anföra, att jag påträffat några verb på *-era*, vid hvilka hvarken förekommer något abstr. på

-ering ej heller (åtm. ej i allmännare språkbruk) något abstr. af utländsk typ. T. ex. *genera* (abstr. *gène* kan knappast sägas ha fått burskap i svenskan), *stoltsera*[1], *spankulera*[1], *flanera*, *filosofera*, *docera*, *bornera* (t. ex. om öl). Alla dessa, utom *genera*, bilda abstr. på *-ande*.

I nuvarande riksspråk (spec. normalprosa) äro *-ande* (*-ende*) och *-ning* (*-ing*) de enda »lefvande», »produktiva» afledningsändelserna af större räckvidd. Nybildningar med annan afledningsändelse och bildandet af verbalabstr. utan afledningsändelse (= verbets stam)[2] förekomma blott mera sällan; sådana uppträda mestadels utanför det »städade» skriftspråket, i tal och i friare stil (lågprosa), hvarjämte poesien och den vittra prosan kunna arbeta i samma riktning. Men dessa nybildningar bana sig efter hand väg in i skriftspråkets mera »städade» arter; och många af dem förtjäna också att omhuldas. Skriftspråket behöfver väl någon omväxling i de ideligen återkommande afledningsändelserna *ning* och *ande*. Enklast är naturligtvis, att bruka infinitiv eller finita verbalformer i st. f. verbalabstr.; i sht de finita formerna äro ju konkreta o. folkliga; men den koncentration o. logiskhet, skriftspråket i allmänhet kräfver, tillåter ej alltid en så pass stor omständlighet, som de finita formernas bruk för med sig.

Vi skola nu taga en öfversikt, först af ännu brukliga, med afledningsändelser bildade verbalabstr., sedan af de intressanta, folkliga och största uppmuntran värda »korta» abstrakterna.

Bland de genom tillägg af afledningsstafvelse bildade vill jag först (i kapp. IV, V) framhålla ett par, som tyckas vara ganska lifskraftiga och lofvande, om också deras område ännu är ganska begränsadt.

---

[1] Dessa äro naturligtvis icke romanska lånord.

[2] Se kapp. X, XI.

FJÄRDE KAPITLET.

Nom. actionis på *-are.*

Denna lilla grupp består af nybildningar och är ännu föga uppmärksammad. De flesta svenskar veta nog, att man af månget verb genom att till verbets infinitiv-stam lägga ändelsen *-are* kan bilda ett maskulint substantiv för att beteckna den person, som utför verbets handling, eller som är i det tillstånd, verbet betecknar, t. ex. *löpare, lärare, sofvare, kvarsittare* — dessa sbst. kallas, som bekant, nomina agentis.

Det har emellertid redan i mycket aflägsna tider kunnat tillgå så, att ett nom. agentis fått betydelse af ett nom. actionis. I sin berömda afhandling om verbalabstrakterna i de germanska språken har VON BAHDER påpekat flera fall af sådan betydelseutveckling, och han har därvid erinrat om, att ss. mellanled fungerar betydelsen af nom. instrumenti. Alltså: sbst. betecknar 1) först den person, som utför handlingen, 2) sedan det verktyg l. medel, hvarmed handlingen utföres, och 3) slutligen (sedan medlet blifvit bisak) själfva handlingen.

På det andra stadiet, alltså det af nom. instrumenti, stå i vårt nuvarande språk en mängd sbst. på *-are*, som beteckna verktyg, t. ex. *gardinhållare, sängvärmare, visare* (på ur), *afvisare, åskledare, penntorkare.* Af gamla ord, i hvilka betydelseutvecklingen fullbordats, ha vi upptagit ur fornsv. (o. fornisl.) *bane* i alla betydelserna: 1) »dråpare», »dödare», 2) »anledning l. medel, hvarigenom döden framkallas», t. ex. »Detta hugg blef hans bane», 3) dråp, död(-ande). *Skada*

har urspr. betydt »skadegörare», jfr det mytologiska namnet *(Skaði)*.

När nu i våra dagar ursprungliga nom. agentis på *-are* öfvergå till nom. actionis, försiggår denna utveckling på två linjer, dels 1) genom lån från tyskan (o. möjligen engelskan), alltså på litterär väg, dels 2) genom spontan och inhemsk utveckling inom det skämtsamma talspråket.

1. Efter främmande, i sht tyska, förebilder (delvis med dansk förmedling):

afledare står ännu på gränsen mellan nom. instr. o. nom. act.; jfr SAOB, som ej angifver den senare bet., men citerar språkprof, i hvilka den kan inläggas.

afläggare kan visserligen brukas = *afläggning* (om växter o. d.), men endast i konkret bet.

afstickare är det bästa exemplet; efter det t. *einen abstecher machen* säger man nu »göra en afstickare», när man menar »sticka af» l. »vika af» från den raka vägen, i eg. eller bildl. betydelse.

öfverhalare i bet. »öfverhalning» hör kanske till 2.

2. i det folkliga l. snarare slangartade (»koling»-)språket är det, så vidt jag kunnat se, blott vissa betydelseområden, inom hvilka dessa bildningar uppträda;

a) för att beteckna supande, drickande, där likväl »supen» ännu kan fattas mera materiellt, ss. medlet l. verktyget; t. ex. (en) *sängfösare*, *tröstare*, *tankställare* (t. ex. P. MOLIN Ådal. 97), *hjärtevärmare* el. *-styrkare*, *själastämmare* (t. ex. hos P. MOLIN Ådal. 98), *magborstare* (DN 1907, nr 232 [$^{28}/_{8}$])[1];

b) ett slag: (en) *torfvare* (jfr *torfva till* ngn), *uppsittare* (= örfil, jfr det äldre (?) *sitt-opp*), *truthuggare*, *tankställare*, alla i OL. — I sin samling »Skolpojks- och studentslang» (= Sv. Landsmålen XVIII, 8) anför R. G:SON BERG följande: *öronvärmare* (= örfil); *rännare*, *skallare*, *trädare* och *tärsare*, alla fyra = »slag på munnen»; *murare* = »slag på ögat» (jfr »*mura* igen ögat med ett knytnäfslag»); vidare *kimboblängare*

---

[1] P. MOLIN har dessutom i Ådal. sidd. 97—99 de likartade, men ännu självsvåldigare och utan motsvarande verb bildade: *kolijoxare*, *kolikvintare*, *pilíknarkare*, af hvilka det sistnämnda tycks vara rätt allmänt.

= »slag, box»; och slutligen ur bollspelsterminologien: *jordbeckare*, *jordkrypare* = »lyra som går längs efter marken». — Själf tror jag mig ha hört *körare* = stöt l. knuff. TAMM Avl. 35 anför *afbasare* (= afbasning);

c) s ö m n: (ta sig en) *snarkare*, *slumrare*, *hvilare*;

d) e f t e r s i n n a n d e (ta sig en) *funderare*;

e) v i n d s t ö t: *körare* (enl. TAMM Avl. s. 35).

FEMTE KAPITLET.

Verbalabstr. på *-eri*.

Substantiv på *-eri* började i slutet af medeltiden inkomma i svenskan; långifvare var t y s k a n, dels direkt, dels genom danskan som mellanhand. Men tyskan själf hade lånat orden från romanska språk, i sht franskan, eller också bildat dem efter mönstret af franska, inlånade ord. Vid sidan af ord på *-eri* stå ofta ord på *-i*.[1]

Svenskan har alltjämt fortsatt att låna sbst. på *-eri*, dels från tyskan, dels direkt från franskan, men har också bildat egna afledningar på *-eri* med starkare l. svagare anknytning till lånade förebilder.

F. n. pågår nybildandet af sbst. på *-eri* rätt lifligt, men blott inom vissa stilarter. Folkliga äro dessa sbst. blott delvis[2]. De tillhöra vanl. de bildades språkbruk; detta gäller i sht dem, som ha klandrande l. förlöjligande användning.

Långt ifrån alla sbst. på *-eri* kunna räknas till verbalabstr. (nom. actionis). Somliga äro uppenbarligen denominativer, konkreta och kunna alls icke användas ss. verbalabstrakter.

Sådana äro t. ex. de, som beteckna ett s t ä l l e, där a f v e l och u p p f ö d a n d e af vissa djur i stor skala bedrifves: *fasaneri*, *hönseri* (nytt ord), *stuteri*, *schäferi*, *holländeri* — jfr de franska lånorden *menageri* och *orangeri*.

F ö r v a r i n g s r u m eller t i l l r e d n i n g s r u m ut-

---

[1] Utförligare historik finnes hos TAMM Avledningsändelser hos sv. sbst. s. 17.

[2] Väl mest i ord, som beteckna y r k e eller y r k e s l o k a l; jfr dock äfven gruppen *5* här nedan.

märka: *skafferi*, det efter eng. *pantry* nyligen bildade *penteri* och det ännu nyare *ränseri* (ss. bihang till köket).

Jordagods af visst slag benämnes *säteri*, *länderi;* jfr *landeri*.

Område för funktionärs ämbetsplikter är *fögderi*, *prosteri;* jfr med bl. *-i: satrapi*, *sacellani*, *dekani* samt *baroni*.

Ämbetslokal, väl äfven självfva ämbetsverket (alltså ngt mera abstrakt) är *ränteri*.

Vidare mena vi med *schweizeri* ungefär detsamma som kafé (med el. utan konditori), lokal och affärsrörelse, som i äldre tider brukade förestås af schweizare.

De anförda sbst. (och med dem likställda) ha alls intet att göra med verbalabstrakter. De ansluta sig nära till de sbst., hvaraf de äro afledda. Så göra också de, som ha kollektiv betydelse: *rytteri*, *skytteri* (ålderdomligt = *artilleri*); jfr f. ö. de fr. lånorden *kavalleri*, *infanteri*, *batteri*.

Några af de redan anförda sbst. på *-eri* ansluta sig nära till personbeteckningar på *-are*, t. ex. *schweizeri* är ju eg. en *schweizares* lokal och affär, *rytteri* är sammanfattningen af *ryttare*.

Nu finns det ett stort antal andra sbst. på *-eri*, som kunna anses vara afledningar af personbeteckningar på *-are* (dvs. afledningen har dels skett på tyskt språkområde: *-er* + *-i*, dels har man i svenskan gjort nybildningar efter lånordens mönster). För så vidt nu maskulinet på *-are* kan fungera som nom. agentis, kan också sbst. på *-eri* göra tjänst som nom. actionis, ja äfven om det förra knappast är fallet, kan dock stundom neutret på *-eri* utvidga sin bet. till att åtm. tillfälligtvis bli ett nom. actionis. Vi vilja nu undersöka de grupper af sbst. på *-eri*, som mera tillfälligt, ofta l. i regeln brukas ss. nom. actionis.

1) Vi ha först att betrakta en stor mängd sbst. på *-eri*, som ha afs. på vissa yrken, i sht handtverk.

Att *bageri* sammanhänger med *bagare*, är klart för enhvar. Numera brukas ordet knappast (jfr SAOB) annat än i bet. »inrättning för affärsmässigt bedrifvande af

brödtillverkning» l. »lokal för bakande i större skala»; fordom har ordet äfven kunnat vara kollektivt (= *bagarskrå)* och ännu kan det ngn gg beteckna »bagaryrket» l. t. o. m. »bakandet», »bakningen» i allm., dvs. bli ett nom. actionis till *baka*. Dock ansluter sig *bageri* på grund af sitt *g* (dansk form) ej så lätt till *baka*. Lättare kan t. ex. *garfveri*, *spinneri*, *slakteri* få bet. af nom. act., då likväl helst med den nedsättande (pejorativa) bibet., hvarom mera nedan.

Ungefär detsamma är förhållandet med andra sbst. på *-eri*, som afse y r k e s m ä s s i g d r i f t: i allm. angifva de visserligen i n s t i t u t i o n e n (i n r ä t t n i n g e n) eller *stället (lokalen)* för densamma, men de kunna äfven närma sig bet. af nom. act. Olika sbst. ställa sig härvid täml. olika. Att syssla med *bokbinderi*, *bildhuggeri*, *träsnideri* blir ju ungef. = *binda böcker*, *hugga bilder*, *snida i trä*[1], — men å andra sidan finns det sbst. på *-eri*, som icke ha motsvarande verb, med hvilka de kunna träda i förbindelse ss. nom. act.: t. ex. *hökeri*, *krögeri*[2], *gästgifveri*. Men kan sbst. på *-eri* ställas ss. objekt till *idka* (*hålla på med*, *syssla med* o. d.) och alltså beteckna en »näring», så kommer det i alla händelser att bli likartadt med verbalabstr. (t. ex. på *-ande* o. *-ning*).

I förbigående må anmärkas, att några af yrkes- l. näringsnamnen på *-eri* också kunna beteckna den f ä r d i g a a r b e t s- (l. k o n s t-) p r o d u k t e n: *bildhuggeri*, *snideri*, *måleri*, *snörmakeri*.

För de flesta till denna stora grupp hörande sbst. tyckes bet. särsk. inrättning (för driften i fråga) vara den mest centrala, den nutida hufvudbetydelsen; när man t. ex. hör ordet *mejeri*, tänker man i första hand på ett sådant s t ä l l e, där smör och ost yrkesmässigt och i stor skala beredas. Men åtsk. sbst., som väsentligen måste räknas till denna grupp, divergera med afseende på sin hufvudbetydelse. I *kröneri* fäster man sig visserl. vid en bestämd lokal, men den verksamhet, som där bedrifves, är ej yrkesmässigt förvärf, utan å statens vägnar utförd justering af mått, mål och vikt. *Fiskeri*

---

[1] Jfr »De bedrevo *garveri* för att få pergament» (seminaristuppsats), där meningen väl närmast är »garfning».

[2] Jfr dock: »De sköta sitt lönkrögeri» FRÖDING G u i t a r r 53.

tyckes ha rätt skiftande betydelse; för min del har jag oftast påträffat best. pl. *fiskerierna* = fiske, som på olika ställen och på olika sätt under årets lopp bedrifves inom landet. *Handtverkeri* tyckes också företrädesvis brukas i plur. med allmän bet. (mera abstrakt). *Landtmäteriet* är väl i främsta rummet en statsinstitution, utan att det tänkes bundet vid någon viss lokal. — *Rederi* säges både om en näring i allm. och en särsk. firma (en kollektiv och i viss mån abstrakt sammanfattning af redarne och deras underordnade), medan tanke på lokalen här spelar mindre roll.

2) Besläktad med den nämnda gruppen af yrkes- och näringsnamn på *-eri* är en rätt stor grupp, där det betecknade är konsten l. dess utöfvande, antingen regelbundet ss. vitæ genus l. tillfälligt i ngn individuell handling l. åtgärd. De till denna grupp hörande substantiven kunna efter omständigheterna (tankesammanhanget) mer l. mindre fungera ss. nom. actionis; genomgående äro de dock vida mer abstrakta än orden af gruppen *1*; betydelse af lokal, atelier, verkstad, arbetsrum o. d. förekommer bl. undantagsvis. Också orden af denna grupp (liksom de af den föreg.) ansluta sig nära till nom. agentis (i sht. yrkesidkarenamn) på *-are*.

Bokhålleri är väl närmast »en bokhållares konst», men blir också allmännare: »det affärsmässiga (efter vissa regler utförda) hållandet af böcker», »bokföring».

Skriftställeri är en skriftställares yrke l. konst l. verksamhet. (t. ex. »han ägnar sig åt skr.»), eller ngt allmännare: »författande(t)».

Sbst. *bokhålleri* har ej i minsta mån dålig bibetydelse; *skriftställeri* har ngn gg sådan (jfr det från sådan bibet. alltid fria *skriftställarskap*). Men de flesta af de hithörande namnen på konst, konstmässig verksamhet o. d. äro pejorativa (nedsättande o. ringaktande); »konsten» i fråga betecknas ss. ett slags humbug, beroende på bedrägeri l. självbedrägeri, ss. onyttig, ss. löjlig osv. Ofta är det fråga om hemliga konster l. vetenskaper, därvid de stundom bedömts af den oinvigde ss. dårskap l. humbug.

Ex.: *Stjärntyderi*, *drömtyderi*, *stjärnkikeri* (ss. folkligt namn på astronomi, men äfven på observatorium; jfr *1*), *ande-*

skåderi, taskspeleri, buktaleri, kvacksalfveri, frimureri, kannstöperi (om fåkunnigt politiserande).

Det finns för öfrigt åtskilliga speciella utvecklingar: missriktningar i religiöst afs. beteckna *läseri, fritänkeri, kätteri, papisteri*.

Ss. föga värd, onyttig och dum betecknas »konsten» i *versmakeri, rimmeri* l. *rimsmideri, skrifveri* (fordom äfven och än föraktligare *skribleri*, af *skriblér*) och *pennfäkteri* (ungef. = »polemik»). — Obs. att dessa sbst. mycket väl kunna tjänstgöra ss. nom. act. (dock med bevarande af den pejorativa bet.)[1].

Icke så mycket en konst, som snarare spetsfundighet (eller enstaka yttring af spetsfundighet), hvilken vill gälla som konst, utsäges i *hårklyfveri, ordklyfveri*. Förmenta konster, »konstbesynnerliga» missriktningar äro också *projektmakeri, hemlighetsmakeri*. Men begreppet »konst» kan vara mycket förbleknadt, medan missriktningen och det besynnerliga l. dåraktiga får öfverhanden: *spegelfäkteri, grillfängeri*[2], *självplågeri*. Hit kan också föras *mångläseri, mångsyssleri* (ÖSTERGREN i Nord. Tidskr. 1905, s. 587).

3) Besläktad med gruppen *2* är den grupp (*3*), som omfattar sbst., som beteckna ömkliga försök i konst l. annan verksamhet, t. ex. *bönhaseri* (fordom om handtverks idkande utanför skrået), *fuskeri, kludderi, klåperi stymperi* (obekant för mig). De hithörande sbst. kunna mycket väl brukas ss. verbalabstr. (nom. act.); somliga kunna f. ö. beteckna verksamhetens resultat t. ex. *kludderi* = dålig tafla.

4) En rik ordbildning på *-eri* äger också rum, då af sbst., som betecknar person med i viss löjlig eller klandervärd riktning starkt utvecklade egenheter, bildas ett sbst. på *-eri* för att beteckna hans sätt att handla l. (isolerad) handling af det slag, som förråder l. liknar en så l. så beskaffad person. Obs. att ett motsvarande verb (af samma rot) här ofta saknas (liksom stundom

---

[1] T. ex. i FREDRIKA BREMER Grannarna 2: 142: »Åt fanders med versmakeriet!» = »Låt oss nu sluta upp med att skrifva vers.»

[2] Jfr »*törnroseri* och oförnuft» FRÖDING Stänk 63.

i *3*), men att sbst. icke dess mindre har karaktären (betydelsen) af ett nom. actionis.

T. ex. *donquichotteri*, *jebuseri* (tomt ordprål, svassande grannlåt, olämplig bildprakt o. d. i poesi), *effektsökeri*, *frasmakeri* (bägge kunde föras till *2*), *fantasteri*, *skolfuxeri*, *pedanteri*, *pryderi* (snarare af sbst. (en) *pryd*, än af adj.), *sofisteri*, *juristeri*, *lurifaxeri*[1], *jobberi*, *snobberi*, *tyskeri* (ungef. = *pedanteri*, men äfven om »germanism»), *preusseri*, *engländeri* (ÖSTERGREN i Nord. Tidskr. 1905, s. 587), *kineseri* (LEVERTIN X, 280), *rabulisteri*, *rebelleri*, *öfverlöperi* (GHT 1908, nr 45, s. 4), *uppvigleri* (ÖSTERGREN anf. st.), *öfversitteri*, *storskryteri*, *pultroneri*, *kujoneri*; — *sjåperi*, *tokeri*, *stolleri* (jfr *narri* af äldre *narreri*); *fjolleri*, *fåneri*, *aperi* höra väl också hit; likaså t. ex. *fjanteri*[2], om ett sådant ord bildas.

5) Delvis mycket nära gruppen *4* stå de sbst. på *-eri*, hvilka beteckna en last, ett moraliskt fel eller en enstaka yttring af sådant: brott, omoralisk l. sedligt förkastlig handling. Medan orden i gruppen *4* öfvervägande äro förlöjligande, äro orden i denna grupp, fördömande, strängt klandrande, ehuru visserligen några (som här upptagas sist) närma sig den försmädliga bet. (som utmärker grupp *4*).

T. ex. *afguderi*[3], *bolcri*, *koppleri*, *trolleri*, *häxeri*, *signeri*, *frosseri*, *fylleri*, *superi*, *slöseri*, *skrymteri*, *hyckleri*, *fromleri*, *lismeri*, *kryperi*, *angifveri*, *bakdanteri*, *ränksmideri*, *spioneri*, *förräderi*; *fribyteri*, *kaperi* [Obs. att den klandrande l. fördömande bet. här kan vara ganska svag, eftersom *kaperi* varit en tillåten handtering], *röfveri*, *rofferi*, *tjufveri*, *snatteri*, *bagg-*

---

[1] I svensk skrift uppträder ngn gg. t. ex. FR. HEDBERG Vid skrifb. 94 (1907) *skälmeri* (= skälmaktighet el. skälmstycke), som väl har lånats från danskan och har en mildare betydelse än de andra här anförda.

[2] Jfr: »Då blir tid att tala, cara mia, kvinnans rätt och annat *tanteri*», FRÖDING Guitarr 21.

[3] Detta ord har (jämte en motsvarande utveckling i tyskan) gifvit upphof till de nyare skapelserna *mångguderi*, *särguderi* och *enguderi* (se O. ÖSTERGREN i Nord. Tidskr. 1905, s. 587). Anmärkningsvärdt är, att den dåliga betydelsen i dessa nybildningar är mycket svag, enär de tjäna som vetenskapliga termer; de höra därför snarast till *6*. Med *mångguderi* kan man f. ö. jämföra det danska *flerkoneri* (= polygami).

böleri, skinneri, prejeri, blodsugeri, procenteri, bedrägeri[1], *falskmynteri* (GHT 1908, nr 75, s. 3), *lurendrejeri, smuggleri, vingleri, svindleri, (klock-, häst-) skojeri, aflatskrämeri,* — *tiggeri, bettleri, lösdrifveri, dagdrifveri, djurplågeri,* — *begabberi, gäckeri, gyckleri* [obekant för mig, kanske nytt och bildadt under inflytande dels af *hyckleri*, dels af det d. *gøgleri*], *huttleri* (OL) — *svineri* (till *4*?) [*Obs.* i de mot slutet anförda är den klandrande bet. svagare].

Många af de anförda brukas hufvudsakligen ss. nomina actionis; *lurendrejeri* l. *smuggleri* kan brukas ss. alldeles synonymt med *smuggling, kaperiet* = *kapandet*, som väl är mindre brukligt; *kryperi* är det eg. nom. act. för den spec. bet. af *krypa, hyckleriet* är brukligare än *hycklandet; svineri* torde vara det enda abstr., som brukas till *svina*, osv. I andra fall öfverväger betydelse d å l i g e g e n s k a p, o n d v a n a, t. ex. *superi, fromleri, dagdrifveri.*

6) Det finns också en liten grupp af sbst. på *-eri*, som så godt som u t e s l u t a n d e b r u k a s t i l l n o m. a c t i o n i s, och hvilka tillika s a k n a d e n k l a n d r a n d e b i b e t y d e l s e n l. åtm. ha den ytterst svagt.

Slafveri (= »det att vara slaf», »att s l a f v a») betecknar en olycka, men intet för den olycklige klandervärdt. *Bryderi* = »att bry sig, att vara brydd, i förlägenhet». *Raseri* = »att rasa,[2] vara rasande», om människor, djur l. lössläppta naturkrafter. *Frieri* (= »det att fria till någon») är kanske det enklaste och mest påtagliga exemplet, att äfven ord på *-eri* kunna spela en viktig roll ss. verbalabstr. (nom. actionis); verbet *fria* (till ngn) har i själfva verket intet annat nom. actionis (af samma rot), ty *friandet* är = »frikännandet» [jfr det norska *friing* = frieri].

Jag antydde vid början af denna afdelning (*6*), att någon skiftning af klander kunde kvarstå, ehuru mycket svag. Därvid hade jag i sikte sbst., som till betydelsen närma sig de

---

[1] Fordom äfven närmare anslutande sig till *bedraga* genom formen *bedrageri*, t. ex. G u s t a f I:s r e g i s t r. 2: 95 (1525).

[2] Något ovanlig förefaller dock abstraktets konstruktion med prepositionsbestämning, t. ex.: »Änglar varna honom [dvs. Vladimir den store] för *raseri mot Kristi rike*» A. EKERMANN L ä s e b. t. s v. l i t t.-h i s t.[3], s. 44.

är förut omtalade *dagdrifveri* eller ock *fantasteri*,*grillfängeri*, men i hvilka det i praktiskt afs. onyttiga får ett visst poetiskt berättigande, benämnes med k e l a n d e sympati. Dessa sbst. torde ha omhuldats i sht af våra nyromantiker. Jag menar sådana ord på *-eri* som *ströfveri*, *svärmeri*, *drömmeri*, *grubbleri* — ngt mindre välvilligt är *vurmeri*.

7) Till sist uppräknar jag några ord på *-eri*, som jag af någon anledning ej kunnat placera inom någon viss af de föreg. grupperna.

Ang. *mångleri* o. *köpslageri* vet jag ej, i huru hög grad de innebära ett klander; det förra har väl föga (kanske alls intet?) däraf, det senare i alla händelser mera.

Rättshafveri, *käbbleri* och *klammeri* innebära ogillande och förakt, men ha en tämligen isolerad ställning i förh. till de under *3*—*5* anförda.

En föraktlig bibetydelse har också *spökeri*, men det kan ej lätt inrangeras i ngn af de förut anförda grupperna.

Dessutom finns det några ord utan dålig bet., som stå mera för sig själfva (ej ingå i någon af de nämnda flockarna): *fyrverkeri*, *haveri*, *hofveri* (= ett slags lindrigare lifegenskap).

En mängd franska lånord har jag alldeles förbigått; jag vill här blott påpeka, att vi ha många sådana på *-eri*, som regelbundet användas ss. nom. actionis till verb på *-era*[1], t. ex. *raljeri*, *kåseri*, *trakasseri*, *koketteri*, medan andra sakna motsv. verb och nära ansluta sig till ett subst., som betecknar så l. så beskaffad person (jfr *4*), t. ex. *kanaljeri*.

Taga vi en återblick på orden med denna afledning, se vi alltså, att sbst. på *-eri*, oaktadt sitt utländska ursprung, visa stor lifskraft och raskt tillväxa. Mestadels äro de klandrande l. gäckande. Om man undantager gruppen *1* (*bageri* o. d.), några af *5* (*fylleri* osv.) samt några andra, som tillhöra det allmänna språkbruket, äro orden på *-eri* de b i l d a d e klassernas egendom; nybildningar ske dels i tal, dels i vittert (litterärt) språk. På sina begränsade områden äro sbst. på *-eri* mycket förträffliga att ha, men då de ej kunna bli i högre grad f o l k l i g a, torde man ej böra försöka utsträcka denna afledningens brukbarhet ytterligare. Vi ha andra och bättre sätt att reda oss.

[1] Jfr slutet af kap. III.

SJÄTTE KAPITLET.

Verbalabstrakter på *-an*.

Medan afledningarna på *-are* och *-eri* för bildandet af verbalabstrakter alldeles otvifvelaktigt i vår tid äro produktiva, om också inom begränsade områden (för *-are* mycket begränsade), och bägge tillhöra det bildade, skämtsamma talspråket, äro däremot de bägge afledningarna *-an* och *-else* mera omtvistade med afs. på sin produktivitet i det nutida språket.

Så mycket kan dock fastslås, att den produktion, dessa afledningar i nutiden ha att uppvisa, väsentligen tillhör det litterära (vittra) språkbruket och knappast sträcker sig till ledigt talspråk, om ej undantagsvis, där analogier med inhemska ord eller starkare inflytelser från danskan och tyskan göra sig gällande.

I svenskan äro afledningarna på *-an*[1] äldre än de på *-else*. De förekomma rätt talrikt redan i fsv., men tyckas i början ha varit inskränkta till svaga *ō*-stammar (dvs. verb af typen *kalla, älska*). Äfven i ä. nysv. finnas många abstr. på *-an*, som nu äro föråldrade.

Afl. på *-an* behålla sig fortfarande ss. rena verbalabstrakter (nom. actionis). Öfvergång till konkret bet. föreligger knappast i ngt annat ord än *predikan;* mera tillfällig konkretisering kan naturligtvis också förekomma i andra ord, t. ex. *anmälan, hemställan, början* (i fråga om skrift l. tryck).

I fornspråket voro substantiven på *-an* böjliga feminina *i*-stammar. I nysv. har förmågan att antaga slutartikel

[1] Om deras historia jfr TAMM Avl. hos subst. s. 29.

och att bilda plur. gått förlorad. Plur. kunde naturl. förekomma, endast då sbst. till en viss grad konkretiserats (t. ex. betecknade skilda yttringar l. handlingar), och var alltså af ålder mindre bruklig. Slutartikeln torde ha försvunnit på grund af det *n*-ljud som bildar stamslutet (vokalsynkope och sammansmältning af *n* + *n*). Vid somliga (ej på långt när alla) af sbst. på *-an* kunna de felande formerna (best. o. pl.) suppleras af liktydiga verbalabstr. på *-ning* l. *-else* l. *-ande*, i sht af det förstnämnda slaget. Men ett abstr. på *-an* kan äfven utan slutart. användas i sådan ställning, där eljest best. form fordras, t. ex. »*i (första) början*» = »*i (första) begynnelsen*».

Vid granskning af den nutida svenskans förråd af abstr. på *-an* är det viktigt att fasthålla stilsynpunkten. Ty endast därigenom kan man bilda sig en klar uppfattning af denna afledings nuvarande frekvens och lifskraft.

1) Såsom fullt kuranta i ledigt (bildadt) umgängesspråk skulle jag knappast vilja erkänna flera än de följande:[1]

predikan (det enda på *-an* af romanskt ursprung) — *början* — *uppfostran* (hvaremot *fostran* tillhör den högre stilen) — *efterfrågan, tillfrågan* — *förmodan* — *beundran, förundran* (men ej lika mycket *undran*) — *önskan* (jämte *väl-, välgångs-*) — *tvekan* (i sht i förb. *utan tvekan*) — *uppmuntran* (men ej *muntran*).

En smula mera högstämda förefalla mig:

längtan — *förtviflan* — *täflan* (det lediga talet föredrager väl *täfling*) — *sträfvan* — *väntan*.

På gränsen till *2* tyckas mig *anmälan* och *ansökan* stå; *talan* (föra ngns t., mista sin t.) hör ännu mera afgjordt dit, ehuru det (halft skämtsamt) kan brukas i ledigt tal.

Till bildadt, ledigt umgängestal höra väl äfven *verkan* och *fordran*, men af de ssgr, i hvilka ettdera ordet ingår ss. slutled, knappast ngt annat än *befordran*.

[1] När jag här och ofta i fortsättningen uppradar ett antal ord af någon viss kategori, söker jag att i någon mån ordna orden efter betydelsen. Förhandenvaron af (till betydelsen) närstående är nämligen af vikt både för bevarandet af äldre och för uppkomsten af nya ord.

2) Till kanslistil, juridiskt, kameralt, administrativt l. parlamentariskt (osv.) språkbruk l. officiell stil i allm., samt sådan framställning, som tagit intryck däraf, räknar jag följande:

käran, åkäran — *talan* [jfr *1*], *återgångstalan* — *hemställan* — *erinran* — (med l. under) *tillstyrkan, afstyrkan* [»mindre br.» SAOB] — (under)*förmälan* (att) — *försäkran* [m ö j l. äfven till *3* eller *1*] — (under l. på) *anhållan, anmodan* [kunna äfven föras till *3*] — *bemedlan* — *beifran* — (i)*förlitan* (på) [möjligen till *3* ?] — (vid l. efter) *affordran, anfordran, genfordran, påfordran, uppfordran, återfordran* — *vålds-, å-verkan* — *husransakan* [det enkla *ransakan* ej i OL].

3) Till något ledigare (allmängiltigare) normalprosa räknar jag följande sbst., som synas mig afgjordt skriftspråksmässiga [ej gärna användbara i ledigt samtalsspråk], utan att dock ha med sig ngn smak af kanslistil el. af ålderdomlighet.

(på ngns) *in-, tillrådan;* mindre br. är *afrådan* — (på ngns) *intalan* — *begäran* — *förfrågan* — *klagan* [till *4* ?] — *erbjudan*, OL upptar ej *inbjudan*, som förefaller mig ungef. lika brukligt, Tamm Avl. 30 kallar det ett »nytt ord» — *an-, hänṫydan* — *anstiftan* — (utan) *mans-, tids-spillan* [*blods-* snarare till *4*] — *in-, med-, mot-, på-, sam-, växel-, åter-verkan* — *fullbordan* — *förkofran* — *diktan och traktan* [jfr *4*] — (i) *afvaktan* (på) — *förväntan* — *förtröstan* — *fruktan* — *förfäran* — *tillägnan* — *tillönskan* — *gisslan* [till *4*?].[1]

Till denna stil höra dessutom åtsk. ssgr, hvari ett abstr. på *-an* ingår ss. förled; detta abstr. kan stundom saknas ss. simplex. Slutled är alltid adj. *-värd*, utom i ssgn. *fasansfull.*

Ex. *beaktansvärd* (OL har också det för mig knappast kända *påaktansvärd*), *behjärtansvärd, beklagansvärd* [väl äfven till *1*], *efterföljansvärd, eftersträfvans-, eftertraktansvärd, erkännansvärd, beundransvärd* [möjl. till *1*], *(för)undransvärd, förvånansvärd, fruktansvärd* [ej gärna till *1*], *fasansvärd.*

Anm. *1.* Med komiskt patos bildas i talspr. efter dessa *rysansvärd*, som alltså hör till *1*.

[1] Osäkert förefaller mig *medtäflan* i OL.

Anm. *2*. De ssgr på *-värd* (resp. *-full*), hvilkas förled utgöres af ett abstr. på *-an*, hvilket ej förekommer ss. simplex, hafva tyska förebilder, t. ex. *beachtenswert;* att märka är, att det motsv. ordet på *-ande* skulle falla sig alltför långsläpigt i ssg;[1] *beaktandesvärd* skulle tendera att förkortas.

4) Till högre stilarter (högprosa, vitter stil, religiös stil) höra rätt många; jag upptager först dem, som väsentligen höra till det religiösa språkbruket (kyrkosvenska, uppbyggelseskrifter o. d.),

begrundan — *tillbedjan* — *åkallan* — *dyrkan* [möjl. äfven till *3*] — *nitälskan* — *hugsvalan* (t. ex. Fröding Stänk 165) — *misströstan* — *skrymtan* — *tuktan* — *tandagnisslan*.

Hit höra också sådana ssgr som *anammansvärd*, *begråtansvärd*.

Hvaremot *tillbedjansvärd* blifvit allmännare o. kan föras till *3*.

Till högre stil i allm., helst sådan med ngt ålderdomlig prägel, skulle jag vilja föra:

vädjan — *vägran* [obs. att *förvägran* ej upptages i OL] — *afbidan*, *förbidan*, än mindre allmänt är det enkla *bidan* — *dagtingan* — *fostran* — *blodsspillan* — *gamman* [i fspr. neutr. och ännu knappast att sammanställa med verbalabstr. på *-an*, då det ju saknar motsv. verb] — *äflan* — *åstundan* — *traktan* [jfr *3*] — *trängtan* — *ängslan* [till *3*?] — *kvidan* — *suckan* — *bäfvan* — *medömkan* o. *ömkan* [åtm. det förra till *3*?] — *förskyllan* — *undskyllan* — *tillskyndan*. Såsom förled: *bemärkans-*, *berättans-värd* (SAOB).

Slutligen räknar jag hit några, som i likhet med de föreg. upptagas af OL, men hvilka äro mig så pass obekanta, att jag ej vågar närmare yttra mig om deras brukbarhetsområde (deras stilvärde):

köpslagan — *beskådan* — *muntran* (i betydelsen »uppmuntran» t. ex. Lenngren 70, 72) — *idisslan* — *vacklan* (t. ex. Tamm Avl. i adj. s. 60, Noreen Vårt Språk II11, GHT 1907, nr 280, s. 3) — *ifran*.[2]

[1] Obs. att abstr. på *-ande (-ende)* också eljest ha mycket ringa användning ss. första ssgsled; jfr här ofvan s. 9 f.

[2] Hos V. Rydberg.

Den här gifna uppskattningen af ordens brukbarhetsområde kan sammanfattas sålunda: Om man hopsummerar simplicia och de komposita, där sbst. på *-an* är slutled (men bortser från dem, där ordet på *-an* är förled), så visar det sig, att hela antalet abstr. på *-an* knappt uppgår till mer än omkr. 120; af dessa kan (så vidt min uppfattning är riktig) blott omkring en femtedel brukas i ledigt umgängestal; alla de öfriga tillhöra skriftspråket och mestadels dettas stelare eller mera högstämda arter.

Under sådana förhållanden kan man ej vänta, att *-an* skall visa sig vara någon produktiv afledningsändelse i eg. mening. Jfr det friska lif, som *-eri* utvecklar inom skämtsamt, bildadt hvardagstal! Också säger TAMM (Avl. s. 30): »Till nybildning användes *-an* numera väl knappast annat än i enskilda fall efter speciella mönsterord på *-an* med något likartad betydelse», hvarefter han ss. exempel anför (på) ***inbjudan***, som han anser vara bildadt efter (på) ***begäran, anhållan, hemställan***.

Men inom det litterära språkbruket, företrädesvis den vittra stilen, visa sig alltemellanåt tendenser att nybilda verbalabstr. på *-an*. Detta påpekas af Doc. O. ÖSTERGREN i Nord. Tidskr. 1905, s. 587; »det ser nästan ut», säger han, »som skulle dessa substantiv vara på väg att upplefva en indiansommar». Och Doc. RUBEN G:SON BERG har (i Språk o. Stil V 222) på sätt och vis tagit dessa nybildningar i försvar; han säger, att han ej kan dela TAMMS (nyss citerade) åsikt. »Jag tror», fortsätter han, »att ändelsen är mycket produktiv ännu för sådana fall, då man vill undvika *-ande* [spärrning af mig]. Men naturligtvis är flertalet dylika bildningar tillfälligt.»

BERGS och ÖSTERGRENS åsikter sakna ej grund. Just i de senaste årtiondena ha enstaka förff. mera tillfälligtvis nybildat eller återupptagit verbalabstr. på *-an*, medan andra förff. visat en afgjord förkärlek för denna afledning och tyckas försöka sätta den i kurs.

Språkförbättrandets föregångsman VIKTOR RYDBERG har åtminstone ej hyst någon motvilja mot denna afledning, som han kände från fornspråket. I sin strid mot de tyska prefixen

(i synnerhet *be-* och *för-*) utbyter han *förtröstan* mot det eljest obrukliga *tröstan* (»Tysk eller nordisk svenska?» Varia 330)[1]; en annan gång (år 1887, se SAOB) råkar han (väl af distraktion) att begagna en så pass tyskartad bildning som *anspelan*; detta ord har annars uppvisats blott hos TRANÉR (1833).

Hos AUGUST STRINDBERG synas nya l. eljest i språket mindre brukliga abstr. på *-an* förekomma blott undantagsvis; det enda för mig bekanta exemplet, *skämtan* (S. R. I 115 enl. Ö.)[2], tyckes snarast vara användt som en humoristisk arkaism i dialogen.

Eljest framträda nya *an*-afledningar på flera håll, t. o. m. hos språkforskare. K. F. JOHANSSON brukar 1897 *anropan* (se SAOB), möjligen beroende på *åkallan*, HERMAN SÖDERBERGH (Från Filol. Fören. i Lund 1897, s. 162, enl. Ö.) har: »med *hänvisan* till», kanske framkalladt af *häntydan*, och HYLÉN (Spr. o. Stil VI 154, Ö.) bildar *efterliknansvärd* efter mönstret af det tämligen vanliga *efterföljansvärd*.

Att tidningsmän i hastigheten komma att bruka afledningar på *-an* i st. f. afl. på *-ande*, är ju mindre att undra på; jag disponerar emellertid blott följande exempel: »Under *påpekan* af» Upsala 1905 (Ö.); »Brandes *hitbjudan*» Uppsala Nya Tidning 16. 2. 1906 (jfr *in-*, *erbjudan*); *omhuldan* GHT 1907, nr 217, s. 8 (i ledare).[3]

Det är i alla händelser ett anmärkningsvärdt symptom, att nya verbalabstr. på *-an* börja visa sig i dagsprässen. Ty därifrån är öfvergången till annan skrift lätt och nästan omärklig.[4] Mindre inflytande på det allmänna skriftspråket (»nor-

---

[1] Språkprofvet har benäget meddelats mig af doc. O. ÖSTERGREN; också i det följande kommer jag att anföra flera språkprof, för hvilka jag har honom att tacka; jag betecknar dem med ett Ö. inom parentes.

[2] Detta gamla ord användes af FRÖDING Nya dikter 112.

[3] Ordet upptages utan källuppgift af ÖSTERGREN Nord. tidskr. 1905. Själf använder han ordet i Stilistisk språkvetenskap (1908) s. 90. Han anför dessutom (i Nord. tidskr.) ss. nybildningar: i *förhastan*, *framställan*, *urskuldan* *fikan*, vidare ett par af de här i min text med hänvisning försedda (näml. *blundan*, *yfvan*, *skrian*), därjämte äfven *kvidan*, som likväl tyckes vara något äldre och mera stadgadt (jfr 4 här ofvan).

[4] Ur en seminaristuppsats har 1908 antecknats: »På grund af denna oerhörda *eftersökan*» [ang. guld].

malprosan») öfva nu för tiden skalderna. Likväl är det för bedömandet af *an*-afledningarnas framtida utsikter ej alldeles betydelselöst, att de yngsta generationerna af våra skönlitterära författare med större förkärlek än den äldre nyttja afledningsändelsen *-an*.

Hos HARALD MOLANDER, En lyckoriddare, s. 59 (Ö.) finns »utan *töfvan*» (jfr *tvekan, väntan, afbidan* m. fl.); KARLFELDT, Fridolins lustgård 79 (Ö.) har *skrian* (rimmande med »stian»), och s. 121 *yfvan;* hos VILHELM EKELUND, Elegier 16 (Ö.) anträffas »bönens heta *flämtan*»; Lennart Hennings (= RUBEN G:SON BERG) skrifver i Uppsala Nya Tidning 16. 12. 1901 (Ö.): *blundan* (rimmande med »undan»); J. CONRADSON har i SvD 18.7.1907 (Ö.): »undan dina dunkla, oroliga skyars *svä*fvan» (jfr *bäfvan*); ANDERS ÖSTERLING Årets visor s. 97: »som den profanes öra, trots ifrig *lyssnan* aldrig skall få höra». Vidare har MATHILDA ROOS Hvit Ljung s. 295 *betänkansvärd.*

Priset tages hittills, så vidt jag vet, af NORLIND, som i sina Intermezzon (1907) har *skälfvan* s. 15, s. 96 (Ö.), *snyftan* s. 15, *glidan* s. 46, *skridan* s. 47. Alla dessa från NORLIND hämtade exempel förekomma i prosa; här har alltså intet tvång af rim eller meter, utan helt andra skäl varit afgörande för valet af abstrakter på *-an* i st. f. de vanliga på *-ande* eller *-ning*. Det kan väl hända, att NORLIND hyst ett (fullt berättigadt) misshag mot det ideliga återkommandet af abstr. på *-ande* (*-ende*) och *-ning* (*-ing*) och därför afsiktligt sökt omväxling. Men att han just fastnat för *an*-afledningarna, beror utan tvifvel på danskt inflytande; han är född skåning och har tydligen haft liflig beröring med danskar och dansk litteratur; därom vittna rätt många danismer af annat slag i hans skrifter.[1]

I det hela är nog den danska litteraturens stora popularitet inom våra bildade klasser den hufvudsakligaste anledningen till de på senaste tiden ganska talrika *an*-afledningar, på hvilka vi nyss gifvit exempel; en parallell skola vi för öfrigt finna i den danska invandringen af verbalabstr. på *-else.*

[1] T. ex. ordet *besegring(ar)*.

I danskan ha verbalabstr. på *-en* blifvit så talrika, att de i detta språk tyckas intaga ungefär samma ställning som abstrakterna på *-ande (-ende)* i svenskan. Och det kan väl knappast betviflas, att detta förhållande långt mera beror på efterbildande af t y s k a substantiviska infinitiver på *-en* än på fortsatt lifskraft hos det gamla suffixet *-an (>-æn >-en)*.

Också på sådana svenskar, som ständigt syssla med tyska böcker, tidskrifter och tidningar, och som dessutom (ofta nog) kunna t a l a tyska flytande, måste de substantiverade infinitiverna på *-en* öfva starka inflytelser. I självfva verket äro de allra flesta abstr. på *-an*, som f. n. blifvit mer eller mindre stadgade i vårt språkbruk, efterbildningar efter motsvarande tyska inf. på *-en*, medan endast ett ringa fåtal går tillbaka till fsv. abstr. på *-an* (se Tamm Avl. s. 30). — Lättast synes inlånandet l. efterbildandet ha kunnat ske, då det varit fråga om prepositionsuttryck (t. ex. *i* l. *under förmodan* att . . ., *under anhållan om* . . . osv.) eller i sgg med adj. *värd* till efterled.

Om nu det senaste årtiondet har att uppvisa en jämförelsevis stark tendens till abstraktbildning på *-an*, kan man likväl lätt konstatera samma företeelse under nysvenskans äldre skeden; på 15- och 16-hundratalen synes det tyska inflyttandet i detta afseende ha gjort sig mäktigt gällande på vårt högtidligare skriftspråk (t. ex. kanslistil och andlig stil), där många af de då införda *an*-orden hållit sig kvar till våra dagar (jfr i sht afd. *2* och *4* här ofvan). Andra lånade l. efterbildade ord på *-an* ha däremot åter förlorats; somliga ha kanske aldrig varit annat än tillfälligt uppdykande tyskerier. Säkerligen skulle man — t. ex. genom att undersöka Svenska Akademiens excerptsamlingar eller, ändå enklare, medelst genombläddrande af F. A. Dahlgrens handskrifna förteckning öfver obsoleta ord — kunna lämna en lång lista på dylika, under nyare tidens båda första århundraden synliga, men sedan åter försvunna *an*-ord. I denna uppsats, där hufvudvikten lägges på n u t i d a företeelser och äldre förhållanden bli af underordnad betydelse, kan jag nöja mig med att anföra ett mindre antal exempel; de flesta orden äro hämtade från de hittills

tryckta delarna af SAOB; Doc. ÖSTENGREN har också här välvilligt skaffat mig åtskilliga språkprof.

berg(-)brukan (år 1524), *anfäktan* (1526), *bakdantan* (1526, äfven 1674, 1721 samt 1828 TEGNÉR), *antvardan* (1527—1544), *betungan* (1530), *belefvan* (1534—1656), *beskyddan* (1544, 1640), *beskärman* (1548), *anvärfvan* (1562), *fördristan* (1566, se SAOB under *betynga*), *anklagan*, uppvisadt 1568, 1669, 1773 (SAHLSTEDT) och 1850 (A. F. DALIN), är kanske ännu brukbart; *beryktan* (1582), *behagan* (1605), *stämplan* (= stämplingar, 1622), (hast och) *skyndan* (SCHRODERUS L i v. 548 från år 1626), *begynnan* (1636), *beskyllan* (1644—1778), *berättan* (1651—1709), (utan) *afväntan* (1655)[1], *befallan* (1676), *befrämjan* (1677)[2], *betygan* (1690—1863 enl. SAOB).

Från 17- och 18-hundratalen kan jag anföra följande abstr. på *-an*, som numera torde vara obrukliga:

baktalan (1710—1726), *minskan* o. *forskan* (1713), *bedyran* (1713, 1849 ATTERBOM), *smickran* (1726), *bestyrkan* (1733), *försnillan* (1749 LIND), *aftalan* (1774), *bemödan* (1778—1848), *afvikan* (1790 MÖLLER), *yrkan* (LENNGREN 43, 72), *älskansvärd* (LENNGREN 177), *bönfallan* (1797 THORILD); *anföran* (1802, WESTE 1807), (med) *yttran* (att.... ALMQVIST Törnrosens bok[2] I:IV), *befrian* (JOHANSSON Hom. 1844), *begagnansvärd* (ATTERBOM 1847), *aflan* (C. A. HAGBERG 1849), *anställan* (SVEDELIUS 1856). — Från TRANÉRS metriska öfversättningar har Doc. BERG (Språk o. Stil V 222) samlat: *beklagan* (som han äfven uppvisar hos STRINDBERG), *fäktan*, *förbittran*, (efter) *förhållan* (= förståndigt?), *förvitan*, *jäktan*, *kifvan*, *knakan*, *rosslan*, *sian* och *skrian* (jfr KARLFELDT här ofvan).

Det stilistiska värdet af abstraktbildning på *-an* kan ej sättas särdeles högt. Det är sant, att abstr. på *-an* bereda någon omväxling i öfvermåttet af abstr. på *-ande (-ende)* och *-ning (-ing)*, och detta är ju i och för sig en förtjänst. De äro också jämförelsevis korta, hvarför de komma väl till pass i vers, där de för öfrigt också ibland gifva nya rim. Men mot

---

[1] Uppträder också hos BIBERG 1822.

[2] Äfven 1803 (ÖDMANN), 1874 (RYDQVIST) samt 1889 (se SAOB).

dessa nybildningar tala två viktiga skäl: de äro ej och kunna ej bli folkliga, utan tjäna blott till att vidga klyftan mellan det litterära och det folkliga språkbruket; och för det andra äro de opraktiska genom sin oförmåga att antaga slutartikel och pluraländelse.

Till verbalabstr. på *-an* kan man naturligtvis numera icke räkna *borgen* och *lofven*, som genom tyskt inflytande (hvilket framkallat accentueringens och afledningsvokalens förändring) blifvit starkt afvikande. Likartade med dessa äro *hållen* i ordspr. »Lofven är god, men hållen är bättre» och *gifven* i spelregeln »Gifven går (eller: gäller?)»; bägge uppgifvas emellertid i OL vara bestämda former.

SJUNDE KAPITLET.

Verbalabstr. på *-else.*

I likhet med abstr. på *-an* hafva de på *-else* fordom varit betydligt talrikare än nu; också afledningen *-else* kan numera anses vara improduktiv, ehuru (som vi längre ned skola omtala) enstaka inflyttningar af danska ord på *-else* ännu förekomma. Angående afledningens historia se TAMM Avl. s. 44 ff.

Afledningens egenskap af att (åtm. hvad de allra flesta orden beträffar) vara införd från utlandet samt begagnad mest i skriftspråk och företrädesvis i andliga skrifter — denna karaktäristiska egenskap är ännu lätt skönjbar. Blott en mindre del af orden på *-else* tillhör de bildades hvardagliga talspråk — rent af folkliga äro väl blott några stycken — medan däremot de flesta tillhöra normalprosa, kanslistil, andlig stil[1] eller annan högre stilart; för egentlig poesi torde de dock oftast falla sig obekväma. Något tungt och klumpigt[2] vidlåder dem i allmänhet.

Flertalet har allt jämt betydelse af nomina actionis, om ock substantiveringen ansluter sig till endast en liten del af det motsvarande verbets betydelseområde. Numera blott konkreta (betecknande handlingens produkt eller medel) äro: *bakelse*, *hackelse*, *kungörelse*, *rökelse*, *skrifvelse*, *stärkelse* (lokalt äfven *blåelse*), *täckelse*, *stafvelse*, *ändelse;* öfver-

[1] Lexikografen O. LIND (1749), som i allmänhet är starkt påverkad af religiöst språkbruk, upptager en mängd abstr. på *-else*, delvis sådana, som annars icke alls eller blott sällan kunnat uppvisas.

[2] T. ex. »spår af belägringens *förödelses styggelse*» GHT 1908, nr 79, s. 6.

vägande konkret är *fängelse*, och med *spökelse* menar man väl hellre »spöket» själft än »spökeri» (som är mera abstrakt). *Vidskepelse*, *af-* l. *tillstymmelse* (som sakna motsv. verb) kunna till sin bet. knappast gälla för nom. actionis.

En öfversikt af de f. n. användbara abstr. på *-else* (byggd på OL) synes mig lämpligast böra uppställas efter ordens brukbarhet för olika stilar.

1) Till ledigt, bildadt (men ej fullt »folkligt») umgängesspråk skulle jag vilja räkna följande: *födelse* till *födas* — *rörelse* till *röra sig* och *röras*, *bli rörd* — *händelse*, t. ex. *i händelse af* . . . = »om (det o. det) händer» — *förmörkelse* till *förmörkas* l. *-ka sig* — *öfverenskommelse* till *komma öfver ens* — *förberedelse* väl närmast till *förbereda sig* (till l. på ngt) — *förlustelse* och *förströelse* höra väl närmast till verbens reflexivformer; jfr *till* (ngns) *förlustande*; jfr också *förströende* till andra betydelser af *förströ* — *förargelse* till *förarga sig* — *förskräckelse* till *förskräckas* l. *bli förskräckt* — *förbannelse* — *hotelse* — *förebråelse* — *påminnelse* — *tillåtelse* — *förlåtelse* — *rättelse*, nästan liktydigt med *rättande(t)*, men äfven spec. om den fullbordade handlingen, resultatet; *rättning* är fackterm (gymn., milit.) — *berättelse*, vanligen konkretare än *berättande(t)* — *underrättelse*, konkretare än *-ande(t)* — *tillsägelse* — *motsägelse* — *befrielse*, äfven detta och de två näst föregående äro något konkretare än motsv. sbst. på *-ande(t)* — *jämförelse* — *betydelse*.

Något mindre lediga äro: *bemärkelse* (ss. synonym till *betydelse*), motsvarande en föråldrad användning af *bemärka* — *bekännelse* (af ett brott o. d.) — *styrelse*, t. ex. »under denna konungs styrelse» — *angifvelse* — *anklagelse* — *bestämmelse* — *bekräftelse* — *förbindelse*, väl närmast till *förbinda sig* = utlofva, el. till *vara förbunden med* ngn l. ngt — *öfvertygelse* till *vara öfvertygad (om)* — *frestelse* — *vistelse* till *vistas*.

Då denna grupp *(1)* har jämförelsevis stor användning också i tal och alltså konstruktion, betydelse m. m. för gruppens ord måste anses äga relativ fasthet i traditionen, kan det vara skäl att, innan vi öfvergå till ord med mera inskränkt brukbarhet, anställa några betraktelser öfver de redan anförda.

Först bör påpekas, att de flesta tillhöra s a m m a n s a t t a verb eller verb med adverbial; utan förled äro blott några få.

De bland gruppens abstrakter, hvilkas motsvarande verb styra direkt (sak- el. person-) objekt, kunna i regeln i c k e tillfoga objektsordet med samma konstruktion (dvs. i genit. eller inledt af prep. *af*), som brukas vid abstr. på *-ande* (och ofta äfven vid de på *-ning*). Man säger t. ex. *bestämmandet* l. (fastän mindre gärna) *bestämningen af målet*, men icke *bestämmelsen af målet*. Ej heller kan man säga *befrielsen af fången*, men väl *fångens befrielse*, som emellertid ej blir alldeles detsamma som *fångens befriande* (= »det att n g n b e f r i a r fången»), utan är = »det att fången befrias (skall befrias l. har befriats)».

Verklig aktiv (transitiv) betydelse och konstruktion i likhet med abstr. på *-ande(t)* skulle väl snarast tillkomma *jämförelse*, t. ex. *vid jämförelse* (hellre dock: *jämförande*) *af dessa intyg finner jag* . . ., och *bekräftelse*, t. ex. »*till bekräftelse af* löftet, aflade han en dyr ed», där likväl *på* vanligen torde föredragas (jfr SAOB).

I åtskilliga fall kan verbets sakobjekt vid abstraktet på *-else* motsvaras af konstruktion med a n n a n preposition än *af;* t. ex. *förebråelse* l. *förlåtelse för ngt*, *tillåtelse till ngt* (l. *att* med inf.), *motsägelse mot ngt*, *tillsägelse* el. *påminnelse* el. *underrättelse* el. *berättelse* el. *bekännelse om ngt*.

Såsom redan vid uppräknandet blifvit antydt, tjänstgöra flera af de hithörande sbst. på *-else* ss. abstrakter icke till verbets aktiva (och transitiva) användning, utan till en passiv, reflexiv eller intransitiv (neutral), stundom blott till en ganska begränsad betydelse af verbet. Fel mot (afvikelser från) det allmänna bruket förekomma naturligtvis emellanåt; så t. ex. har det händt, att en studerande talat om »*verbets bestämmelser*» i st. f. *verbets bestämningar* (= adverbial, resp. objekt).

Ehuru karaktären af nomen actionis i allmänhet ganska väl uppehålles, kan sbst. oftast så pass konkretiseras (gälla ett visst tillfälle, en viss yttring osv.), att pluralbildning är möjlig. Dock synes mig plural ej gärna kunna bildas af orden

tillåtelse, förlåtelse, befrielse, bekräftelse, öfvertygelse; plur. af *födelse* torde vara begränsad till fackspråk (läkares, statistikers o. d.)[1].

2) Talrikare än de under *1* anförda äro de abstr. på *-else*, som — åtm. efter min språkkänsla — föga eller mindre gärna brukas i ledigt, bildadt talspråk, medan de däremot ganska allmänt användas i skriftspråk, framför allt i något stelare stil, ungefär inom gränserna för »normalprosan».

För att vinna bättre öfverblick af de hithörande orden synes det tjänligt att ordna dem så, att efter en uppräkning (under *a*) af sådana, som icke hafva någon speciell egenhet, ställas gruppvis de, som förete vissa särdrag, hvilka kunna förtjäna framhållas.

a) tilldragelse till *tilldraga sig* i betydelsen »hända»[2] — *företeelse* till *(före-)te sig* — *iakttagelse* — *förnimmelse* — *afvikelse* — *öfverensstämmelse* — *utlåtelse* till *utlåta sig* — *uppgörelse* — *upplåtelse* — *öfverlåtelse* — (land-)*afträdelse* — *afsägelse* — *uppsägelse* (jfr *uppsägning*, som är vanligare) — *återkallelse* (kanske snarare att föra till *d*) — *underkastelse*, väl oftast motsvarande *underkasta sig* — *förödmjukelse* — *försummelse* — *förnärmelse* — *förbrytelse*, till *förbryta sig* — *förseelse* till *förse sig* i den numera ovanliga bet. »förgå sig», »synda» — *förföljelse* — *förstörelse*, numera mindre brukadt än *förstöring*, utom i ssgr., där förhållandet är omvändt — *förödelse* — *blodsutgjutelse* (jfr *utgjutning* i allmännare, mindre högtidlig och egentligare bet.) — *förruttnelse* (jfr *förruttnade(t)*, som har mindre högtidlig klang) — *besvärjelse* — *förutsägelse* — *hänförelse* — *förpliktelse* — *tillfredsställelse* (torde numera bl. tämligen sällan brukas ss. eg. verbalabstr., utan oftare vara = »belåtenhet» o. d.) — *upphöjelse* (bl. i bildl. bet.; i eg. bet. brukas *upphöjande*, medan *upphöjning* väl uteslutande är konkret) — *upprättelse* — *utmärkelse* (bl. till bet. »hedra, befordra» o. d.; kanske att föra till *1*).

---

[1] Af *vistelse* bildar skolungdom någon gång plural.

[2] *Inflytelse* ansluter sig icke till någon nu för tiden förekommande användning af *inflyta* l. *flyta in*, utan är f. n. att betrakta ss. försvenskning af det t. *Einfluss* l. det d. *Indflydelse*.

Det bör påpekas, att alla de under *a* uppräknade sbst. äro sammansatta; jfr anmärkningen under *1*.

b) Enkla äro följande:

lydelse (jfr *lydnad* i annan bet.) — *kallelse* — *grämelse*, i sht till *gräma sig* — *vämjelse*, till *vämjas* — *styggelse*, till det nästan obrukliga *styggas* (vid ngt) — *lidelse* i spec. bet. = »passion»; kan numera knappast gälla ss. abstr. till *lida* — *ruelse*, utan något brukligt motsvarande verb — *hädelse* och *smädelse;* bägge dessa ord äro mera konkreta än de motsv. på *-ande(t);* jfr *hotelse*, *förebråelse* m. fl. under *1* — *eggelse*, *retelse* och *lockelse;* jfr de mindre högtidliga (mera hvardagliga) och (åtm. delvis) mera sinnliga *eggande(t)*, *retande(t)*, *retning*, *lock*, *lockande(t)*, *lockning*.

c) något fackmässiga förefalla följande:

(post-, värde-) *försändelse*[1], knappast annat än konkret; jfr *-ning* — *inkallelse* och *inställelse*, hvilka öfvervägande kunna föras till det administrativa språkbruket (kanslistilen); så äfven det klumpiga *betalningsinställelse* — *meddelelse*, mest i filosofiskt språkbruk, där ordets missljud mindre ådrager sig uppmärksamheten.[2]

d) Något mera högtidliga, stela och obekväma än de under *a* upptagna verka (åtm. efter *min* språkkänsla) följande:

begynnelse — *tillvarelse* (jfr *-form*, som blir mera fackmässigt, filosofiskt m. m.) — *ödeläggelse* — *förtrytelse*, till det opers. l. blott med saksubj. förekommande *förtryta* — *berömmelse* — *tillvitelse* — *förevitelse* — (nåde-, vördnads-, ömhets-) *betygelse*, knappast brukligt utan ngn dylik förled[3] — *efterrättelse*, till *rätta sig efter* eller det bl. i kanslistil br. (hafva sig att) *efterrätta* — *tillägnelse* (jfr *tillägnan*, väl i allm. med ngt olika bet.) — *fastställelse* — *uppfyllelse* (t. ex. *gå i uppf.*,

---

[1] Enligt LINDER Regl. o. råd 161 »en danism, som lär hafva inkommit i vårt skrifspråk 1847».

[2] Sammansättningen *meddelelsemedel*, som ofta brukas vid definierandet af »språket», borde ej tålas. Ej fullt så illa låter visserligen *meddelningsmedel* (F. A. WULFF i Sydsv. Dagbl. Sn. 1908, nr 86, s. 3), men ej heller denna ordbildning synes mig vara lyckad.

[3] Jfr: »numera föga br. utom i ssgr» SAOB.

plikt-) — *gensägelse* — *fri-sägelse*, *-kännelse*, *-kallelse*, *-görelse* — *lösgörelse* (t. ex. GHT 1907, nr 225, s. 3).

Uteslutande, eller nästan uteslutande i s s g r brukas: *bevekelse* (-grund) — (själf-) *uppehållelse* (-drift) — (till-) *närmelse* (-vis).

e) I öfrigt likartade med de under *d* anförda, men något mera n ä r m a n d e s i g d e t r e l i g i ö s a s p r å k b r u k e t (och med en viss biton af detta) verka på mig följande:

anstiftelse — *uppenbarelse* — *ingifvelse* — *väckelse* — *välsignelse* — *fördömelse* — *betraktelse* — *uppbyggelse* — *beredelse* — *försakelse* — *botgörelse* (jfr det mera modärnt klingande *botgöring*) — *tillfyllestgörelse* — *omskapelse* — *omvändelse* — *förutbestämmelse* — *förkastelse* (däremot är *förkastelsedom* snarare att föra till *a*) — *förgängelse*, efter t. *Vergängniss*, men användt ss. abstr. till *förgås* — *förintelse* — *förnyelse* — *vederkvickelse* — *förökelse;* jfr det modärnare *(för-)ökning* — *förhäfvelse*, till *förhäfva sig* i andlig betydelse; i sinnlig bet. kan endast *förhäfning* brukas — *förgripelse* — *förvillelse* — *förblindelse* — *förförelse* — *försyndelse*, det e n d a abstr. till *försynda sig*.

f) Ursprungligen och i viss mån ännu tillhörande kategorierna *d* och *e*, men så ofta använda i s k ä m t s a m (resp. p a r o d i s k, g ä c k a n d e) f r a m s t ä l l n i n g, att de närma sig eller redan öfvergått till *1*[1], äro följande:

bedröfvelse (t. ex. i »sju sorger och åtta bedröfvelser») — *smörjelse* — *salfvelse* (numera knappast användt som nom. actionis) — *upptuktelse* — *utgjutelse* (i bet. »affektfullt uttalande») — *förnöjelse*.

3) Såsom i allmänhet m e r a å l d e r d o m l i g a än de under *2* upptagna sammanför jag här ett rätt stort antal sbst på *-else*. Man ser, att de flesta af dem tillhöra uteslutande (eller så godt som uteslutande) det r e l i g i ö s a språkbruket (bibelsvenskan, kyrkosvenskan); hvad flera ord angår, är det naturligtvis svårt att uppdraga en skarp gräns mellan *3* och *2 d* eller *2 e*.

---

[1] Jfr t. ex. det urspr. bibliska uttrycket »*vara i samma fördömelse*», som hvardagligt användes i bet. »vara lika illa ställd», »vara i samma obehagliga läge».

a) E n k l a (icke sammansatta) ord:

skepelse kan numera knappast gälla som nom. actionis till *skepa sig* — *skickelse* kan vara = »det, Gud s k i c k a r», »hemsökelse» o. d., men förbindelsen med *skicka* är numera ganska lös — *aflelse* — *döpelse* (jfr *dop* i tal, *döpande(t)* i normalprosa) — *helgelse* — *varelse*, t. ex. i förb. *»hafva sin varelse»*; jfr också *allestädesnärvarelse* — *skapelse* (ss. nom. act.).

b) S a m m a n s a t t a ord:

bebådelse — *förkunnelse* — *utkorelse* — *omskärelse* — *instiftelse* — *omskiftelse* — *tillstädjelse* — *tillskyndelse* — *tillredelse* (jfr *tillredning* o. *-ande* i normalprosan) — *tillkommelse* — *(åter-)uppväckelse* — *återställelse* — *åminnelse* — *anammelse* — *bepröfvelse* — *självransakelse* (ej i OL, klandradt af LINDER R e g l. o. r å d s. 210) — *hemsökelse* — *betvingelse* (1526—1889 enl. SAOB) — *förkrosselse* — *bönhörelse* — *hugsvalelse* — *efterföljelse* — *efterliknelse* — *antastelse* — *begärelse* — *befläckelse* (men *själf-* hör till *2 c* ss. fysiologisk term) — *besmittelse* — *beblandelse* — *förtörnelse* — *missfirmelse* (väl hufvudsakl. i juridisk stil) — *öfverträdelse* — *förirrelse* (i normalprosa: *förirring*) — *villfarelse*, motsvarande *fara vill*, hör kanske snarare till *2* — *förnekelse* — *begabbelse* — *bespottelse* — *försmädelse* — *förstockelse* — *förtappelse* — *förgörelse* (i normalprosa: *-ande* l. *-(n)ing*) — *förhärjelse* (i normalprosa: *-ande* l. *-ning*) — *korsfästelse* (i normalprosa hellre: *korsfästande(t)*, möjligen äfven *korsfästning*) — *begängelse* (ej i OL).

c) Några af de eg. till *b* hörande orden kunna äfven användas i s k ä m t s a m stil (vanl. med något ändrad betydelse) och öfvergå då till *1*; jfr *2 f*.

Sådana äro:

anfäktelse — *beskärmelse*, till *beskärma sig* (= »beklaga sig» o. d.) — *uppståndelse*, i sht med bet. »plötsligt uppkommen förskräckelse» o. d.

4) N y b i l d n i n g a r.

I likhet med afledningsändelsen *-an* har också *-else* i vår tid stundom tagits i bruk för att bilda verbalabstrakter, och det är nog i de flesta fall d a n s k a förebilder, som gifvit upphof till de svenska nyheterna. Danskan är ju relativt mycket rik på *else*-afledningar, och detta språks infly-

tande på de svenska orden kan ofta direkt påvisas. — Jag vill nu granska de ord på *-else*, som äro l. kunna vara nybildningar.

Huruvida *förgrymmelse*, som så vidt jag känner, brukas endast i skämtsam stil och med komisk öfverdrift, är gammalt i vårt språk, kan jag ej afgöra. Själf har jag stött på det först under de allra senaste åren (t. ex i GHT 1907, nr 197, s. 5). Detta ord torde emellertid icke ha dansk förebild.[1] Ungefär detsamma gäller *förbluffelse*. Bägge upptagas (utan inskränkning för brukbarhet) i OL.

Bestyrelse (i konkret användning) synes ha de skandinaviska mötena under senare delen af 1800-talet att tacka för sitt upptagande i svenskan, där det likväl knappast ännu har full hemortsrätt.

Betingelse[2] och *upprinnelse* äro sannolikt tidigare inkomna och allmännare brukade, men någon bismak af osvenskhet (danism) vidlåder dem ännu, åtm. i mina öron.[3]

Hänvändelse (t. ex. GHT 1907, nr 215, s. 3) och *besvikelse* (t. ex. ib. nr 202, s. 6, nr 286, s. 3) äro uppenbarligen rätt unga danismer; jfr om det senare SAOB, hvars äldsta språkprof är från 1903.

Förälskelse (»mest skämts.» OL), *förståelse* (t. ex. ERLAND WALLER, Kyrkoh. i Östervik (1907) s. 165, GHT 1908, nr 62, s. 17) och *tillståelse* (hvilka två sistnämnda ej upptagas i OL), (själf-)*häfdelse* (infördt af ELLEN KEY?, ej i OL) samt *upplefvelse* (jfr *reseupplefvelser* O. NORDENSKJÖLD Polarvärlden, s. V) äro nu tämligen vanliga i skönlitte-

---

[1] Det kan vara tillskapadt efter orden *förargelse* och *förtörnelse*. — Endast en gång (FR. HEDBERG Vid Skrifb. 62) har jag påträffat *ondgörelse* (till *ondgöras*), till hvars uppkomst ej blott *förgrymmelse*, *förargelse*, *förtörnelse* utan äfven *fri-*, *lös-*, *upp-görelse* kunna ha medverkat.

[2] Af LINDER Regl. o. råd (1886) s. 209, anmärkt ss. danism.

[3] De af LINDER anf. st. påpekade danismerna *frambringelse* och *uppdragelse* (= uppfostran) förekomma väl knappast numera. — Bland de af LINDER anf. skr. 161 ss. »tämligen föråldrade eller af andra skäl mindre lämpliga» citerade: *afsättelse*, *aktgifvelse*, *anmälelse*, *danelse*, *domfällelse*, *efterdömelse*, *förgudelse*, *förgätelse*, *förhånelse*, *förmanelse*, *försökelse*, *omgifvelse*, *prydelse*, *renselse*, *tillbedjelse*, *undertryckelse*, *uttydelse*, *åbäkelse* — af dessa, numera knappast förekommande ord torde väl åtskilliga bero på efterliknande af danska abstr. på *-else*.

ratur och tidningar, men verka ännu rätt osvenska i många svenskars öron. LEVERTIN, som dock ej alltid är så känslig för språkrenheten, undviker det sist anförda ordet; i sin bok om Linné skrifver han ett par gånger *upplefvande(n)*. Men å andra sidan fortsättes det nya afledningssättet med *genomlefvelse* hos en eljest så god stilist som JOSUA MJÖBERG (i Språk och Stil VII 91). Också *självöfvervinnelse* (GHT 1908, nr 74, s. 8) är väl snarast en ny danism.

Huruvida O. LEVERTINS *undfångelse* (X 206) är direkt lån från det danska *undfangelse* eller bildadt efter det tyska *Empfängniss*, är väl ovisst. I sådana fall, där danskt föredöme icke kan ha inverkat, uppträda nya afledningar på *-else* mera enstaka och liksom i misshugg. Så skrifver StD (L) 1907, nr 305, s. 3: *edsafläggelse* (= edgång). Samma år råkade en seminarist att säga: »Supin uttrycker en *fullbordelse*»; i denna bildning har man sannolikt att spåra inflytelse från »kyrkosvenskan». En skånskfödd kyrkoherde (som väl alltså påverkats både af danskan och af kyrkosvenskan) skrifver i StD (L) 1908, nr 72. s. 6: *självkränkelse*. Och den unge författaren E. NORLIND, som ju också annars brukar handskas rätt självständigt med verbalabstrakterna, skapar (i Intermezzon) till *grufva sig* ett nom. act. *grufvelse* (jfr d. *gru*, jfr äfven det sv. *ruelse*). — Slutligen kan anföras, att man på de senaste åren (t. ex. i GHT) försökt sätta i kurs ordet *eldbegängelse* (=högtidlig likbränning).

På tal om de *else*-afledningar, som kunna brukas i ledigt umgängesspråk (äro mest »kuranta»), anförde jag, att endast få kunde konstrueras i likhet med *ande*-afledningar af trans. verb. Denna regel om *else*-afledningarna upphäfves naturligtvis ej af enstaka ansatser. Jfr t. ex.: »En fråga tränger sig ovillkorligt fram vid *betraktelsen af Norges* senaste *uppenbarelse på* den världspolitiska skådebanan». H. HJÄRNE i StD (L) 1907, nr 305, s. 5 — »Dess område kan ... utarrenderas ... med *upplåtelse* till arrendatorn *af* alla suveränitetsrättigheter». DENS. Därs. s. 4.

Någon större andel i den svenska språkutvecklingen har man ej att vänta af de med *-else* afledda abstrakterna. De oftast brukade komma nog att finnas kvar, i synnerhet när de antingen alls icke ha vid sin sida afledningar på *-ande* eller *-(n)ing*, eller när de gifva uttryck åt en annan betydelsenyans än dessa (jfr t. ex. *väckelse* — *väckning*, *blodsutgjutelse* — *blodutgjutning* m. fl.). Men försöken att (mest efter danska mönster) införa nya *else*-ord, tyckas i allmänhet mötas med ringa sympati och knappast sträcka sig utom vissa litterära kretsar.

Hufvudskälet till obenägenheten mot ett utvidgadt bruk af denna afledning är utan tvifvel att söka däri, att afledningen icke har blifvit i djupare mening nationell: den saknas väsentligen inom det folkliga språkbruket, och ej ens inom de bildades lediga umgängesspråk har den fått någon betydande användning. Vi ha ju sett, att de flesta af *else*-orden tillhöra »högre» stilarter, framför alla den religiösa stilen.

ÅTTONDE KAPITLET.

Smärre grupper af verbalabstrakter med numera improduktiva afledningsändelser.

Sådana mindre grupper äro de på *-sel*, *-nad*, *-a*, *-e*, *-m* och *-(e)n*, *-d*, *-t*, *-(e)st*.

I *Verbalabstrakter på* **-sel**.

Dessa äro i regeln gamla inhemska ord, som tidigare (dvs före år 1400) ändats på *-sl;* om deras historia se f. ö. TAMM Avl. s. 79, 80. Några hafva numera blott konkret betydelse: *betsel*, *stängsel;* också *gärdsel* samt det ålderdomliga *fängsel* torde åtm. i regeln ha konkret användning; alla dessa äro neutr. Konkret är dessutom *gödsel*, r.

Af sådana sbst. på *-sel*, som tyckas kunna användas abstrakt, ss. nom. actionis, har jag antecknat följande:[1]

styrsel, *utstyrsel* (numera väl oftare konkret) — *vigsel* (däremot: *invigning*, *sammanvigning*) — *hörsel*, knappast nom. act., utan = förmåga att höra — *känsel;* t. ex. »jag har ingen känsel (= känning) af tryck i bröstet längre» — *yrsel* — *skrämsel*, väl i synnerhet till *skrämmas*, *bli skrämd* — *trängsel*, till det recipr. *trängas*; jfr *trängning* till *tränga* — *samfärdsel* är säkerligen (jfr TAMM s. 80) en efter danskt mönster i ny tid gjord försvenskning af *kommunikation* l. *trafik;* ordet är nu i allmännare bruk än det enklare *samfärd*, som likväl har företrädet vid ssgr (*-led*, *-medel*, *-väsen;* se OL). Något motsvarande verb *samfärdas* har, mig veterligen, ej uppträdt. — Det enkla *färdsel* finns hos LEVERTIN Linné — *körsel* — *hö-*

[1] Tidigare ha nog funnits flera; jfr *körsel* här nedan samt dessutom *längsel* och *begynsel* hos LUCIDOR (Se Valda stycken af sv. förff. 1526—1732).

bärgsel anföres af Tamm s. 80, men torde numera vara ovanligt; OL har endast *(hö-)bärgning* — *in-*, *ut-*, *till-försel* i det nationalekonomiska språkbruket; jfr de motsv. på *-ing* — *skötsel*, äfven ss. slutled, t. ex. *van-*, *trädgårds-skötsel* — *klädsel*, äfven i ssgr *af-*, *öfver-klädsel;* enstaka står väl *förklädsel* Levertin X 6 (jfr *förklädnad*, *-ning*).

De anförda har jag ej funnit skäl indela efter brukbarheten; att *höbärgsel* är ovanligt, har anmärkts, likaså, att ssgr på *-försel* närmast tillhöra fackspråket; *samfärdsel* har kanske icke allmän spridning, det är väl hufvudsakligen ett skriftspråksord.

Såsom mer eller mindre inskränkta till sin användning tror jag mig ytterligare böra beteckna följande:

drygsel; huruvida detta ord kan brukas ss. nom. act. till det (mest i dialekter brukade) *dryga (ut)*, är väl ovisst (jfr Tamm s. 80) — *städsel* till *städja;* jfr *städja* r. — *blygsel* till *blygas;* jfr *blygd* — *födsel* (t. ex. »Af födsel och ohindrad vana» Lenngren 95). Dessutom vill jag minnas, att jag i svensk skrift påträffat *trifsel* (till *trifvas*).

Abstr. på *-sel* ha beröring dels med de på *-sla* (jfr *känsel* med *känsla* och *yrsel* med det äldre *yrsla*, se vidare afd. III), dels med de på *-else* (jfr *styrsel* med *styrelse*, *födsel* med *födelse*); i vers brukar A. M. Lenngren 41 *rörsel* i st. f. *rörelse.*

Hvad angår k o n s t r u k t i o n e n, synas orden på *-sel* blott undantagsvis kunna jämnställas med de på *-ande*, t. ex. *skötseln af barnen*, *barnens skötsel*[1], likaså *-försel*, *klädsel* o. delvis *vigsel.*

II. *Verbalabstr. på* ***-nad.***

Om dessas uppkomst af fsv. ord på *-(n)aþer*, *-(n)a* och *-(n)e*, afledningar af verb eller (någon gång) nomina, se Tamm Avl. 71 f. Åtskilliga äro nu alldeles föråldrade t. ex. *betungnad*, som SAOB anför från 1657.

I vår tid brukas de flesta sbst. på *-nad* såsom nom. act.

[1] Något osvenskt förefaller: »denne svenske krigares briljanta skötsel af det farliga Khyberpasset» GHT 1908, nr 42 s. 5 — »Man erinrar sig.. hans briljanta skötsel af den stora järnvägskonfliktens biläggande» D ä r s. nr 78, s. 5.

(om än blott undantagsvis med samma konstruktion som de af trans. vb afledda sbst. på *-ande*). I somliga fall har abstraktet dock ej vid sin sida ett formellt motsvarande verb. *Spånad* kan brukas ss. nom. act. till *spinna*, *trefnad* till *trifvas*, *tjufnad* till *stjäla*. Att *härnad* motsvarar *härja*, är väl numera mindre klart.

Knappast annat än som konkreta förekomma: *bonad*, *byggnad* (abstraktum dock i *väg-* och *vattenbyggnad* m. fl.), *fänad*, *rodnad;* öfvervägande konkr. äro väl också *bulnad*, *hårdnad*, *blånad*. Såsom nom. act. förekomma väl heller icke numera *skepnad* och *skapnad*

De öfriga sbst. på *-nad* kunna efter min språkkänsla indelas på följande sätt med afs. på sin brukbarhet:

1. Mest kuranta, äfven i otvunget, bildadt umgängesspråk förekommande, äro dessa:

saknad — *lefnad* — *skillnad*, *bo-*, *äktenskaps-skillnad* (sambandet med *skilja* framträder tydligare i ssgrna än i det enkla sbst.) — *lättnad* till *lätta* l. *lättna* — *(be-)kostnad* — *ledsnad* till *leds* l. *ledsna* (möjligen till *2.*) — *tystnad*, som till betydelsen knappast kan associeras med *tysta* l. *tystna*, utan snarare med *vara tyst*, *tiga* — *fyllnad* — *prydnad;* jfr det arkaistiska *i sin prydno* — *lydnad;* jfr det ålderdomliga *under trons lydno* — *(van-)vördnad* — *omvårdnad* (möjligen till *2*).

2. Mera inskränkta till högre stilarter, mera uteslutande skriftspråksmässiga synas mig dessa:

(be-, för-, om-)klädnad — *sömnad*, som tjänstgör ss. nom. act. snarare till *sy* än till *sömma* — *mognad* — *(öfver-)mättnad* — *förplägnad* — *(väl-)fägnad* — *häpnad* — *lystnad*, numera snarare motsvarande *vara lysten (efter)* än det ålderdomliga *lysta* — *trånad*.

3. Än mera högtidliga, delvis rent af arkaiserande, äro numera de följande:

vårdnad; t. ex. »En far . . . Din ungdom *vårdnad* skänkte» LENNGREN 173, där nutida språkbruk skulle fordra *vård;* jfr *omvårdnad* under *1* — *brånad* utan motsvarande verb — *hugnad* — *hägnad;* t. ex. »Mot stormarne Hon skygd och

hägnad rönte» LENNGREN 172; jfr *hägn*, som kan förekomma i något enklare (modärnare) stil; — *båtnad*. Hit hör också det förut omnämnda, ur fornlitteraturen lånade *härnad* (ungefär = »härfärd»).

Vi se, att sbst. på *-nad* numera äro ganska fåtaliga. Känslan af deras funktion ss. nom. actionis kan därför ej vara särdeles stark, så mycket mindre som de flesta af dessa ord äro främmande för det allmänna språkbruket. Några nybildningar kunna därför knappast väntas inom denna grupp; TAMM (Avl. s. 73) har framställt ss. en möjlighet, att vissa inkoativer på *-na*, t. ex. de som beteckna färgskifte, skulle kunna bilda abstr. på *-(n)ad*, dvs. att man komme att tala (l. skrifva) exempelvis om »trädens *gulnad* om hösten», »hårets *grånad* på ålderdomen»; men chanserna synas mig icke vara stora. Det skulle vara *rodnad* (o. möjl. *mognad*), som gåfve närmaste föredömet, men *rodnad* torde sällan brukas abstrakt.

III. *Abstr. på -a (-o, -u).*

Vid anförandet af dessa ord tar jag (liksom eljest i denna uppsats) hänsyn blott till deras nuvarande användning, men hvarken till deras ursprungliga form, nationalitet (många äro tyska lånord) eller betydelse (några af dem äro eg. adjektiv-abstrakta); för alla sådana spörsmål hänvisar jag till TAMM Avl. s. 22 ff.

Med afseende på nuvarande bruklighet i olika stilarter synes mig någon praktisk indelning knappast kunna uppställas. Däremot förhålla sig de hithörande sbst. rätt olika till motsv. verb, och dessa förhållanden gifva följande enkla indelning.

1. Abstr., som äro formellt lika inf. af motsv. vb: *vilja* — *råga* — *reda* (t. ex. i förbindelserna *göra* l. *bringa* r., där *r.* användes ungef. = »ordning», »ordnande»; obs. att *-ning* ej kan brukas vid det enkla *reda*, ehuruväl i *utredning* o. d. — *ära* — *lära* — (till) *känna* — *villa*, ungef. i samma anv. som *förvillelse* l. *förvillande(t)* [1]— *fråga* — *lisa* — (med) *lämpa* — *aga* — *läxa* till *läxa upp* — *skrapa* (till vbet i bet. »banna»,

[1] Såsom en förstärkt form kan stundom *villervalla* brukas; jfr *ritsrats* och dylika bildningar i kap. X.

»tillrättavisa»); jfr de bl. i pl. brukliga *bannor* till verbet *banna*, och *snubbor* till verbet *snubba* — *möda* — *vaka* — *skälfva* (= »skälfning», t. ex. P. MOLIN Åda l. 68) — *hvila* — *skada* — *smitta* — *pina* (däremot tyckes ej sbst. *knipa* och *klämma* äga motsv. betydelse hos de likalydande verben) — *plåga* — *smärta* — *bränna* (mest i ssgr: *sol-*, *hals-*) — *hetta* — *flamma* och *låga*, så vidt dessa kunna tjänstgöra ss. nom. act. — *kyla* — *svalka* och *skugga*, i den mån de kunna ha karaktären af nom. act. — *blöta* (för så vidt detta sbst. användes = *blöt*, *blötning)* — *ända* (jfr *-e*) — *syssla* — *resa* — *träta* — *yra* (jfr *yrsel*) — *hosta* — *hicka* — *grönska* — *brådska* — öfvergång till ***2*** representerar sbst. *tredska*, som motsvarar verbet *tredska*(*s*).

2. Sbst. är formellt lika den (obefintliga) aktiva inf. till det deponens, hvartill sbst. tjänstgör ss. nom. actionis:

lycka — *sämja* — *leda* till *ledas* (»bli led» vid ngt) — *vånda*.

3. Den motsv. inf. är förkortad, sbst. icke:

förmåga till *förmå* — *välmåga* till *må väl*.

4. Sbst. kombinerar annan afledningsändelse, i sht *s(e)l*, med afl. *-a:*

känsla till *känna* (jfr *känsel*), *erkänsla* till *erkänna* — *körsla* (oftast i pl.) till *köra* (jfr *körsel*) — *yrsla*, som brukas t. ex. af KELLGREN (Mina löjen), kan ännu någon gång förekomma, t. ex.: »den patriotiska *yrslan* efter frihetskriget» ELLEN KEY Rahel Varnh. 26 (1908) — *rädsla* till *rädas* (jfr d. *rædsel*). Lokalt förekommer *argsla* (= »förargelse»).

Härmed kan jämföras det af adj. *glömsk* afledda *glömska*, som kan brukas ss. abstr. till *glömma*. I detta sammanhang bör äfven nämnas *klåda* till *klå* (i bet. »klia»).[1]

5. Liksom ***1***, utom att numera oblik form (på *-o*) är den enda brukliga:

(i min) *ego* l. *ägo* — (i) *delo* (= strid); verbet *dela* har dock numera förlorat bet. »tvista» — (till) *spillo* (obs. att verbet *spilla* fått mera begränsad betydelse) — *borto-*[2], *där-*, *från-*, *här-*, *när-*, *sam(man)-*, *till-varo*, motsv. *vara borta*, *vara där*

[1] *Gröda* (jfr TAMM Avl. s. 37) kan väl knappast fungera som nom. act. till *gro*.

[2] I det högtidligare *bortovaro* har andra stafvelsens vokal icke undergått samma förändring som i det hvardagliga *borta*.

o. s. v. — (utan) *återvändo* till *vända åter*, arkaistiskt i bet. »upphöra». — Om *prydno*, *lydno* se afd. II.

6. Det motsvarande verbet har l. har haft *-j-*, som framkallat omljud i rotstafvelsens vokal, omljudet (och *-j-*) saknas hos sbst.:

vana till *vänja* (sig) — *gen-*, *ut-saga* till *gen-*, *ut-säga* — *pålaga* till *pålägga*.

Hit hör också (till) *salu*, motsv. *sälja*, men nu blott i oblik form (jfr *5*); jfr *salubod* med *försäljningslokal*.

7. Subst. har annan afljudsform än det motsv. verbets inf.:

sveda till *svida* — *gåfva* till *gifva*.

Om de allra flesta verb, till hvilka finnas abstr. på *-a*, gäller, att de (åtm. som enkla) ej kunna bilda abstr. på *-ning*.

Nybildning af abstr. på *-a* kan ej väntas, men möjligen nya lån af tyska (l. danska) sbst. på *-e*[1], som motsvara redan befintliga (eller samtidigt inlånade) verb. Genom lån från dialekt l. betydelseförskjutning inom (det vulgära) språket förklaras *vårplöja(n)* hos STRINDBERG (enl. ÖSTERGREN Nord. tidskr. 1905, s. 589), *smocka* (= »slag med knytnäfve»), *känga* (= »slag», i sht på munnen), de båda sistanförda hos R. BERG (Skolpojks- o. studentslang), samt *bräcka* (= »nedtystning, stukning»), äfven detta hos R. BERG. Genom skämtsam förkortning har studentspråket bildat *tenta* (= »tentamen») till verbet *tenta* (af *tentera*).

IV. *Abstr. på -e.*

Om dessas mångskiftande ursprung se TAMM Avl. s. 38 ff. I den nuvarande svenskan utgöra de två till *genus* skilda grupper.

1. Sbst. af realgenus.

Ände (el. *-a*, se III), *ande* (el. *-a*), och *värme* torde blott mera sällan brukas ss. nom. actionis till resp. *ända(s)*, *andas* och *värma*. Men *vilje* (ålderdomligt samt i förbindelsen *till viljes*) får väl anses vara nom. act. lika väl som *vilja* (se afd. III).

---

[1] Jfr det af E. WADSTEIN (och FR. LÄFFLER) försökta *utgå(f)va* ss. motsvarighet till d. *udgave*, t. *ausgabe*.

Vidare är *glädje* numera det egentliga (företrädesvis brukade) nom. act. till *glädjas* och *vrede* till *vredgas*.[1] Emellertid tillhör *vrede* (liksom *vredgas*) nästan uteslutande högre stilarter, och ej ens *glädje* kan (synes det åtm. mig) kallas fullt kurant i enklare, mera folkligt talspråk.

Annat vokalljud än motsv. verb har *tanke*, som väl får anses vara det mest brukade nom. act. till *tänka* (till mera vetenskaplig framställning hör *tänkande*). På samma sätt förhåller sig *misstanke* till *misstänka*.

2. Sbst. af neutralt genus.

a) Med samma vokal som motsv. verb (i. inf.):

byte, utbyte — *skifte* — *gifte* — *minne* — *(sam-)tycke* — *möte* — *flöde* — *genmäle* — *arbete* — *af-, an-, bi-, före-, in-, sammanträde* — (till) *nöje(s)* i bet. »förnöjande», »tillfredsställande» — *sikte* — *syfte* — *bete* — *bleke*[2] — *bygge* — *smide* — *lyse* (så vidt detta kan brukas abstr. = »belysning») — *fylle;* jfr: »när alla äro i sitt *fylle* och i sin fulländning» FRÖDING Nya dikter 141 — *fiske* — *följe* — *styre* brukas ngn gg (väl efter norsk förebild) i bet. »styrelse», »regering»; likaså i ssgrna: *flertalsstyre, vanstyre;* i förbindelsen »det kommunala *vanstyret*» har det senare ordet fått liflig användning i Stockholm vintern 1907—8.

Till bygdemålen snarare än till riksspråket höra väl *yste* (= »ystning», RIETZ, TAMM) och *värpe* (= »värpning»), som jag träffat endast hos ALMQVIST, Grimstah., vidare *vittje* (= »vittjandet af fångstredskap») P. MOLIN Ådal. 38, »*gilge*» (dvs. *gilje* = »frieri») därs. 47, *landligge* därs. 190.

Af de ofvan anförda abstr. på *-e* sakna de flesta vid sin sida ett abstr. på *-ning*.

b) Med annat volkalljud än det motsv. verbet har (i inf.):

läte (så vidt detta kan brukas ss. nom. act. till *låta* i sådana förbindelser som »låta illa» o. d.) — *uppehälle* till *uppehålla sig* (med l. af ngt l. ngnstädes) — (fiska-)*fänge* till

---

[1] Obs. att det närmast motsvarande verbet *vredas* är utdödt.

[2] Kan enl. SUNDÉNS Ordb. betyda dels »*blekning*» dels »blekningsplats» och i den senare bet. ha plur.; jfr »hans ungeform är fäll lagder på *bleken*» FRÖDING Nya dikter 44.

fånga — *umgänge* till *umgås* — *säte*, om detta kan brukas ss. nom. act. till *sitta* — *läge* till *ligga* — (fågel-, tjuf-)*skytte* till *skjuta*[1] — (skogs-)*hygge* till *hugga*.

Från sina (till betydelsen) mot sv. verb afvika (i formen) starkare följande nom. actionis:

löje, motsvarande *le* — *utsäde*, motsv. *utså* — *löfte*, motsv. *lofva*[2] — *lefverne* motsv. *lefva*[3].

Också de flesta af de under denna afd. (*b*) nämnda verben sakna afl. på *-ning*.

Det finnes dessutom andra sbst. på *-e* (t. ex. *tillfälle*, *välde*, *dagsverke*), som kunna brukas i bet. af nom. actionis, men då de ej pläga associeras med några verb af motsv. betydelse, behöfva de ej här anföras; det må vara nog att påpeka, att t. ex. *vid tillfälle* brukas ss. förkortadt uttryck i st. f. »när det *så faller sig*», alltså tjänstgör ss. verbalabstr.

V. *Abstr. på -m och -(e)n.*

Dessa äro helt få, urgamla, men ännu fullt brukliga.

kvalm till *kvälja*[4] — *söm* till *sy*, men väl bl. sällan användt ss. nom. act. (jfr verbet *sömma* och sbst. *sömnad*) — *lösen* har väl numera bl. mycket inskränkt anv. ss. nom. act. till *lösa;* likaså *sägen* och *sagen* (t. ex. i »syn för sagen», jfr äfven LENNGREN 86) till *säga* — *väsen* till *vara*, associationen är dock numera knappast märkbar — *värn* är eg. abstr. af verbet *värja*, men föres nu hellre samman med (det af *värn* afledda) *värna* (jfr kap. X) — *sömn* till *sofva* — *lögn* till *ljuga* (äldre *lygn* o. *lygd*) — *stygn* (dvs. *styngn*), till *stinga*, kan också föras hit — *syn* till *se*, numera dock äfven sammanställdt med *syna;* jfr *tillsyn* till *tillse*, *uppsyn* till *se upp* (med), *återsyn* till *återse*, t. ex. »Allt är sig likt så långt jag får begära, | att någon *syn* är lik sin *återsyn*» ANDERS ÖSTERLING, Årets visor 49.

---

[1] Enl. TAMM Avl. s. 41 eg. en nyare förkortning af *skytteri*.

[2] Detta sbst. kunde naturligtvis (ss. hos TAMM) upptagas särsk. ss. det enda exemplet på afledningen *-te*. — *huggste* P. MOLIN Ådal. 67, 102, är väl en förkortad ssg.

[3] Äfven detta är en enstaka lämning af en annan afledningskategori.

[4] Hos STIERNHIELM Herc. 71 finnes *dvalm*, som väl är afledt af (roten i) *dvälja*.

Obs. *bön* användes ss. nom. act. till *be(dja)* och är nästan det enda vbalabstr. till detta vb (»*bedjandet*» brukas knappast), men kan svårligen vara besläktadt med verbet; jfr *afbön* till *afbedja*. — Beträffande *borgen*, *lofven* (om dessa två se TAMMS Avl. s. 47), *hållen* och *gifven*, se under *-an* (kap. VI).

VI. *Abstr. på -est el. -st.*

Om dessas etymologi se TAMM Avl. 51 f. och 84. Jag känner blott följande:

(till) *fyllest* (mest i högre stil) kan möjl. uppfattas ss. nom. act. till *fylla* — *hyllest* till *hylla*, numera knappast br. — *ynnest* och *gunst* brukas ss. nom. act. till *gynna* (knappast numera till *unna*) — *tjänst* till *tjäna*, *förtjänst* till *förtjäna*, jfr äfven *återtjänst* — *af-*, *an-*, *före-*, *in-*, *mellan-*, *samman-*, *till-*, *upp-*, *ut-*, *åter-komst* till *afkomma*, *ankomma* o. s. v. — *fångst* till *fånga* — *vinst* till *vinna*.

Mindre kännes sambandet mellan *konst* och *kunna*, *brunst* och *brinna*[1]; lättare förbindes med *svälla* el. *svullna* sbst. *svulst*, som likväl oftare brukas ss. konkret än ss. abstr.

VII. *Abstr. på -d el. -dd.*

Om etymologien se TAMM Avl. 35 ff.

1. sbst. på *-d*.

brygd — *bygd* kan möjl. ännu (i poesi) brukas i bet. »byggande(t)» — *följd* (t. ex. »de komma i oafbruten följd efter hvarandra»), i *efterföljd*, *tronföljd* o. s. v. — *hämnd* till *hämna(s)* — *helgd* och, ännu mera, *vanhelgd* kunna brukas ss. nom. act. till resp. *helga* o. *vanhelga* — *blygd* till *blygas*, numera blott i högre stil — *död* till *dö*.

Dessutom kan möjl. ännu *rymd* brukas ss. nom. act. till *rymma* (i bet. innehålla, ge plats åt).[2]

Annan vokal i rotstafvelsen än motsv. verb hafva:

---

[1] Oaktadt stor formell åtskillnad är betydelseförbindelsen stark mellan *ångest* och *ängslas*.

[2] Då man numera ofta förvränger det gamla »(icke hafva någon) *huld* eller *skyld*» (= tillgifven el. besläktad, vän l. frände) till »*huld* eller *skydd*», uppfattar man naturligtvis bägge orden ss. abstr. sbst. och associerar väl då *huld* med *omhulda* (jfr kap. X), men svårligen med *hölja*.

åtgärd till *åtgöra;* det enkla *gärd* och öfriga ssgr, där det ingår ss. slutled, kunna mindre lätt associeras med *göra* (och dess ssgr) — *uppbörd* till *uppbära* (skatt, afgifter o. d.), *vittnesbörd* till *bära vittne*[1]; möjl. kan också *åtbörd* gälla som nom. act. till *bära sig åt* (i en eller annan användning) och *innebörd* ss. nom. act. till *innebära*, ehuru det väl snarare uppfattas ss. = »det inneburna». Men det enkla *börd* kan numera i det allmänna föreställningssättet icke associeras med *bära;* och *nederbörd* saknar formellt motsvarande verb — *stöld* till *stjäla*, som knappast har annat nom. act. — *mäld* till *mala* — *köld* till verbet *kyla* (jfr TAMM Avl. s. 36 f.) — *fynd* till *finna* — *påfund* till *finna på* — *brand* till *brinna*.

Däremot uppfattas *skörd* och *häfd* numera ej ss. nom. act. till *skära* och *hafva*, utan till de afledda *skörda* och *häfda;* bandet mellan *dygd* och *duga* har slitits genom substantivets betydelseändring. Likaså har specialisering i bet. af sbst. *skuld* skilt detta från verbet *skola*. *Färd* kan visserligen gälla som nom. act. till *fara*, men associeras väl hellre med *färdas*.

2. Sbst. med *-dd*:

sådd till *så* — *grodd* till *gro* — *rodd* till *ro*.

En intressant nybildning i analogi med de tre föregående är *sydd* till *sy*, t. ex. »Hvad kostar *sydden* af 1 par lakan?» L. C. LINDBLOM, Räknebok för seminarier och elementarläroverk, s. 209, nr 668 (1898).

Eljest är *-d* (och *-dd*) likaväl som *-t* naturligtvis länge sedan improduktivt för bildande af verbalabstr.

VIII. *Abstr. på -t (och -s).*

Om etymologien af sbst. på *-t* se TAMM Avl. s. 86 ff.

Af de hithörande sbst. ha somliga samma vokal i rotstafvelsen som de motsv. verben, somliga förete annan vokal; dessutom förekomma i bägge dessa grupper enstaka formella skiljaktigheter mellan sbst. och verbet.

1) Subst. med samma vokal som motsv. verb (i inf.):

fart till *fara;* ss. verkligt nom. act. uppträder *fart* oftast och tydligast i ssgr, t. ex. *öfverfart*, (i) *förbifart*(en), *framfart*,

[1] Jfr också det i historisk framställning om »ordalier» förekommande *järnbörd* = »bärandet af (glödgade) järn».

uppfart, *genomfart* m. fl. — *jakt* till *jaga* — *ridt* till *rida* — *snitt* till *snida;* associationen dock svag — *drift* till *drifva;* jfr äfven *afdrift*, *öfverdrift* m. fl. — *-gift* har kvar egenskap af nom. act. till *gifva* åtm. i *tillgift* — *skrift* till *skrifva;* jfr *föreskrift*, där den abstr. bet. är vanligare — *flykt* till *flyga* och till *fly* — *blåst* till *blåsa* — *näpst* till *näpsa* — *upptäckt* till *upptäcka* — *växt* till *växa;* jfr *till-*, *upp-växt*.

2) Sbst. med annan vokal än motsv. verb (i. inf.): *bodräkt* = (olofligt af ena maken utfördt) dragande från boet (af gemensam egendom); jfr *tvedräkt* utan motsv. verb (jfr likväl: »inte dra jämnt») — *täkt* (till *taga*) i ssgr, som företrädesvis tillhöra den juridiska stilen, ss. *arf-*, *in-*, *löf-*, *våldtäkt; grustäkt* tyckes i allmännare språkbruk (utanför det juridiska) oftast ha konkret bet. (= stället, där grus tages) — *anstalt* till *anställa;* jfr dock numera *(för-)anstalta* — *vikt* till *väga* — *frost* till *frysa* — (nöd-)*torft* till *tarfva*.

Hit hör också *ursäkt*, för så vidt det ännu kan förbindas med det nästan obrukliga verbet *ursaka;* i regeln associeras det med det nyare verbet *ursäkta* (jfr kap. X).

Större afvikelser från det motsvarande verbet förete: *förlust* till *förlora* — *afsikt* till *afse*, *insikt* till *inse*, *öfversikt* till *öfverse;* jfr *flykt* till *fly* — *bukt* kan ännu brukas ss. nom. act. till *böja*, men associeras lättare med *bukta*.

Såsom vbalabstr. brukas (så vidt jag vet) i nysv. endast ett sbst. på *-s* (uppkommet af *-t*, se Tamm, Avl. s. 77) näml. (det från tyskan lånade) *sats*[1]; ss. simplex är detta sbst. vanligen konkret, t. ex. i grammatisk bet. (jfr d. *sætning*); abstraktare nyttjas ordet t. ex. i förbindelsen »ta sats (till ett språng)». Ssgrna *ansats*, *föresats*, *insats*, *tillsats* m. fl. kunna oftare brukas ss. nom. act. till de motsv. ssgrna af *sätta*.

IX. *Diverse efter utländska förebilder och med utländska afledningsändelser bildade abstr.*

Sådana äro åtskilliga till affärsspråket hörande sbst. på *-age*, t. ex. *lastage*, *läckage*, *slitage* (jfr Tamm, Avl. s. 16); *tacklage* begagnas väl blott i konkret bet.

[1] Enl. Sundéns Ordb. kan dessutom (i kortspelsterminologien) *sits* brukas i bet. »sittande(t)».

Vidare ha vi *seglats* till *segla* (jfr TAMM, Avl. s. 16) samt det af samma verb afledda *seglation* och det mera skämtsamma *muntration* (se TAMM D ä r s.).

Det ligger naturligtvis ganska nära för en svensk, som är förtrogen med främmande språk, att med utländska afledningsändelser bilda nya verbalabstrakter, vare sig han gör det på allvar, för att få korta, med det internationella fackspråket harmonierande termer (ss. t. ex. *slitage*), eller han gör det blott på skämt (t. ex. i fråga om *muntration*).

Men för det allmänna svenska språkbruket spela dylika mera isolerade skapelser icke någon väsentlig roll, och jag har därför ansett det vara nog att helt kort erinra om deras tillvaro.[1]

De öfriga, här uppräknade små grupperna *(I—VIII)* af med ändelser afledda sbst. (vare sig de ursprungligen bildats ss. nom. act. eller först sekundärt kommit att brukas ss. sådana) representera en, oaktadt sin ringa numerär, högst värdefull del af vårt n. v. ordförråd. Många af de hithörande sbst. gifva den e n d a eller åtm. den e n k l a s t e och b ä s t a substantiveringen af motsv. verb. Och det vore att beklaga, om det mekaniska användandet af afl. på *-ande (-ende)* l. *-(n)ing* skulle undantränga dessa gamla ord och till slut göra dem föråldrade och bortglömda. I dem ha vi ett godt nationalarf att tillvarataga, om ock det ej kan vidare f ö r k o f r a s, såsom fallet är med den stora grupp hvilken jag gömmer till kap. X (och kap. XI) i denna framställning.

---

[1] En helt annan vikt och betydelse för språkets ekonomi äga naturligtvis abstr. på *-eri* (kap. V).

NIONDE KAPITLET.

Vbalabstr., som (numera) sakna afledningsändelse, men hafva *annan vokal* än motsv. verb (i infinitiv).

De hithörande sbst. äro gamla bildningar, mestadels af nordiskt ursprung, men till någon del också senare lån från tyska språk; om deras etymologi se f. ö. TAMM, Avl. s. 91 f.

Bland hithörande, ännu brukliga nomina actionis kan man urskilja vissa grupper, allteftersom substantivets vokal förhåller sig till vokalen i det motsvarande verbets infinitiv.

1) Verbalabstr. har *ē*, motsvarande verb har (i inf.) *ī*.

dref (jaktterm) till *drifva* — *knep* till *knipa* (associationen dock numera försvagad) — *ref* till *rifva;* bet. är »rifvande(t)», dels t. ex. i *bukref*, dels (mest lokalt och dialektiskt) i bet. stark efterfrågan på en vara (jfr RIETZ) — *sken* till *skina* — *skred* till *skrida* — *steg* till *stiga;* jfr *af-*, *fram-*, *in-steg* — *svek* till *svika* — (tarm)*vred* till *vrida*.

Dessutom följande med *e* + långt konsonantljud:

bett till *bita* — *grepp* till *gripa;* därjämte *an-*, *be-*, *in-* och *till-grepp;* det nya (troligen från norskan lånade) *öfvergrepp* saknar motsv. verb och är knappast fullt stadgadt i sv. språkbruk.

2) Verbalabstr. har *a*, motsv. vb har *ä*.

val till *välja;* jfr *in-*, *om-val* — *sammanhang* till *sammanhänga* — *arf* till *ärfva* — *skam* till *skämmas* — *skall* till *skälla* — *glans* till *glänsa* — *kamp* till *kämpa* — *kraf* till *kräfva* — *kval* till *kvälja* — (jord-)*skalf* till *skälfva*.

Hit höra också:

vad till *vädja* — *för-*, *upp-lag* till *för-*, *upp-lägga*. Med

verbet *värpa* kan man, då detta numera förlorat sin betydelse »kasta», ej längre förbinda (not-)*varp*.[1]

3) Verbalsbst. har (spetsigt) *ō*, motsvarande verb har *ȫ*.

mord till *mörda* — *bot* till *böta* — *hot* till *höta*, men oftare fördt till *hota* (se kap. X) — *rof* till *röfva* — *dop* till *döpa* — *behof* till *behöfva;* det enkla *hof* är nästan föråldradt, något mera brukbart är det motsvarande *höfvas*. Vanligen förkortade vokaler förkomma i *dom* och det motsv. *döma*. Dessutom märkes *sorg*, motsv. *sörja*.

4) Verbalsbst. har *o* (= *ă*) + långt kons.-ljud, motsv. verb har *ȫ*, *ȳ* eller *jū* + kort kons.-ljud:

lopp till *löpa;* jfr *af-*, *an-*, *be-*, *för-*, *in-*, *ut-lopp* — *brott* till *bryta;* jfr *af-*, *an-*, *ben-*, *genom-*, *in-*, *ut-brott* — *skott* till *skjuta;* jfr *samman-*, *till-skott*.

5) Verbalsbst. har *a*, motsv. verb har *i:*

klang till *klinga;* jfr *an-*, *sam-klang;* en förstärkt form, med gäckande betydelse, är *kling-klang* (neutr.?); flera dylika afljudsbildningar skola i det följande (kap. X) upptagas — *stank* till *stinka*.

Hit kan man också föra *samlag* (till *ligga samman*).

Däremot kan »vara i *svang*» ej associera sig med *svinga*.

6) Verbalsbst. har *å*, motsv. verb har *i* eller *-jū:*

språng till *springa;* jfr *af-*, *upp-språng* i jägarspråket — *tvång* till *tvinga* — *sång* till *sjunga*.

7) Öfriga, i formellt afs. mera isolerade abstr.:

intrång till *intränga* — *dråp* till *dräpa* — *(an-, för-, på-, till-) bud* till (resp.) *bjuda* — *ljus* (så vidt det kan brukas ss. nom. act.) till *lysa* — (i) *sank* till *sjunka* — *lif* till *lefva* — *lust* till *lysta* (»det *lyster* mig») — *samkväm* till *komma samman* — *dryck* (t. ex. »en dryck vatten») till *dricka*.

Hit hör också det ålderdomliga (hane-)*gäll*(et), till *gala*, *skäl* (jfr *vägskäl*) till *skilja*, men associationen med verbet är här svag. Och knappast förbinder man numera *upphof* med *upphäfva sig*[2]; än mindre *kramp* med *krympa*.

---

[1] (Gå i) *kvaf* kan väl numera knappast associeras med *kväfva*.

[2] Isoleradt står numera *uppskof;* det enkla *skof* och verbet *skjufva* finnas nu blott i dialekterna; men däremot kan *uppskof* i någon mån gälla ss. nom. act. till *uppskjuta*.

Det återstår att omnämna ett verbalabstr., hvars motsv. verb i inf. förlorat konsonant och ändrat vokal: *slag* i förh. till *slå*; af de många ssgr, där *slag* ingår som slutled, brukas åtskilliga ss. nom. actionis till motsv. verb, t. ex. *afslag*, *anslag* (t. ex. om en ton, jfr *slå an*), *beslag* (t. ex. »taga i beslag», hvarvid dock *beslå* i motsv. bet. nästan helt och hållet undanträngts af *beslagtaga*), *förslag* (numera förbundet med *föreslå*), *inslag* (jfr *slå in* i vissa användningar), *rådslag* (till *rådslå*), *utslag* (t. ex. om hudsjukdom, jfr *slå ut*).

De ännu kvarlefvande korta verbalabstrakterna med annan vokal än det motsv. verbets infintiv äro, som man ser, till stor del allmänt brukade; de måste anses ss. mycket värdefulla för vårt språk och förtjänta af flitigt begagnande. Några nybildningar af samma slag kunna ej gärna uppkomma.

TIONDE KAPITLET.

Verbalabstr., som (numera) sakna afledningsändelser och hafva *samma vokal* som det motsvarande verbet (i infinitiv).

Inom denna stora afdelning finna vi högst märkliga grupper af nom. actionis, grupper, som tyckas utlofva rika utvecklingsmöjligheter för framtiden, om de få växa fritt, och än mer, om de med insikt och takt gynnas i litteraturen. De hafva naturligtvis sin bekväma korthet gemensam med de i föregående kapitel upptagna, men skilja sig förmånligt från dessa genom sin större öfverensstämmelse med det motsvarande verbet (resp. dess infinitiv och presensformer), en omständighet, som lättar associationen i väsentlig grad.

Af de hithörande nom. actionis behandlar jag särskildt i kap. XI — såsom ett slags bihang — substantiven på *-el* och *-er* (motsv. verb på *-la* och *-ra*), enär dessa intaga en i viss mån annan ställning än de öfriga. Dessa öfriga kunna delas i två hufvudgrupper (I och II) efter sitt genus, så att till I föras sbst. med realgenus, till II sbst. med neutralt genus. Anledningen till valet af genus ss. delningsgrund är den, att nybildningar synas företrädesvis blifva neutrer, medan däremot orden af realgenus rekryteras nästan blott genom lån från främmande språk. Dessutom står genusskillnaden stundom i förbindelse med en viss (i någon mån lagbunden) betydelseskillnad.

I. Sbst. med realgenus.

Dessa uppdelar jag efter brukligheten (stilvärdet), så att jag först (under *1*) upptager dem, som äro i

allmänt bruk och kunna användas i alla stilarter; dock kommer jag om några att anmärka, att de föga och ogärna nyttjas i ledigt och folkligt umgängesspråk. Därnäst uppställer jag (under *2*) sådana ord, som hufvudsakligen eller uteslutande brukas i högre stil (i sht med ålderdomlig färgning), och sist (under *3*) sådana, som hafva en mera hvardaglig karaktär och ej gärna komma fram i en mera vårdad och allvarlig framställning, alltså hufvudsakligen tillhöra talspråk, lågprosa osv.

1) Gemensamma för de flesta stilarter äro:

a) af hvarjehanda betydelser:

skörd till *skörda* (urspr. till *skära*) — *tvätt* till *tvätta* (urspr. till *två*) — *slakt* till *slakta* (urspr. till *slå*) — *lek* — *gask* — *drill* — *suck* — *slöjd* till *slöjda* (nybildningar efter fornspråket) — *krök* — *bets* (»rm.l.n.» OL) — *ståt* — *strejk* till *strejka* (nya lånord) — *strid* — *tvist* till *tvista* (kanske ej gärna brukliga i ledigt umgängestal) — *skymf* till *skymfa* (mindre brukl. i ledigt umgängesspråk) — *förtret* till *förtreta* — *sans* — *akt* (i vissa förb.) — *harm* till *harma(s)* (knappast förekommande i ledigt umgängesspråk) — *afund* till *afundas* — *synd* — *afsky* till det likalydande verbet (intetdera torde förekomma i otvunget samtalsspråk) — *tro* med ssgarna *misstro* och *tilltro* till likalydande verb (ssgarna kanske mindre br. i samtalsspråk, i sht gäller detta *misstro*) — *dröm* — *gråt* — *tack* — *tröst* — *hjälp* — *anstalt* till *anstalta* (om; eg. till *anställa*, se kap. VIII) — *ursäkt* till *ursäkta* (jfr kap. VIII, afd. *VII*) — *tukt* till *tukta* (jfr *tuktan*, alla orden mindre br. i umgängesspråk) — *plikt* till *plikta* (för ngt) — *bikt* — *vakt* till *vakta* — *vård* till *vårda*; ssgen *vanvård*, till *vanvårda*, brukas kanske ngt mindre i ledigt tal —*ans* — *puts* (så vidt detta kan brukas ss. non. act. till *putsa*).

b) Särskild uppmärksamhet påkallar jag för följande rad af nom. act. till intransitiva verb, hvilka hufvudsakligen brukas med saksubjekt (eller rent af opersonligt):

glöd — *värk* — *pust* — *fläkt* — *storm* — *fukt* — *blom*.

c) Nära de under *b* anförda stå åtskilliga abstr. till intrans. verb, som beteckna rörelse:

gång till *gå* (jfr den ålderdomliga formen *gånga*); i många ssgar, ss. *af-*, *bort-*, *ed-*[1], *hem-*[2], *in-*, *kyrko-*, *ned-*, *om-*, *under-*, *upp-*, *öfver-gång*, där det motsvarande verbet i enklare stil helst skiljes från förleden (t. ex. *gå bort*, *gå in*, *gå under* osv.) — *traf* — *lof* (sjöterm) till *lofva* (»lovera») — *dans* — *vals*.

Äfvensom dessa:

hast — *rast*.

Och de följande, som beteckna en isolerad[3], vanligen momentan rörelse:

nick — *vink* — *knäck* — *spark* — *stöt* — *kyss* — *knäpp* kan afse så väl en rörelse som ett däraf uppkommet ljud.[4]

d) Plötsliga, starka ljud betecknas af orden: *knall* — *skräll* — *smäll*.

e) Andra sinnesförnimmelser uttrycka:

törst — *svält* — *lukt* — *doft* till *dofta* (dessa ord äro kanske mindre br. i enkel framställning) — *smak* — *blick* till *blicka* (orden angifva snarare en af viljan framkallad handling än en förnimmelse; åtm. verbet tillhör väl mera den högre stilen än det allmänna språkbruket); jfr *öfverblick* (om verbet *öfverblicka* gäller i det närmaste samma anmärkning, som jag gjorde om *blicka*) — *syn* till *syna* (eg. hör *syn* till *se*, jfr kap. VIII, men kan numera också användas till det afledda *syna*, som ju för öfrigt icke så mycket uttrycker en förnimmelse som en afsiktlig handling) — *skymt* till *skymta* — *glimt* till *glimta*.

Sbst. *blixt* kan betraktas ss. nom. act. till *blixtra*, som formellt afviker med sitt *r*.[5]

[1] Väl snarare till afd. *2*?

[2] I lagstil (= öfverfall i hemmet), annars mindre, br., t. ex.: »Under hemgången undrade han.... » (i en uppsats af ett barn). Här hade man ju i allmänhet hellre skrifvit »hemgåendet». Annars pläga *gång* och dess ssgar ofta utan tillräckliga skäl utbytas mot *(-)gående(t)*. Fullt riktigt är: »För att klorna icke skola bullra och icke nötas, har han dem under *gången* indragna i ett veck af huden». HJ. BERG o. I. LINDE, Lärob. i naturk. n:o 1, s. 2 (1899).

[3] Jfr under II sbst, som uttrycka iitererad rörelse.

[4] I SNOILSKYS dikt »Stenbocks kurir» heter det: »hela hofvet tiger, man hör blott urets *knäpp*»; här måste *knäpp* uppfattas kollektivt l. iterativt = »knäppningar» l. »knäppande»; i sådan anv. är *knäpp* för min språkkänsla neutr.; jfr under II.

[5] Åtskilliga af de under *c—e* upptagna abstr. motsvaras af verb, som brukas med saksubjekt; de borde därför också ställas under *b*.

2) Till högre stilarter, i sht sådana med något ålderdomlig prägel, hör ett litet antal ord, som upptagas här nedan. Ibland är det både sbst. och det motsv. verbet, som ha karaktären af högtidlighet eller ålderdomlighet, ibland endast ettdera.

(sätta sin) *lit* (till)[1], motsvarande *lita* (på l. till) — *åtrå*, till det likalydande verbet eller till det enkla *trå* (till) — *brist*, till *brista* (= fattas); sbst. kunde föras till *1*, men ej gärna verbet — *last*, till *lasta* (= »klandra») — *ros*, till *rosa* — *söm* (ss. abstr.), till *sömma* (eg. till *sy*, se kap. VIII) — *gengäld* — *misskund* till *misskunda sig* — *hejd* till *hejda*, i sht i förb. *utan hejd* — *frejd*, till *frejda;* jfr *vanfrejd*, till *vanfrejda* — *fejd*, till *fejda* — *häfd*, till *häfda* (eg. till *hafva*, jfr kap. VIII); jfr *vanhäfd*, till *vanhäfda* '— *fröjd*, till *fröjda(s)* — *flykt*, till *flykta* (eg. till *fly*); verbet, men ej sbst. verkar ålderdomligt — *rykt*, till *rykta;* sbst., ej verbet, är ålderdomligt — *färd*, till *färdas* (kunde väl också föras till *1*), jfr *vallfärd*, till *vallfärdas;* däremot kan *affärd* knappast förbindas med *affärda* — *sejd*, till *sejda*, och *blot*, till *blota*, i senare tid upptagna ur fornlitteraturen.

Till *2* kunde man också föra *skräck*, som likväl ej har motsv. osammansatt verb (jfr *förskräcka*).

3) Hvardagligt färgade, mest använda i talspråk, i synnerhet af skämtsam art, men icke gärna i högtidligare framställning, äro följande:

a) Främst märkes ett antal ord, som beteckna häftiga l. rent af våldsamma rörelser (mest aggressiva):[2]

back; t. ex. »När den ene går fram, gör den andre en *back*» FRÖDING Guitarr 50 — *sätt;* t. ex. »[vagnen stannade] med en '*sätt*'» (= plötsligt ryck?) ERLAND WALLER Kyrkoh. i Österv. 22 (1907) — *dunk*[3] — *trumf* — *klapp* — *puff*[4] —

---

[1] Däremot kan *(själf)tillit* (motsv. *sätta sin lit till* l. *på*) föras till *1*.

[2] Jfr under *1 c*.

[3] Är det fråga om ett upprepadt, fortsatt »dunkande», så brukas *dunk* ss. neutr.; jfr II.

[4] Äfven (jämte *puffa*) i bet. (göra) »reklam». I eg. bet. t. ex.: »jag kände varmt en förlupen *puff*», FRÖDING Guitarr 62. I ungefär samma bet. anför ÖSTERGREN Nord. tidskr. 1905, s. 587 (en) *kör*.

knuff — *skuff* — *box* — *örfil* (till *1* ?) — samt *stut*, som likväl afser en fortsatt (ej blott momentan) behandling; om de ord som betyda »stryk» se f. ö. HELLQUIST i Arkiv f. nord. fil. XV 236 ff.

Vidare:

lugg; »en lugg» är ett hårdt ryck i (en annans) hår; däremot är det möjligt, att iteration åsyftas i LENNGRENS »Kärleken och dårskapen» med orden: »*Lugg* och knuff i hår och hufven», där kanske ej blott *lugg* utan äfven *knuff* då kunna vara menade som neutrer (jfr II) — *snärt*, t. ex. »ge ngn en snärt» (med piska l. med ord) — *släng* — *smäck*, t. ex. »en smäck på truten» LENNGREN 92; numera kan nog neutr. genus användas — *knyck* — *sväng* — *bock* i bet. (hastig) bugning, till *bocka sig* — *knix* (ej i OL) — *krumbukt*, till *krumbukta*. — Hit bör man väl också föra det af ÖSTERGREN, Nord. tidskr. 1905, s. 587 citerade *svälj*.

b) I några ord syftas mindre på självfva rörelsen än på det därigenom åstadkomna ljudet[1]:

duns till *dunsa* (ned) — *klunk*, t. ex. »Jag hörde en duktig klunk (= klunkning)»; i bet. »fortsatt klunkande» torde sbst. vara neutr.; jfr II — *klatsch*.

Någorlunda likartadt är *puss* (= kyss), till *pussa*.

c) Rörelse m. m. med ögonen[2] beteckna:

blink, till *blinka* — *blund*, till *blunda* — *titt* — *utkik* (t. ex. i förb. »hålla u.»), till *kika ut*. Det enkla *kik* i bet. »kikande» tror jag mig ha hört brukas ss. neutr.

d) Dessutom äro följande, som afse hvarjehanda olika förhållanden, att här anföra:

låt (t. ex. »Nu blef det en annan *låt*»), till *låta* (t. ex. »Nu låter det på annat sätt»)[3] — *trall* — *pik*, till *pika* (= ge ngn en »gliring», en hånfull anspelning o. d.) — *stass*, till *stassa* — *högfärd* hör visserl. till allmänt språkbruk (jfr de under *1* upptagna), men det motsv. *högfärdas* är hvardagligt, nästan vulgärt — *svyck*, till *svycka;* bägge orden, en tid rätt vanliga

[1] Jfr *1 d*.

[2] Jfr *1 e*.

[3] Såsom en i sitt slag betecknande nybildning kan jag anföra, att en liten gosse kallade uppstötning efter ätande för *matgäspen*.

i studentspråk o. d. slang, tyckas numera hålla på att bli omodärna — *fläkt* = »förströelse», »kurtis», enl. R. BERG, Skolpojks- o. studentslang, till *fläkta* i motsv. bet. — *drick;* jfr LUCIDOR hos NOREEN o. MEYER, Valda stycken 183, 184 — *vits* — *vurm* — *bom* — *träff* — *knorr*, t. ex. »slå k. på svansen», till *knorra* (= »hoprulla») — *städ* (= »städning»), enl. R. BERG, Slang — *törn*, till *törna* — *start*, till *starta* — *sport* till *sporta* — *byk* (»rm. sällan n.» OL), till *byka* — *blöt* (t. ex. i förb. »lägga i blöt») — *kläm* (t. ex. i förb. »i kläm»), till *klämma* — *gif* ss. kortspelsterm, t. ex.: »hvem har nästa *gif*?» (Härmed rättas alltså uppgiften om detta ord å sid. 69.)

Nästan blott i förb. med vissa prepositioner förekomma: (ge sej på) *luff*(en), till *luffa*[1] — (ta till) *schapp*(en), till *schappa* — (ta till) *lip*(en), till *lipa;* i bet. »(fortsatt) lipande» är *lip* neutr. — (komma på) *knek*(en), till *kneka* — (på l. af en) *slump*, till *slumpa* (sig l. till) — (ligga på) *lur*, till *lura* (på ngn) — (gå ut på) *vift*, till *vifta* (= rumla) — (vara i) *hets*(en) — på *glänt* (genus osäkert), till *glänta*.

Ovissare förefaller det, om man i »(på) *vipp*(en)» kan förstå *vipp* ss. abstraktum till *vippa* (i ungefär samma bet. som »vicka», »vackla»). I förbindelsen »få *knut*» kan sbst. *knut* numera mycket väl gälla som nom. actionis till *knuta* (= straffa med knutpiska), liksom andra ord, som uttrycka »stryk» fått en ursprungligen konkret bet. förvandlad till abstrakt (ungefär = »aga», misshandling o. d.); jfr härom HELLQUIST i Arkiv f. nord. fil. XV.

Knopp brukas = »knoppning» i förb. »i knopp»; t. ex. »Jag ser väl inga trän i *knopp*» LENNGREN 94; »en vår, då allt . . . slog ut i *knopp*» FRÖDING Nya dikter 176. Huruvida ordet härvid behåller realgenus eller öfvergår till neutr., kan jag ej afgöra.

I förbindelsen »till *skänks*» kan väl *skänk* numera anses vara ett nom. actionis (= »begåfning», »med full öfverlåtelse») i förhållande till *skänka*.

Det är vidare sannolikt, att sbst. *vall* i förbindelserna *gå i vall*, *köra* (drifva) *i vall* af många uppfattas ss. abstrak-

[1] Jfr »ta te *lubben*» (= »springa»), till *lubba* (i samma bet.), enl. R. BERG Slang.

tum till *valla*. — Andra ord (delvis tillhörande afd. *1*), hvilka i vissa förbindelser tyckas kunna användas ss. nom. actionis, äro *bild*, *dikt*, *fors*, *präss* (t. ex. »hjärtat låg i *press*» FRÖDING, Guitarr 76), *sup*.

II. Sbst. med neutralt genus.

Denna afdelning synes mig vara den märkligaste af alla, enär den, så vidt jag kan se, innebär de rikaste utvecklingsmöjligheterna för framtiden. Enklare och behändigare nom. actionis kunna ej tänkas än de, som formellt äro lika med verbets stam (i inf.); och nybildningar af detta slag tyckas öfvervägande (dvs. utom ett fåtal fall, där analogien med ord af realgenus är alltför stark) vara neutrer.

Till utvecklingsmöjligheterna skall jag återkomma, sedan jag tagit en öfverblick af det material, som står mig till buds.

De hithörande neutrerna äro till sitt ursprung af olika slag; somliga äro gamla inhemska ord, andra äro lånord, hufvudsakligen från tyskan, åter andra äro inhemska efterbildningar efter tyska mönster, och slutligen äro somliga inhemska nybildningar eller ock upptagna ur bygdemålen. Men dessa skiljaktigheter i ursprung lämnas här å sido, utom för så vidt främlingsskapet är af stilistisk betydelse (dvs. ännu märkbart inverkar på brukbarheten).

Från språkriktighetssynpunkten, särskildt för bedömandet af den ena eller andra gruppens rätt att omhuldas och gynnas i framställningar af olika slag, är det ändamålsenligast att ordna dessa neutrala sbst. efter de olika stilarter, till hvilka de (uteslutande eller företrädesvis) höra.

Jag uppställer först (under *1*) dem, som höra till det fullt städade skriftspråket; somliga förekomma dessutom också i hvardagligt (t. o. m. i vulgärt) språkbruk. Därefter (under *2*) sammanställer jag dem, som företrädesvis tillhöra det ledigare, mera hvardagliga språket; och sist (under *3*) komma sådana ord, som ännu icke kunna anses vara upptagna i det allmänna språkbruket, utan ännu befinna sig på ett slags försöksstadium.

1) I fullt städadt (t. o. m. högtidligt) skriftspråk.

a) till intransitiva verb, som oftast ha saksubjekt (l. brukas opersonligt, »subjektlöst»):

α) betecknande ett ljud, vanligen ett länge fortsatt l. itereradt:

brak — *dån* — *gny* — *skall*, till *skalla*[1]; *återskall* — *ljud*, till *ljuda; genljud* — *sorl* — *hvin*, t. ex. »fast allt är *hvin* och vind» ANDERS ÖSTERLING Årets visor 79 — *sus;* något ovanligt (med inläggande af en viss verksamhet från lefvande subjekt) i följ. ex.: »Nattskärran flög med skrämdt och plötsligt *sus* längs bleka mossar» ANDERS ÖSTERLING Årets visor 75 — *brus* — *skvalp* — *plask.*

β) andra företeelser, där visserligen ljudet också kan spela en roll, men hufvudvikten ligger på rörelsen samt känsel- l. luktförnimmelse:

ras, till *rasa* i bet. »störta ned» — *svall; återsvall* — *regn* — (tak-)*dropp* — *tö* — *stänk* (kollektivt och mer l. mindre abstrakt) — (snö-)*glopp* — *drag* — *os.*

γ) *agg* till *agga.*

b) till intransitiva verb, som i regeln ha person (l. annat lefvande väsen) till subjekt; ett uthållande eller upprepande ingår i de flesta:

α) frambringande af ljud, i synnerhet ett ihållande, starkt, obehagligt:

larm — *tjut* — *skri* — *skrik* — *skrän* — *skratt.*

β) känsloyttringar, delvis i ljud, mestadels med dålig betydelse:

hån (verbet *håna* kan naturl. också vara trans.) — *grin* — *skämt* — *skrymt* — *skryt* — *knot* — *knorr* (dels arkaistiskt, dels skämtsamt) —*hot* (jfr *hotelse*); vbt *hota* kan också vara trans. — *lock* och *pock* (genus i dessa ord kommer sällan, om ens någonsin, till synes).

γ) till de intrans. verben *stå* (äldre *stånda*), *falla* och *tåga*, i synnerhet i ssgar, mest efter tyska förebilder och med öfverflyttad (oegentlig l. bildlig) betydelse:

stånd i vissa uttryck, t. ex. *hålla stånd*, *sätta i stånd*, *komma till stånd; anstånd*, *bestånd*, *bistånd*, *förstånd* (t. ex.

[1] T. ex. »*skallet* af musikinstrumenter». Jfr *skall*, till *skälla*, med annan betydelse (kap. IX).

i bästa förstånd med ngn, nästan föråldradt är: *ordets rätta* l. *egentliga förstånd;* t ex. LENNGREN 238), (i) *samförstånd* (som dock saknar motsv. verb), *tillstånd*, till *tillstå* och *stå* (så l. så) *till* — *fall* (i många användningar); *affall* (från tro, parti osv.), *anfall, bifall, förfall, infall, utfall, återfall, öfverfall* — *tåg* (abstr.); *aftåg, antåg, intåg, uttåg, återtåg.*

δ) ö f r i g a, delvis med d å l i g (k l a n d r a n d e) betydelse:

tramp — (falla i) *sken*, till *skena* — *hopp*, till *hoppa;* jfr *skutt* under *2 f* — (i) *kapp*, till *kappas* — (i) *smyg* — *fjäsk*, jfr *2* — *slarf*, jfr *2* — *fel* — *kif* — *krig.*

c) till t r a n s i t i v a verb, hufvudsakligen e n k l a, af i n h e m s k p r ä g e l, dels med sinnlig bet., dels med abstr.; bet. är dock alltid e g e n t l., e j ö f v e r f ö r d.

hugg — *klipp* — *napp* — *rapp* (kanske snarare att föra till *2*) — *kast;* jfr *inkast, utkast*, hvilka blott mera sällan torde vid sin sida ha motsvarande bet. af verben — *ryck* (kanske snarare till *2*; jfr »*Ryck* på axeln, svaren korta» LENNGREN 24) — *bad* — *rån* — *hor* — *rön* — *jäf* — *fång*, t. ex. i förb. »laga f.» — *skön* (till *skönja*), täml. föråldradt — *vett*, till *veta;* den eg. bet. ännu t. ex. »utan *vett* (= vetande) och vilja» — *bud*, till *buda* (eg. till *bjuda*) — *straff* — *lån* — *hopp*, till *hoppas;* mindre lämpligt att använda i plur. (= »förhoppningar»), jfr: »O mina hopp, snart fån I alla stupa | mot värre fasor i det nattligt djupa» ANDERS ÖSTERLING Å r e t s v i s o r s. 29 — (hufvud-)*bry* — *hat* — *värn*, till *värna* (eg. till *värja*, se kap. VIII) — *hägn*, till *hägna* — *stöd*, till *stödja* — *gagn*, till *gagna* — *tarf*, till *tarfva* (ålderdomligt) — *verk*, till *verka*, t. ex. »ett godt verk» = »en god gärning l. handling» — *nid*, till *nida*, bägge arkaiserande.

Hit kunna också föras följande, hvilkas genus numera ej tydligt framgår: (i) *mät* jfr (ut)*mäta*, — (lägga sig) *vinn* (om) — (gifva sig till) *tåls*. Jfr äfven (till, vid) *pass.*

d) mycket l i k a r t a d e med de närmast föregående, under *c* upptagna, men öfvervägande s a m m a n s a t t a, röjande t y s k a i n f l y t e l s e r och i regeln med ö f v e r f ö r d (oeg., bildl.) b e t y d e l s e, äro följande:

håll, åtm. i ssgr: *behåll*, *förbehåll*, *medhåll*[1], *rusthåll*. *underhåll*, *uppehåll* (till *hålla upp*), *återhåll* — *inlägg* (t. ex. i en diskussion), *tillägg;* jfr ssgr. med *-lägg* af i viss mån annat slag under *2 i* — *tag; företag*, *misstag*, *tilltag;* jfr *uttag* under *2 i* — *afdrag*, *bidrag*, *fördrag* (i förb. *hafva f. med ngn*), *föredrag*, *sammandrag*, *uppdrag*, *utdrag* — *tal*, till *tala; aftal*, *förtal*, *samtal*, *tilltal*, *åtal* — *svar; ansvar*, *försvar* — *råd; samråd* — *lof* (dvs. *låv*) — *rop; anrop* (väl mest i fackspråk), *inrop*, *tillrop*, *upprop*, *utrop* — *köp; inköp*, *uppköp*.

e) hvarjehanda ord med mera afgjord tysk prägel, af hvilka de flesta motsvara transitiva verb:

spel; samspel till *spela (till)samman; utspel* är kanske snarare att föra till *2* — *språk;* t. ex. *ge sig i språk med ngn* (väl snarare till *2)*); *samspråk* — *slut; beslut;* jfr *bokslut*, som torde sakna fullt motsv. verb — *bruk*, t. ex. *taga i bruk;* jfr *bruksanvisning; bergs-*, *miss-*,[2] *åkerbruk* — *skick*, väl mest till *skicka sig* (= uppföra sig); jfr *bordskick*. Föråldrad är väl bet. »skickelse» (bestämmelse o. d.), »efter Ödets skick» LENNGREN 209, »Märk Ödets underbara skick» ib. 231, »sitt ödes skick förbanna» ib. 211 — *pränt*, så vidt detta brukas abstrakt — *tryck*, t. ex. »böjda af sorgernas tryck» FRÖDING Stänk 115; annars också = »tryckning» (af böcker o. d.); *betryck*, *eftertryck* (t. ex. »Eftertryck förbjudes»), *förtryck*, *intryck*, *uttryck* — *skydd; beskydd* — *beskärm*, numera nästan bl. i kyrkosv. — *trots;* tycks i äldre tid ha kunnat brukas med realgenus, jfr: »i all trots af afundsgrinet» LENNGREN 92 — *pris* (= beröm) — *prål* (ngt föråldradt) — *prunk* (d:o d:o) — *afsked* — *beting* — *betyg; intyg* — *bevis* — *förhör* — *förvar* — *besök; försök* — *bestyr* — *besvär* — *beröm* — *förakt* — *behag*, *misshag* — *begär* — *bevåg* — *fördärf* — *tidsfördrif*, till *fördrifva tiden* — *förvärf* — *uppsving* (nytt ord), jfr *svinga sig upp*.

2) Öfvervägande l. uteslutande i hvardagligt språkbruk; åtskilliga af de här upptagna hafva mera lokal utbredning, men alla finnas dock upptagna i OL.

---

[1] I skolpojksspråk (åtm. i Göteborg) förekommer också *mothåll*.

[2] Med afs. på konstruktionen af *bruk* och *missbruk* (ungefär som abstr. på *-ande*) jfr: »ett stäfjande af den väldiga tobakstrustens missbruk af sin makt» GHT 1908, nr 82, s. 6.

a) om frambringande af ljud med rösten, vanligen med mer l. mindre dålig bibetydelse; i de flesta orden innebäres också uthållande l. upprepande. Jfr *1 b α*.

α) Klagolåt betecknas med: *gnäll;* t. ex.: »De goda seder äro borta, | Så är min mosters jemna *gnäll*» LENNGREN III — *kink* — *pip*, eg. om småfåglars läte (jfr ι här nedan), men ofta liktydigt med: *gnäll*, stundom äfven koordineradt med detta.

β) Missbelåtenhet l. förargelse ger sig luft i de följande:

knarr, som väl eg. afser ljud af osmorda dörrar o. d.[1] — *gorm*, om högröstade uttryck af missnöje; ordet förefaller mig bra nog både lokalt och vulgärt, men finnes ej blott i OL, utan också hos LEVERTIN X 100 — *skrubb* (= bannor).

γ) Ideligt omsägande af något obehagligt uttryckes genom:

kält — *käx;*

likaså, med än starkare bibetydelse af småaktighet och tröttsamhet:

gnat — *gnag* — *nagg* — *sagg* — *tragg*.

Obs. att i denna grupp ljudlikheten mellan synonymerna är synnerligen påfallande; i någon mån uppträder den också i andra grupper; jfr sammanställningen här längre fram.

δ) Motsägelse uttryckes genom: *muck* — *knyst* och väl äfven *kny*.

Dessa ord, i synnerhet de bägge sista, användas nog helst med negation *(inte ett* . . .). Någorlunda likartad användning tror jag mig ha påträffat hos *smack;* jfr dock om detta ord: »vågade efter lång tvekan ett stilla tung*smack*» ÖSTERGREN i Nord. tidskr. 1905, s. 587.

I viss mån hithörande är *prut*, framför allt i förbindelse med negation (t. ex. *utan prut*).

Motsägelse, men med starkt föraktlig betydelse och innebärande ngt fortsatt eller upprepadt, uttrycker: *bjäbb*.

---

[1] Möjligen annan betydelse (»knarrighet»?) hos M. ROOS Hvitljung 329.

ε) T v i s t (alltså med reciprok bet., i föraktlig l. åtm. klandrande mening), vanligen ihållande l. upprepad:

gräl — *gruff*, som äfven kan betyda »slagsmål» i allmänhet — *käfs*, där iterationen starkt framträder (jfr *kält* och *käx* under γ här ofvan) — *gnabb*, som är jämförelsevis mildt.

ζ) F o r t s a t t t a l a n d e, med mer l. mindre föraktlig bibetydelse:

prat — *snack*, som har stegringsformen *snick-snack*.

η) Med särskildt framhållande af m u n t e r h e t o. h ö g l j u d d h e t:

glam — *stoj*, som innefattar också annat buller än det med rösten frambragta — *stim* om buller af många människors röster och rörelser (annars också i annan anv.) — *hojt;* jfr Sv. som skriftspr. 272 och »uppge ett hojt» ÖSTERGREN i Nord. tidskr. 1905, s. 587 — *skrål*, som är mera klandrande än de föregående.

ϑ) Med framhållande af det o a r t i k u l e r a d e (mer l. mindre) d j u r i s k a i det starka, uthållande ljudet:

vrål.

ι) D j u r s l ä t e n:

gläfs l. *glafs* — *gnägg* — *pip*, t. ex. »Hvad är det för *pip* jag hör öfver mig, hvad *flax* med vingar? Det visst trasten är . .» C. F. DAHLGREN Vårbäcken; jfr α — *krax* — *surr*, som också kan brukas om många människors samtidiga talande, många maskiners buller m. m.

b) Ihållande, mer l. mindre obehagliga l j u d f r å n l i f l ö s a f ö r e m å l:

klink (på piano) — *gnäll*, t. ex. »Hvad du lär tycka om fiolens *gnäll* och *gnid!*» BELLMAN (Carléns uppl.) 4: 201 (1787) — *knarr* (t. ex. af dörrar) och *fras*, jfr: »Man hörde endast stöfvel*knarr* och stärkkjols*fras*» STRINDBERG H e m s ö b., citerad af ÖSTERGREN — *skrap* (t. ex. af klor l. af en penna) — *kras* (så vidt det har afseende på ljudet).

c) R ö r e l s e a f v a t t e n (delvis förenad med ljud) l. i n v e r k a n af (sol-)hetta l. a f annan n a t u r k r a f t:

skval — *stöp* — *slask* — *blask* — *rusk*, t. ex. i förbindelsen »regn och rusk» — *dugg* — *badd* — *gass* — *knip* (i magen); jfr *1 a* γ.

d) K l a n d e r v ä r d t, löjligt, ömkligt (osv.) u p p f ö r a n d e; därvid kan ordet särskildt framhålla

α) det d å r a k t i g a i uppförandet:

fjant, att skilja från det likalydande maskulinet — (på) *tok*, att skilja från mask. *tok(er)*.

β) v e k l i g h e t, k l e m i g h e t o. d.:

pjåk (i abstrakt anv.) — *pjosk* — *pjunk* — *pjask* (utan motsv. verb? möjl. till ε).

Hit bör väl också föras *smek* (i klandrande bet.).

γ) v å r d s l ö s h e t, s l a r f a k t i g h e t, oordentlighet m. m. (jfr ζ):

slams — *hams* — *flams* (alla tre orden kunna också beteckna d å r a k t i g t, lättfärdigt uppförande, jfr α) — *hafs* — *rafs*, stegradt genom förbindelse med afljudsform: *rifs-rafs* — *kludd* — *sudd* — *fusk* — *skolk*.

δ) alltför stor l å n g s a m h e t:

söl — *sink*.

ε) o s n y g g h e t:

snask — *snusk* (abstr.); det motsv. *snuska* (*ned*, *till* osv.) finnes ej i OL; jfr: »den, som lider | af paltorna och *snusken*» FRÖDING S t ä n k 20, där rimbehofvet torde ha bestämt genus (möjl. åsyftar dock ordet landstrykaren själf) — *söl*, till *söla* i bet. »smutsa (ned)».

ζ) o s t y r i g h e t, o k y n n e m. m. (jfr γ):

skoj; brukas redan af ATTERBOM M i n n e n I 88 (1817) — *nojs*.

Hit kunna möjligen också föras:

flin och *smil*, hvilket senare håller på att intränga i »städad» stil.

η) k r u s e r l i g h e t, servilitet m. m.:

krus; t. ex. »Herr Pastorn, med bugning och *krus* | Beskref . . .» LENNGREN 65 — *fjäs*, kanske numera ngt föråldradt; jfr: »*fjäset* med skålar | Som tidsspillan borde tas bort» LENNGREN 106 — *trug* (t. ex. från värdinnans sida).

e) Fortsatt l. itererad, b r å d s k a n d e v e r k s a m h e t; stundom med föraktlig l. medlidsam bibetydelse:

spring (jfr *språng* om enstaka, momentan handling) — *ränn*, mera ringaktande än *spring*, kan ibland vara nästan

likvärdigt med de under *d α* och *d γ* upptagna — *fläng*, t. ex. »Bevars, hvilket *fläng* både ute och innan» LENNGREN 64; [han] »var hatare af hast och *fläng*» ib. 91 — ***jäkt*** — ***stök;*** t. ex. »Hos Prestens hvad stoj och hvad *stök*» LENNGREN 64 — *fej*, numera kanske mindre br.; jfr: »Hvarför ... detta *fäj* och fjäsk i Kyrkherrgåln?» LENNGREN 7; ordet närmar sig med afs. på betydelsen de under *f* anförda — *sjå*, t. ex. »ha ett fasligt *sjå* med ngt» l. »för att bli färdig»; sbst., som sannolikt är nyligen upptaget i vårt språk, synes sakna motsv. vb, ty *sjåa* kan väl knappt användas på liknande sätt.

f) Hushållsgöromål, som taga lång tid och bestå af åtskilliga åtgärder (jfr *brygd*, *tvätt*, *slakt* i afd. I):

bak; t. ex. »gjorde brygd och *bak*» FRÖDING Guitarr 38; »En i matlagning och *bak* fullt kunnig kokerska erhåller god plats» Annons i Tidn. f. Falu län o. stad 14. 3. 1908 — ***vask*** (att föra hit till *f* under förutsättning, att det kan brukas liktydigt med det danska *vadsk*) — ***byk*** (så vidt ordet brukas ss. neutr.; jfr afd. I).

Hit kunna också föras:

kok; t. ex. »jag har lärt mig ... lifstumlets bubblande kittel*kok*» FRÖDING Stänk 49 — *(natt-)vak.*

g) Sträfsamt o. besvärligt, långvarigt arbete (i allm.), med en viss medlidsam l. ringaktande bibetydelse:

slit och släp (vanligen i denna förbindelse) till de absolut (= utan objekt) använda verben *slita* och *släpa*[1] — ***plit*** — ***knog*** — ***plugg*** (= ihärdig läx- eller examensläsning, ofta med bibetydelse af tanklöshet) — ***knåp***, som utom det sträfsamma också framhåller det småpetiga eller obehändiga i arbetet, och som alltså är mera ringaktande än de öfriga hithörande orden — *pet.*

Snarast efter mönstret af *slit och släp* har väl bildats uttrycket »(dagens) *styr och ställ*» (JOHAN NORDLING Siljan I 10; 1907) till den gamla vanliga förbindelsen *styra och ställa*. Så väl *styr* som *ställ* upptagas i OL, men knappast med tanke

[1] Obs. att *slitning* och *släpning* höra till verbens transitiva användning (äro passiva); snarare kunna *slitande* och *släpande* användas i samma mening som *slit* och *släp*.

på den betydelse, orden fått i förbindelsen *styr och ställ*, som därför egentligen borde föras till *3*.

Nära intill de här ofvan (under *g*) uppräknade substantiven stå:

tråk (= tråkiga, tröttande och nedstämmande upplefvanden) — *bråk* (i bet. »besvärliga göromål» o. d.).

Något annorlunda förhåller sig:

stamp[1], som visserligen kan innebära ngt tungt och mödosamt, men snarare ansluter sig till *e*, fastän det saknar de dithörande ordens betydelse af brådska.

Anmärkning till afd. a—g. Samtliga de inom dessa afdelningar sammanförda verbalabstrakterna kunna anses motsvara i n t r a n s i t i v a (absolut, utan objekt använda) verb; jfr t. ex. »ställa till *bak*» (ungef. = »börja baka») med *bakandet* l. *bakningen af en kringla*. — I närmast följande afdelning (*h*) samt i den därnäst (*i*) upptagas verbalabstr., som motsvara t r a n s i t i v t använda verb.

h) S t r y k, a g a, m i s s h a n d l i n g, i synnerhet fortsatt, ihållande[2]:

bas — *dask* — *pisk* — *plagg* — *ris* (torde i förb. *få ris* o. d. numera vanligen uppfattas ss. vbalabstr. till *risa*, ehuru visserligen detta verb på det hela tillhör en annan, högre stilart) — *smisk* — *smörj* — *stryk*.

Från de föregåendes betydelse af f o r t s a t t misshandling afviker *nyp*, som betecknar en isolerad »nypning» eller, i mera vulgärt språkbruk, ett »slag».

i) D i v e r s e betydelser, motsvarande t r a n s i t i v a verb:

stick (i bet. »stygn» m. m.) — *nafs* (kan äfven motsvara intrans. anv. af *nafsa*) — (på) *känn* — (hålla) *styr* (på ngn) —*påbrå* — *påhäng* (i vissa användningar, t. ex. *slippa påhäng af släktingar*) — *påhitt* — *pålägg*, t. ex. på hyran — *utlägg* — *uttag*, jfr: gulduttag [ur Bank of England] GHT 1907, nr 232, s. 6.

---

[1] T. ex. »stoj och stamp» [i en gästabudsgård] P. MOLIN Ådal. 119.

[2] Om dylika ord jfr HELLQUIST i Arkiv f. nord. fil. XV 236 ff. Flera hithörande ord upptagas här nedan *3*. I några af de hithörande sbst. är genus vacklande, dock tyckes det neutrala vara öfvervägande och i tillväxt.

Några af dessa, t. ex. *påhitt*, torde blott sällan förekomma såsom nom. act. Andra sbst., som tidigare synas ha brukats ss. nomina actionis, kunna numera knappast ha annat än konkret betydelse, t. ex. *dopp* (till kaffe osv.), *tilltugg;* jfr också *di.*

j) Diverse betydelser, motsvarande intransitiva verb:

(stå l. vara i) *sin* (om kor) — (i ett) *sträck* — (ta) *spjärn* — (i) *bänd* — (sitta på) *huk* — *skutt*, som nästan bl. brukas om ett enstaka språng (jfr *hopp* i *1 c* δ) — *gupp*, som väl brukas mera om iteration än om en enstaka rörelse — *jobb.*

Då de under *2* upptagna neutrala verbalabstrakterna äro relativt talrika och i hvarje fall både flera och allmännare brukliga i ledigt språk än de under *1* anförda, kan det vara skäl att öfver dessa (under *2* upptagna) ord göra några reflexioner, innan vi öfvergå till *3*. Ty afdelningen *2* är den mest typiska och karaktäristiska för samtliga de »korta» (skenbart afledningslösa) abstrakterna, och de egenheter, som kunna urskiljas hos de här under *2* upptagna, blifva icke utan vikt för de i bruket mindre stadgade ordskapelser, som sammanföras under *3*.

Vi ha redan anmärkt, att de flesta af hithörande abstrakter motsvara verb med intransitiv betydelse. Vi böra tilllägga, att af dem, som fungera ss. nomina actionis till transitiva verb, endast få kunna konstrueras med objektet uttryckt genom genitiv eller prepositionskonstruktion (i sht med *af*); sådana äro väl i främsta rummet de med *på-* och *ut-* sammansatta (*2 i*).[1]

Ett stort antal af de hithörande (under *2* upptagna) abstrakterna ha mer l. mindre nedsättande betydelse. Den dåliga innebörden angifves stundom genom vissa ljudförbindelser. Alltför långt bör man visserligen ej våga sig in i spekulationer öfver ljudens afsiktliga användning vid ordbildningen; ty det blir lätt nog tomma fantasterier. Men det kan ej nekas, att vissa ljudförbindelser kommit att med

[1] Jfr. här ofvan s. 104, not 2.

förkärlek användas för att beteckna någon viss art af ringaktning. Om också ljudförbindelsen från början blott genom en tillfällighet fått en sådan funktion, har denna ljudförbindelse kunnat tilltala fantasien och känslan till den grad, att man låtit den komma igen i nybildade synonymer eller ord med något så när likartad betydelse.[1] Utan att här försöka åtskilja, hvilka ord som böra anses ursprungliga, och hvilka som snarast äro bildade till likhet med dessa, vill jag blott påvisa några bland de till *2* hörande pejorativa ordens vanliga ljudförbindelser.

pj- och ***fj-*** i *pjosk, pjunk, pjåk* (jfr äfven *pjoller* kap. XI), *pjask* — *fjant, fjäsk, fjäs* (jfr äfven *fjollig, fjoskig* o. d.).

gna- i *gnabb, gnat, gnag.*

-ams i *slams, hams, flams* (jfr *trams* under *3*).

-fs i *käfs, gläfs, glafs, hafs, (rifs-)rafs, nafs* (jfr *tjafs* under *3*).

-nk i *kink, klink, sink, pjunk.*

-sk i *slask, blask, plask, snask*[2], *snusk*[2], *dask, pisk, smisk.*[3]

oj i *stoj, skoj, nojs, hojt.*

Lång media (»media geminata») till slutljud[4]:

gnabb, bjäbb, skrubb, jobb (jfr *lubben* under I) — *sudd, kludd, badd* — *tragg, nagg, sagg, plagg, plugg, dugg, gnägg.*

Att t. ex. ordet *gruff* på senare tider kunnat få insteg i bruket och bli så pass allmänt, som det nu är, beror sannolikt på ljudlikheten med *skuff, knuff* och *puff,* som ju också ha ett snarlikt betydelseinnehåll.

3) I språkbruket mindre stadgade ord. Hit för jag sådana, som väl anföras i OL, men äro egendomliga för något visst fack (t. ex. jakt l. fiske) och föga l. alls icke kända utanför detta; vidare upptager jag här sådana ord, som ej återfinnas i OL, men som jag påträffat dels i talspråk dels i litteraturen; af dessa måste somliga ännu betraktas såsom blotta försök; de äro emellertid i

[1] Dessutom kan tillfällig ljudlikhet stundom ha framkallat förskjutning af betydelsen.

[2] Obs. kunna vara afljudsformer.

[3] Afljudsformen *smask* kan brukas i skämtsamt tal.

[4] Jfr motsvarande förhållande i abstr. på *-el* och *-er* (kap. XI).

hög grad lärorika såsom intyg om de utvecklingssträfvanden, som råda i vårt språk.

För öfrigt gör jag här, som annars i denna uppsats, det uttryckliga förbehållet, att den historiska synpunkten alldeles underordnas: jag betraktar det nuvarande bruket och lämnar å sido frågan, i hvad mån detta bruk beror på gammal häfd, nyare lån från grannspråk, fornspråk eller dialekt eller ock på fri nyskapelse.

Vid utarbetandet af denna afdelning (*3*) känner jag starkare än vid öfriga delar af uppsatsen, hur otillräckligt det material är, som jag har måst nöja mig med. Jag har ej varit i tillfälle att i förteckningar öfver dialektord framleta abstr. af detta slag, hvilka mer l. mindre ofta uppträda i riksspråket. Tämligen rikhaltiga bidrag har jag fått från R. G:son Bergs Skolpojks- och studentslang (Sv. Landsm. XVIII 8). Mitt material sträcker sig för öfrigt föga utöfver hvad jag under de senaste månaderna kunnat anteckna ur talspråket och litteraturen. Af den sistnämnda har jag genomgått A. M. Lenngren Skaldeförsök (uppl. 1819) samt Fröding Guitarr och dragharmonika, Nya dikter, Stänk och flikar, P. Molin Ådalens poesi.

Många af de abstr., jag här har att anföra, ansluta sig med afs. på betydelse, stundom äfven i fråga om formen, till dem, som här ofvan upptagits under *1* eller *2*.

När Snoilsky II 15 begagnar ordet *porl*, ledes han naturligtvis af tankegången: *porla: porl* = *sorla: sorl* (jfr ofvan *1 a* α).

Till *gny*, *dån* (m. fl. se *1 a* α) och *klink* (*2 b*) sluter sig *klämt*, t. ex. »med humor af begrafnings*klämt*» Fröding Stänk 16; jfr äfven *klämt*-slag.

Samma och likartade beteckningar på (ihållande) ljud (*1 a* α och *2 b*)[1] gifva också stöd åt *skorr* (Fröding Stänk 123, 155) och *plums*, t. ex. »hörde han steg af klackjärn ... *plums i* vattenpussar», citeradt från Strindberg Hemsöb. af Östergren i Nord. tidskr. 1905.

När man i hvardagligt tal klagar öfver »det odrägliga *dunket* i tinningarna» eller »af ångmaskinen», så är detta sbst.

[1] Jfr äfven det i *2 b* från Bellman anförda *gnid*.

att skilja från »*en dunk*» och ansluter sig till de här ofvan *1 a* och *b* samt *2 b* upptagna orden som beteckna ett ihållande eller upprepadt (vanligen obehagligt) ljud. Det är också (ss. i det föreg. blifvit anmärkt) sannolikt, att SNOILSKY, när han i »Stenbocks kurir» säger: »hela hofvet tiger, man hör blott urets *knäpp*», tänker sig ordet ss. neutr. och liktydigt med *knäppande(t)*.[1]

FRÖDINGS uttryck »*flämtet* af en flamma» (Stänk 17) och P. MOLINS »forsens *sug*» (Ådal. 52) ha stöd af t. ex. *ras, svall, drag, os* (*1 a* β) och, ehuru i mindre grad, af *skval, stöp, badd* m. fl. (*2 c*). Liknande anknytningspunkter har FRÖDINGS »Det var ett vårens *vaj* i kjolen» (Stänk 71).[2]

Hit hör vidare: *sprak* (af gnistor) FRÖDING Nya dikter 39; *väll* hos ANDERS ÖSTERLING Årets visor 27 (»vatten genom snår och glänta, | ett tusenstämmigt, underjordiskt *väll*»).[3] Särskildt till *regn*, (snö-)*glopp* (*1 a* β) och *rusk, dugg* (*2 b*) sluter sig *yr* FRÖDING Guitarr 151, 153, Nya dikter 34; något annorlunda användes ordet i »Nu kommer vagnen med *yr* och dam[m]» LENNGREN 237.

Då man å ena sidan kan säga *skri, skrän* (*1 b* α), *kink, gnäll* o. d. (*2 a* α) samt å andra sidan *dön* (*1 a* α), så ligger det nära till hands att bilda *stön;* detta ord upptages (ss. brukligt i tal) af ÖSTERGREN i Nord. tidskr. 1905, s. 587, samt förekommer hos JOHAN NORDLING Siljan I 36 (1907).

I betydelsen *larm* (*1 b* α), *stoj* (*2 a* η) o. d. har jag i Skåne hört »(hålla ett fasligt) *regér*», naturligtvis bildadt af *regera* i motsvarande betydelse. Det vore af intresse att få flera bevis på detta språkbruk eller liknande abstr. till verb på *-era;*[4] det skulle vara ett godt intyg om styrkan i språkets sträfvan att bilda »korta» nom. act., om det kunde ådagaläggas, att nybildningen sträcker sig ända till sådana utländskt

---

[1] En synonym till *sus* (el. *brus*) åsyftas möjligen i följ. språkprof: »ty jag berusas af det strida *ruset* | i dessa stupande och stolta strån» ANDERS ÖSTERLING Årets visor 53.

[2] Jämförligt är också *svaj*, hvarom mera längre ned.

[3] Det danska (*kilde-*)*væld* har kanske influerat; annars är ju »vattnet väller fram» ett rätt vanligt uttryck.

[4] Kanske kan t. ex *domdér* (till *domdera*) anträffas i tal.

ljudande ord; sammansättningar sådana som *balanserstång, presenterbricka, frisersalong* o. d. (jfr längre fram) utgöra i alla händelser ett befordrande element.

Vidare har jag att anföra följande:

ljug, t. ex.: »den som kommer och säger annat, den säger *ljug*» STRINDBERG Hemsöb. enl. ÖSTERGREN i Nord. tidskr., som betecknar ordet ss. dialektiskt; jfr *skryt, skämt* (*1 b* β) och *fjant, tok* (*2 d* α);

fall i utvidgad anv. (jfr *1 b* γ), t. ex. »Då skall du stegra i mitt blomster*falls* | triumf och purpur din förnäma hals» ANDERS ÖSTERLING Årets visor 89 (jfr: »i *bladfalls*-skimrens röda majestät» ib. 63); *bortfall* (t. ex. af slutljud) brukas stundom i språkvetenskapliga afhandlingar; »*sammanfall* af ordfot och takt» N. BECKMAN Verslära 65 (1898); »den svensk-norska unionens *sönderfall*» GHT 1908, nr 45, s. 5;

sim (åtm. i ssgr: *grod-, hund-, lång-, rygg-, sträck-sim* har jag ofta hört i Stockholm och dess omgifning; jfr *tramp* (*1 b* δ), *spring* (*2 e*), *knog* (*2 g*); likartadt är

trask, t. ex. »trask i slask» (talspråk); lånadt från danskan är väl

svir (genus osäkert), t. ex. FRÖDING Stänk 120; jfr *slarf* (*1 b* δ), *sudd* (*2 d* γ), *söl* (*2 d* ε), det sistnämnda i förb. *nattsöl* (som väl eg. hör till *2 d* δ); jfr äfven *svyck* i afd. I;

skump har jag hört både i bet. »(fortsatt) skumpande» och »(enstaka) skumpning»; i den förra bet. är ordet afgjordt neutr., i den senare väl öfvervägande realgenus; jfr *tramp, hopp* (*1 b* δ), *gupp, skutt* (*2 j*);

snörp, t. ex. »snörp på läppen» LENNGREN 82; jfr *ryck, kast* (*1 c*); men *snörp* torde också kunna, i ngt föraktlig mening, brukas om brådskande (och slarfvigt) syende; jfr *hafs* (*2 d* γ), *jäkt, stök* (*2 e*);

pass, t. ex. »han behöfver mycke pass» (= uppassning, omvårdnad), talspråk i Göteborg; jfr *stöd, värn* (*1 c*) samt *vård, ans* (afd. I); likartadt är

hyfs, t. ex. »sätta *hyfs* på ngn l. ngt» inom bildadt talspråk i Skåne;

flytt (= drag i schack)[1] enl. BERG Slang; jfr *drag*, *tag* (*1 d*), *kast*, *ryck* (*1 c*); likartadt är

hars l. *hass* = »rökdrag» (t. ex. på en cigarr), till *hassa* (= »röka») BERG Slang;

uppehör, till *upphöra*, i sht i förb. *»utan uppehör»;* jfr *uppehåll* (*1 d*) och för ljudlikheten *förhör* (*1 e*); *uppehör* finns upptaget i OL, men förefaller mig främmande och osvenskt; samma uppfattning har jag af (det äfvenledes i OL förekommande)

innehaf, t. ex. »under herr Hammarskjölds *innehaf* af makten ....» SvD (St.) 1907, nr 238, s. 4; — »tyskarnas *innehaf* af Atlantrekordet i fråga om snabbhet» GHT 1907, nr 220, s. 4[2]; jfr *behåll*, *innehåll* (*1 d*);

sving, t. ex. »hör du ej de susande och nya tankars *sving*» OSSIAN-NILSSON (enl. ÖSTERGREN Nord. tidskr. 1905, s. 587—8), och

omsving, t. ex. »ett oerhört religiöst *omsving* är under förberedelse» GHT 1908, nr 45, s. 4; beträffande bägge orden jfr *uppsving* (*1 e*);

grums, till *grumsa*, i bet. »knota», »smågräla», har jag stundom hört i hvardagligt tal; jfr *knot* (*1 b* β), *knarr*, *gorm* (*2 a* β); liktydigt och äfven iakttaget i talspråk är

brumm, som väl äfven kan användas om t. ex. björnars läte (jfr *2 a* ι);

skäll = »ovett», förekommer i vulgärt talspråk i Göteborg,

gnält till *gnälta*, som uppgifves betyda »käxa», BERG, Slang, är intressant därigenom, att det tycks ha förbindelse ej blott med *kält*, *käx* (*2 a* γ), utan äfven med *gnäll* (*2 a* α);

tjat, till *tjata* (bägge vanliga i samtalsspråk), står till bet. nära *gnat* o. *kält* (*2 a* γ);[3]

tjafs till *tjafsa* (vanligt i tal) har beröring med *kält* (*2 a* γ),

[1] I annan, för mig eljest okänd anv. förekommer *flytt* (l. *flytte?*), då det är fråga om timmerflottning i älfvar: »slut*flyttet* går med brak och dunder af lossnande bröten vid fallhufven, där timmerkaret står» P. MOLIN Ådal. 35.

[2] Det bör iakttagas, att ordet (i bägge exemplen) förbindes med det motsvarande finita verbets så väl subjekt som objekt.

[3] Med afseende på öfverensstämmelse till vokal med inf. *skälla* (i motsats till det äldre abstraktet *skall*) jfr *ljug* här ofvan i förhållande till *lögn*, *påbjud* (här nedan) i förh. till *påbud*.

käfs (*2 a* ε), *snack* (*2 a* ζ) och väl äfven med *slams* o. d. (*2 d* γ);

ryt (af björn, P. MOLIN Ådal. 68) ansluter sig till *gläfs*, *gnägg* o. d. (*2 a* ι);

rasp (t. ex. af penna) är mig välbekant från talspråket; jfr *skrap*, *fras* (*2 b*)[1];

fräs o. *hväs* (af forsar, P. MOLIN Ådal. 35, 37) äro jämförliga med *fras*, *skrap* (*2 b*) samt *pip*, *surr*, *flax* (*2 a* ι);

stoll till *stolla* l. *stollas* (se RIETZ), t. ex. »rakt bort i *stoll*» FRÖDING Nya dikter 35; jfr *tok* (*2 d* α);

pjolt till *pjolta*, »prata dumt och innehållslöst» BERG Slang; jfr *pjoller* (kap. XI), *kält* (*2 a* γ), *pjosk* (*2 d* β);

kel, t. ex. »de' va' ett fasligt kel me' den ungen», ej ovanligt i talspråk (åtm. i södra Sverige); jfr *pjunk* och *smek* (*2 d* β);

klabb, rätt vanligt i talspråket (åtm. i södra Sv.), tycks ha något skiftande betydelse, dels närmar det sig *kludd*, *sudd*, *fusk*, (*2 d* γ), dels *sink*, *söl* (*2 d* δ), dels *knog*, *knåp* (*2 g*)[2];

hvisk, t. ex. »de' får inte förekomma någe' *hvisk* i klassen» (har uppgifvits ss. stående förmaning af en lärare i Göteborg); jfr *fusk* (*2 d* γ) äfvensom *skoj*, *flin* (*2 d* ζ);

ras till *rasa* = »leka l. fara fram på ett bråkigt och bullersamt sätt», allmänt i tal och väl ej heller sällsynt i skrift; jfr *slams* o. d. (*2 d* γ), *skoj*, *nojs* (*2 d* ζ);

trams, allmänt i södra Sv. ss. synonym till *hams* (*2 d* γ); jfr också *fjant* (*2 d* α); förstärkande brukas ssgen *hamstrams*;

dås, t. ex. »den förnöjda hvilas [för »hvilans»?] lata *dås*», ÖSTERGREN i Nord. tidskr.; jfr *sink*, *söl* (*2 d* δ);

jänk (kanske också *jämk*), t. ex. »med ideligt *jänk* på kaftanen och kragen» LENNGREN 81; jfr *jäkt*, *stök* (*2 e*) och *knog*, *knåp* (*2 g*);

---

[1] Jfr *tick-tack*, som kan brukas ss. abstr. till *ticka*, för så vidt detta verb brukas synonymt med *picka*. — Dessutom tror jag mig ha hört *tut* (till *tuta*); jfr *klink* o. d (*2 b*).

[2] I denna sist anförda betydelse upptages det af BERG, Slang.

fäkt förefaller mig vara rätt vanligt i tal ss. synonym till *jäkt*, *stök* (*2 e*);

lak säges i Göteborg i samma betydelse som *byk* (*2 f*);

tork hade jag förut iakttagit i husmödrars talspråk (se Svenskan som skriftspråk 1897, s. 272); nu har jag också träffat det i tryck: »Så vackra färger, som det garn har, hvilket hänger på *tork* på långa stänger . . . » GHT 1907, nr 214, s. 9; jfr *2 f*;

kok (*2 f*) har sannolikt i hvardagligt tal utvidgad betydelse i mer än en riktning; jag har emellertid blott mera konkreta användningar till hands: *koket* kallas vid (somliga) exercisplatser hela köksafdelningen; huruvida man häri har att se konkretisering af ett nom. actionis, eller en »subtraktionsbildning» (stympning) af »kokstället» l. ngt dylikt, kan väl vara tvistigt; osäkert är väl också, om en abstraktare betydelse har legat till grund för ett uttryck som detta: »ett stillöst samman*kok* af operett, varieté och lokalfars» J. A[TTERBOM] i GHT 1907, nr 267, s. 2;

ät i bet. »ätande» finns sannolikt i bygdemål, fastän jag ej kan upptäcka det hos RIETZ; i Skåne har jag hört bildade personer skämtsamt uttala sig om någon, som varit svag för glaset: »han ä inte så mycke på *ät* som på drick», däri »på ät» skulle vara en ordlek med »poet»; det föreföll mig, som om uttrycket var en traditionell kvickhet;

sträf, t. ex. »för allt mitt *sträf*» FRÖDING Nya dikter 39, och

träl (= »trälande», möda), t. ex.: »Som deciderad Läskarl supponerar jag dig ha mer *träl* än nöge, mer arbete än inkomst» J. WALLENBERG (1771) hos RODHE Lindblom 14; dessa bägge sbst. ansluta sig nära till *slit*, *släp*, *plit*, *knog* (*2 g*);

vigg (= »vigilans»)[1], till *vigga*, ursprungl. i studentjargonen stympadt af *vigilera*, är numera rätt vanligt äfven utanför akademiska kretsar (men upptages ej i OL); *vigg*

---

[1] Beträffande stympningen jfr *tenta* (kap. VIII) samt *ant* om *påst* här nedan, möjl. också *kok(et)* här strax förut.

kan utan tvifvel räknas till »sträfsamt och besvärligt arbete» (*2 g*); genus tycks vara vacklande;

dalj, *däng* och *klå* (alla med motsv. verb) upptagas af HELLQUIST anf. st. (jfr här ofvan *2 h*); i betydelsen »stryk» böra dessutom märkas följande:

bank till *banka* (= »slå»); i någon skämttidning på 1860-talet påstods, att dåvarande bankdirektör A. O. Wallenberg var en sträng fader, som brukade ge sina barn »enskild(t) *bank*»;

drag (= »smörj») till *dra* (= »klå»), enligt BERG Slang;

kitt (= »stryk»), utan anförande af genus, i samma skrift, som likväl ej upptager verbet *kitta* i motsv. betydelse;

mull (= »tvättning med snö», väl ss. misshandling), genus ovisst, till *mulla* (= »snötvätta»); jfr äfven *möla* i samma bet., allt enl. BERG a. skr.;

påbjud (= påbud), t. ex. »konungens alla *påbjud*», i en seminaristuppsats år 1906, är väl mera enstaka, men af intresse ss. symptom för en viss tendens[1]; jfr för öfrigt *påhitt*, *pålägg* (*2 i*);

intag, t. ex. »kontanta penninge*intag*» NISBETH Handelslex. 135 (1867); jfr *uttag* (*2 i*);

spärr, i samma bet. som *spjärn* (*2 f*), t. ex. »Bocken ... kunde ta *spärr* med sina fyra fötter» P. MOLIN Ådal. 109;

stopp, vanl. i förbindelsen »det var stopp», t. ex. FRÖDING Nya dikter 116; genus kunde vara tvifvelaktigt (jfr *back*[2] under I), men är neutr. i följande språkprof: »det förfelade språnget slutade med *ett tvärstopp* i mossan» P. MOLIN Ådal. 68; jfr *kast*, *ryck* (*1 c*), *hopp* (*1 b* δ), *skutt* (*2 f*);

---

[1] Jfr anmärkningen om *ljug* och *skäll* här ofvan (sid. 115, not. 3).

[2] Att de interjektionsliknande kommandoorden *stopp* och *back* kunnat öfvergå till nomina actionis, synes mig innebära vidsträckta utvecklingsmöjligheter för interjektioner och dem närstående ord. Åtskilliga härmningar af djurs läten t. ex. *pip*, *krax*, eller af andra ljud, t. ex. *kras*, ha ju redan genomgått denna utveckling eller äro i färd med den. Belysande för utvecklingen är den variation af »(ett) *huj*», som förekommer hos P. MOLIN Ådal. 51: »(han) satte den (dvs. båten) i ett *hujande* öfver till nästa is[-flak]».

kut till ***kuta***, t. ex. »med ryggen i ***kut***» FRÖDING Guitarr 30; jfr på ***huk*** (*2 f*). Snarlikt är ***krum***, t. ex. »hans rygg är böjd i ***krum***» (FRÖDING Nya dikter 122), men något motsvarande verb ***krumma*** (sig) kan jag ej med visshet säga mig ha påträffat.

Mera fristående, om än i någon relation till *smek* (*2 d* β), är (jänt-)*blig* hos FRÖDING; *stirr* med liknande betydelse tror jag mig ha hört.

Till sist upptager jag några fackte rmer, som torde vara föga kända bland personer utanför facket i fråga:

bränn = så mycket som på en gång brännes af brännvin, tegel m. m. (OL); jfr (i ett) *kör* l. *sträck* (*2 f*);

stäng (OL) tyckes i regeln betyda så mycket af ett (sill-)stim, som på en gång afstänges, men har väl eg. en abstrakt betydelse; jfr »Några fiskare stängde den [torsken l. fjorden?] med not. .. Genom telegrafen blef »*stänget*» snart kändt» P. MOLIN Ådal. 155; jfr ***hugg***, ***kast*** (*1 c*), ***stick*** (*2 f*);

vrak = drifgarnsfiske (OL);

afhåll, sjöterm[1] (OL);

svaj, sjöt., t. ex. »slupen lägg på svaj» SNOILSKY Kung Erik;

släpp, jägarterm (OL);

sök, jägarterm (OL); dessutom »på *sök* efter sillen» GHT;

skift (OL; arbetslag? närmare om användningen är mig ej bekant);

afslut, handelsterm (OL);

belägg, språkvetenskaplig term, brukas väl oftast konkret = bevisställe (o. d.), men torde också kunna förekomma ss. nom. actionis;

ant (= antagande) och *påst* (= påstående, enl. BERG Slang, äro självsvåldiga och (ännu åtminstone) föga spridda »subtraktions-bildningar»; *ant* kan naturligtvis motsvara *anta*, hastigt och vårdslöst uttaladt ss. osammansatt (med accentueringen 32 i st. f. 3·2).

---

[1] Stundom också i annan anv., se SAOB.

I den föregående öfversikten har, såsom jag redan anmärkt, afdelningen *3* måst byggas på alltför knapphändiga samlingar. Det är väl troligt, att också några ord, som hade bort upptagas inom afdelningarna *1* och *2*, undgått min uppmärksamhet. Men hur ofullständig min samling än må vara, synes den mig likväl ganska tydligt visa, att dessa neutrer (med samma vokal som motsvarande verbs infinitiv) utgöra en ingalunda oväsentlig grupp af de nomina actionis, den nutida svenskan har att förfoga öfver. Väl är ett stort procenttal af de hithörande orden ännu utestängdt från den vårdade prosan, och väl möter man i samlingen relativt många ord med nedsättande (klandrande l. förlöjligande) betydelse. Men det bör anses som ett löfte om dessa ordbildningars framtida växt och förkofran, att de synbarligen gynnas och omhuldas af skalder (i synnerhet FRÖDING) och af tidningsprässen. Det är väl uppenbart, att de böra bedömas som en yttring af svenskhetens — låt vara omedvetna — motstånd och uppror mot den i »pappersstilen» (normalprosan o. d.) öfvermäktiga inkräktarhären af afledningar på *-ande (-ende)*, *-an* och *-else* samt de ofta blott halft om halft svenska afledningarna på *-(n)ing*. För skalderna blifva naturligtvis dessa ord välkomna, ej blott på grund af sin enkla, folkliga ton, utan ock genom sin korthet.

I formellt afseende äro ju dessa verbalabstrakter de behändigaste och bekvämaste, man kan tänka sig. Hvilken fördel det är för skalder att nyttja (icke blott denna grupp, utan äfven andra grupper af) »korta» verbalabstrakter, visa t. ex. följande språkprof:

»För honom är sorg och bekymmer
blott skrymt och skrock och fjäsk»
FRÖDING Guitarr 6.

Nyp och Klös
är ditt namn och Udd och Sticka,
Rif och Ryck och — släpp mig flicka!
FRÖDING Stänk 108.

Att somliga af dessa sbst. (särdeles bland de under *1* upptagna) bero på lån eller efterbildning af tyska ord, förtager ej bildningssättet dess nationella karaktär, så mycket mindre

som åtminstone de osammansatta lånorden i regeln för den allmänna språkkänslan äro fullt ensartade med rent svenska ord, liksom de också mestadels af språkforskaren föras till kategorier (företrädesvis neutrala *a*-stammar), som af ålder varit välbekanta och rikt representerade i de nordiska språken.

Under sådana omständigheter bör man ej lägga alltför stor vikt därvid, att den »städade» prosan ännu bannlyser ett flertal af dessa korta verbalabstrakter. För dem, liksom för andra inhemska talspråksord, kan efter hand beredas inträde också i högtidligare stilarter, i den mån deras betydelse det tillåter. Men angeläget är, att enhvar, som nitälskar för enkelt, folkligt och inhemskt språkbruk, tillvaratager, nyttjar och förökar ord af detta slag, så att han också i sin skrift låter dem, så ofta som möjligt, träda i stället för de oviga afledningarna på *-ande (-ende)*, *-(n)ing*, *-an*, *-else*. Och naturligtvis bör detta sträfvande ledas af takt och smak, så att icke ett ovist nit kommer att vålla mera skada än gagn.

De nu ifrågavarande neutrala verbalabstrakterna torde väl något befordras i sin uppkomst genom vissa förleder i sammansatta substantiv och adjektiv. I orden *ringklocka*, *ringledning* är förleden *ring-* tydligen tagen från verbet *ringa* (*ringklocka* = klocka att ringa med); i *önskvärd* är förleden lånad från verbet *önska; spar-bank*, *-kassa* hafva sin förled från verbet *spara*. Men i dessa och dylika ssgr är förleden, som formellt öfverensstämmer med verbets infinitivstam (utan ändelsen *-a*), använd ss. ett verbalabstraktum; med *önskvärd* kan man jämföra *önskansvärd* (om ock detta är sällsynt), *ömkansvärd* o. d., med *sparkassa* kan jämföras *besparings-medel*, *-fond* o. d. Om ssgr med »verb som förleder» talar TAMM, Sammansatta ord i nutida svenskan (Skr. utg. af K. Hum. Vetensk. Samh. i Upps. VII. 1; Upps. 1900), s. 149 f. Här anföras ytterligare några exempel på ssgr af detta slag (utom de hos TAMM upptagna):

flyt-docka, *rif-järn*, *sitt-bad*, *-plats*, *skär-bräde*, *sof-vagn*, *-rum*, *mält-kar*, *rit-bok*, *virk-mönster*, *-nål*, *parer-plåt*, *laxer-pulver*, *spatser-tur*, *böj-muskel*, *lyft-kran*, *sänk-verk*, *vänd-skifva*. Exemplen kunna lätt ökas.

Det förefaller mig, som om det folkliga språkbruket gynnade denna typ af sammansättning, medan det stelare, mera abstrakta och skolmästrade språket däremot hade en viss tendens att föredraga med afledningsändelse bildade verbalabstrakter ss. förleder. Månne man ej i folkligt tal hellre säger *robåt* än *roddbåt*? Och ej ens mångtydigheten i sbst. *mål* förslår alltid till att afskräcka en oeftertänksam målare från att klaga öfver den dåliga »*måldagern*», när han måst försumma »den bästa *måltiden*». Är förleden själf sammansatt med ett prefix och därigenom mera skriftspråksmässig, tyckes det vanliga vara, att man använder ett med afledningsändelse försedt abstraktum, t. ex. de nyss anförda *besparings-medel, -fond*. *Försättsblad* är undantag, ss. fackterm, lånad från tyskan.[1]

Att vår nuv. normalprosa på det hela gynnar ssgr med tydliga (med afledningsändelse försedda) verbalabstr. ss. förleder, skulle nog bekräftas af en mera omfattande undersökning. Här blott ytterligare ett par exempel! Om en person, som är mycket van vid stelare normalprosa, händelsevis ej blifvit förtrogen med t. ex. orden *riktlinje* och *sättpotatis*, skulle han kanske känna sig benägen att hellre uttrycka samma begrepp med *riktningslinje* och *sättningspotatis*.

Det är väl ej omöjligt, att en närmare efterforskning kan påvisa fall, då förleden i ssgr af typen *ringledning* lösgjort sig och bildat ett fristående verbalabstraktum. I ssgr med *-göra*, t. ex. *smetgöra, petgöra* o. d., ligger proceduren synnerligen nära till hands.

Det bör vidare erinras, att tillgången på verbalabstrakter, som äro = infinitivstammen i motsv. verb, efter hand ökas därigenom, att nya verb afledas af sbst., som urspr. äro vbalabstr. eller kunna användas ss. sådana. Vi ha i det föreg. sett, huru *färd* (eg. af *fara*) numera förbindes med det jämförelsevis nya *färdas*, *högfärd* (bildadt efter t. mönster) med det nya *högfärdas*, *skörd* (eg. af *skära*) med det nya *skörda* o.s.v. Här må tilläggas några exempel på nya svenska verb, afledda af lånade sbst., som numera kunna

[1] Föråldradt är adj. *betydlik*, i SAOB citeradt från SAM. COLUMBUS.

fungera ss. nom. act. till dessa verb: *schacka* (af *schack*), *galoppa* (af *galopp*), *processa* (af *process*), *festa* (af *fest*), *kalasa* (af *kalas*), *intervjua* (af *intervju*).

En historisk undersökning af de »korta» (afledningslösa) abstrakternas förekomst i olika tider skall måhända visa, att denna typ fordom varit rikare representerad än nu. I denna uppsats kan jag ej inlåta mig på ämnets historiska sida. Men några få nu föråldrade verbalabstr. af den ifrågavarande typen, som jag tillfälligtvis stött på, kunna här anföras:

afkort (1659), *betung* (= besvär, 1782), *betänk* (1556—1750), dessa enl. SAOB; vidare: *tripp-trapp* (= »trippande») STIERNHIELM Herc. 32[1]; — »Ther var et sådant *gans* och skratt och *gas* och *flas* | At thet ei kärlek var, men mer et tjurleks-ras» KOLMODIN Qvinnosp. I 150 (1732).

---

[1] Möjligen åsyftas verkliga nom. actionis i Herc. 208: »*Hugg, stick, slå,* vari långt här-ifrå».

ELFTE KAPITLET.

Verbalabstr. på *-el* (motsv. verb på *-la*) och *-er* (motsv. verb på *-ra*).

Dessa stå mycket nära de i näst föregående kapitel sammanförda; också dessa böra (så vidt de ha acc. 40) betraktas ss. enstafviga, då *e* framför *l* eller *r* blott är en hjälpvokal till att lätta uttalet; närmast förut går näml. alltid ett konsonantljud. Detta konsonantljud är nästan alltid långt i de ord, som ha klandrande betydelse och hvardaglig prägel. Flertalet af de hithörande sbst. torde vara tyska lånord eller efter mönster af sådana nybildade svenska.

I. Sbst. på *-el*, motsv. vb på *-la*.

1) En särställning intaga ss. rent nordiska ord:

hagel och *varsel*, hvilket senare eg. hör till orden på *-sel*, men nu lättast associerar sig med det nybildade *varsla* (ej i OL).

2) Hvarjehanda, från tyskan lånade ord, i allm. utan pejorativ bibetydelse:

handel, misshandel; jfr: »denna *misshandel af* ett folks själ» GHT 1907, nr 228, s. 5, där konstruktionen förefaller något ovanlig — *vandel*, något ålderdomligt, ofta koordineradt med *handel*[1] — *växel*, så vidt detta brukas abstrakt — *tvifvel* — *grubbel*, som stundom brukas i klandrande betydelse — *tadel* — *äckel* — *svindel* (stundom med acc. 32).

3) Våldsam, i synnerhet upprepad, rörelse beteckna:

hvirfvel (med acc. 32) — *tummel* — *vimmel.*

[1] Föraldradt är *bettel*, till *bettla*, se SAOB.

4) Utsväfningar beteckna följande, med afgjordt klandrande innebörd:

rummel — *ruckel* — *dobbel*, något ålderdomligt, — *raffel*.

5) Lumpet l. tölpigt uppförande l. obehagliga förhållanden:

trassel — *smussel* — *knussel* — *fubbel* — *svindel* (= skoj).

6) Stryk, mest i skämtsamt språkbruk:

prygel — *rammel* (jfr *ramla* på ngn, *rammelbuljong*) — *puckel* (»smörj»), till *puckla* (»slå»), enl. BERG Slang.

7) Slagsmål, bråk l. närgånget uppförande (jfr *10*):

krångel — *gurgel* till *gurgla*, i bet. »gräla, bråka, slåss» — *bruckel* till *bruckla* (»bråka»), se BERG Slang — *hångel* (»närgången kurtis»), till *hångla;* se BERG Slang.

8) Känsloutbrott, vanligen genom frambringande af ljud:

a) utan nedsättande bibetydelse:

jubel — *gyckel*.

b) med nedsättande bet.:

skräfvel — *tissel* och *tassel*, så vidt dessa ord beteckna (afundsamt) förtal; i bet. »hviskningar» höra de till *11*.

9) Tröttsamt, meningslöst prat:

svammel — *rabbel* — *babbel* med afljudsformen *bubbel*, till *bubbla* (= »prata»), enl. BERG Slang — *kackel*, så vidt detta syftar på människotal.

10) Gräl, gnabb, käx o. d. (jfr *7*):

käbbel — *traggel* — *gaffel* till *gaffla*, enligt BERG Slang.

Något ovisst synes mig, om de två följande sbst. skola föras hit eller till *7* eller till *9*:

rackel, t. ex. »och där [som tattarna bo] är det *rackel* och snatter och snack» FRÖDING Guitarr 56; OL upptager *rackla*, men utan angifvande af bet. — *tschuckel* (= »bråk») till *tschuckla* (= »utstöta ljud af ett kräkningsliknande slag») enl. BERG Slang.

11) Andra (ej till begripliga ord formade) af människor frambragta ljud:

mummel — *hvissel* (= ihållande o. upprepade hvisslingar), t. ex. ALMQVIST Grimstahamn, kap. 8; ej i

OL; jfr *hvissel-pipa, -konsert* — *rossel* — *gnissel* (t. ex. om en rasandes oartikulerade mellan tänderna utstötta ljud, jfr *tandagnisslan;* eljest till *12.*

12) Buller af liflösa föremål: *rammel* (om fallande, tunga saker) — *skrammel* — *prassel* — *rassel* — *gnissel* — *pingel* (af klockor o. d.).

13) Djurläte: *kackel.*

Vi se, att de flesta af dessa sbst. tillhöra ganska noga begränsade betydelseområden (ungefär från och med *tummel* i *3*). Alla dessa äro neutra. Inom hela afdelningen är det, så vidt jag kan finna, endast orden *handel* (med *misshandel*), *vandel, växel, svindel* och *hvirfvel,* som hafva realgenus. De för denna afdelning typiska begreppsområdena återkomma väsentligen i *II.* Ljudlikheterna mellan ord, som till betydelsen stå hvarandra nära, äro påtagliga.

II. Sbst. på *-er,* motsv. verb på *-ra.*

Också här, liksom under *I,* uppställer jag främst de för afdelningen mindre typiska, af hvarjehanda betydelse.

1) Ord med realgenus:

heder — *seger* — *ånger* — *ifver* — *hunger* — *slummer* — *koller,* som åtm. i vissa användningar synes kunna tjäna som nom. act. till *kollra* (bort) — *jämmer,* som till betydelsen öfverensstämmer med gruppen *3.*

2) Neutrer med hvarjehanda betydelse:

offer — *ocker,* med klandrande innebörd — *schacker,* likaledes — *hinder* och *förhinder,* som i flera användningar tjänstgöra ss. nom. act. — *bekymmer* — *foster,* som i arkaiserande stil kan brukas synonymt med *(upp-)fostran.*

3) Neutrer, som angifva människans bruk af rösten:

a) med afseende på det talades innehåll l. syfte:

smicker — *klander* — *skvaller* — *paller* torde lokalt förekomma i samma bet. som *skvaller;* jfr *pallerbytta* och *pallra* (= »skvallra») BERG Slang;

b) med angifvande af det talade ss. ovederhäftigt, meningslöst:

sladder, som också kan vara synonymt med *skvaller;*

förstärkt genom tillägg af afljudsformen *slidder (-sladder)* — *pladder* — *pjoller* — *joller;*

c) med angifvande af det oartikulerade, af viljan ej (tillräckligt) behärskade i ljudbildandet:

sludder till *sluddra;* också *sludder* kan (genom inflytande från danskan?) stundom åsyfta det ovederhäftiga i talets innehåll (jfr *b*) — *fnitter.*[1]

4) Neutrer, som eg. beteckna (uthållande l. itererade) djurläten, men också kunna brukas om (dåraktigt) prat, gnolande o. d.:

snatter — *kutter* — *kvitter.*

5) Neutrer, som beteckna (ihållande l. itereradt) ljud af liflösa föremål:

buller — *dunder*[2] — *slammer,* som också kan brukas någorlunda synonymt med *pladder, sladder, skvaller* — *smatter* — *klapper* upptages ej i OL, men »*klappret* af träskor» o. d. synes mig vara ganska vanligt.

6) Neutrer, som beteckna ljusföreteelser, i synnerhet ihållande l. ostadigt och liksom nyckfullt växlande:

skimmer — *glimmer,* så vidt detta brukas abstrakt — *glitter* — *flitter* (?), som numera tycks sakna motsvarande verb.

7) Neutrer, som beteckna oredig, (åtm. skenbart) ändamålslös rörelse hit och dit (jfr *tummel, vimmel* I *3*):

fladder — *myller* (som väl är helt nyligen infördt från danskan); t. ex. »[I Frankrike] framdrifver fåfängan ett *myller* af amatörskribenter» J. A[TTERBOM] i GHT 1908, nr 69, s. 2 — *klotter.*[3]

Som man ser, visa abstr. på *-er* stor likhet med dem på *-el,* i synnerhet i de mest typiska och ordrikaste grupperna.

---

[1] Osannolikt är ej, att man i st. f. *muttrandet* kan säga t. ex. »först småningom tystnade *muttret* af den vresige gubben». Jfr *mummel.*

[2] Möjligen kan man också tala om »det aflägsna *mullret* af åskan»; jfr *mummel.*

[3] Huruvida *plotter* brukas ungefär synonymt med *bortplottring,* kan jag ej afgöra.

Flertalet af de i detta kapitel upptagna orden är sannolikt främmande för det folkliga språkbruket, hur vanliga de än äro i bildade personers umgängestal.

Anmärkning till kap. XI. Jag har icke ansett behöfligt att göra en särskild afdelning (med rubrik) af vbalabstr. på *-en* (motsv. vb på *-na*), ty af sådana har jag anträffat endast *tecken* (till *teckna*) och *väsen* (till *väsnas*).

TOLFTE KAPITLET.

Sammanfattning och reflexioner.

Den undersökning af nu brukliga svenska verbalabstrakter, jag här offentliggjort, har i hufvudsak gifvit följande resultat.

Bruket af verbalabstrakter är mycket skiljaktigt inom olika stilarter. Ymnigast förekomma verbalabstrakterna inom den stelare, mera opersonliga prosan (normalprosa, kanslistil o. d.); och här är det företrädesvis afledningar på *-ande (-ende)*, som dominera, ehuru också ett rätt stort antal afledningar på *-(n)ing*, *-else* och *-an*, som alls icke förekomma i ledigt talspråk, spela en betydande roll i sådan prosa. Ålderdomliga stilarter, särskildt kyrkosvenskan och kanslistilen, disponera dessutom öfver ett antal abstr. på *-an*, *-else*, några på *-sel* och *-nad* m. fl., som ej äro användbara i annan stil.

Den lediga talsvenskan är jämförelsevis ganska sparsam i bruket af verbalabstrakter, i synnerhet af sådana, som ha afledningsändelse. Abstr. på *-ande (-ende)* äro sällsynta i det bildade talet och saknas nästan fullständigt i det folkliga. De på *-(n)ing* äro allmännare, men likväl mycket mera begränsade till antalet än inom skriftsvenskan; af verb, som äro egendomliga för talsvenskan (icke brukas i »städad» skrift), afledas i regeln inga abstr. på *-(n)ing*. Däremot visar talsvenskan en afgjord förkärlek för k o r t a abstrakter, i synnerhet sådana, som äro lika med verbets infinitivstam; abstr. af detta slag synas tillväxa i antal; de flesta nybildningar af denna typ ha neutralt genus.

Olikheten mellan skriftsvenska och talsvenska i fråga

om bruket af verbalabstrakter innebär en stor olägenhet, eftersom denna olikhet ganska mycket bidrager till att göra skriftspråket svårt att uppfatta och att begagna för den olärde. Och i den mån som skriftspråkets abstraktbildningar sakna rotfäste i det bildade, lediga umgängesspråket, blir bruket i skrift mekaniskt och schablonmässigt (man reflekterar alls icke öfver om man också kan i *tal* bruka ett så el. så beskaffadt abstraktum). Dessutom följer man (i synnerhet i tidningsspråk) alltför mycket utländska mönster vid konstruktionen af verbalabstrakter; detta gäller företrädesvis sådana abstr. på *-ande (-ende)*, som bildas af transitiva verb.

Att skriftspråket alltför rikligt använder abstr. på *-ande (-ende)*, tyckes icke ha tilldragit sig någon allmännare uppmärksamhet och har alltför länge fått passera utan protester, ehuru det i hög grad vanpryder stilen genom att låta en så betydelsefattig (blott ordklassbetecknande), men ändock så lång och tung ljudkomplex (resp. teckenkomplex) återkomma så ofta; och ändelsen *-ande* (resp. *-ende*) gör så mycket större besvär, som den också tillhör pres. particip, hvilket i skrift vida mer än i tal brukas ss. satsförkortning, adjektiv, substantiv eller preposition (t. ex. *angående*, *beträffande* osv.). Vore man ej så förslöad af gammal vana, skulle man ofta vämjas vid den mängd långa ord på *-ande (-ende)*, som påträffas i en och samma mening; och den omväxling, som åstadkommes af ett eller annat långt ord på *-else*, ökar ej stilens kraft eller skönhet.

Visserligen kan man inom skriftsvenskan, i synnerhet skönlitteraturen, spåra försök att ersätta neutrer på *-ande (-ende)* med abstrakter af annan typ. Men härvid göras ofta missgrepp, i det man, påverkad af dansk-norska eller tyska förebilder, skapar afledningar på *-ning*, *-an* eller *-else*, som förefalla alltför osvenska; i sht dansk-norskan blir lätt missledande, eftersom den har vissa afledningsändelser gemensamma med svenskan, men brukar dem i andra förbindelser. Bäst lyckas den litterära reaktionen mot *ande*-afledningarnas herravälde, när den ur talspråket upptager »korta» (ändelselösa) abstrakter. För öfrigt är det naturligtvis af vikt att hålla vid lif gamla abstrakter med afledningarna *-sel*, *-nad*,

-a, -e, -d, -t, -st m. fl.[1] och icke låta dem undanträngas af de starkare typerna (på *-ande* och *-ning*).

I talsvenskan har man visserligen ett par »lifskraftiga» (produktiva) afledningsändelser för verbalabstrakter, *-are* och *-eri;* den förra har dock ett mycket begränsadt betydelseområde; och den senare (som också inom skriftsvenskan har rätt stor användning) alstrar väl flera nya ord, men dessa tillhöra nästan blott de bildades (skämtsamma) språkbruk och ha i regeln pejorativ betydelse. Tämligen lika förhåller det sig med nybildade abstr. på *-el* och *-er* (till verb på *-la* och *-ra*).

Att i skrift ersätta abstr. på *-ande (-ende)* med sådana, som blifvit afledda med annan ändelse, kan ske blott inom tämligen trånga gränser, så mycket mera som *(n)ing*-afledning saknas vid en stor mängd verb och, när den finns, ofta specialiserats till sin betydelse och brukbarhet. De »korta», med verbets infinitivstam likalydande abstrakterna, med sin rent af idealiska enkelhet, äro naturligtvis de bästa, så framt de redan finnas eller kunna — utan att verka stötande — nybildas. Men äro alla dessa utvägar stängda, återstår gifvetvis alltid ett medel att slippa verbalabstrakter på *-ande (-ende):* man tänker efter, hur innehållet skulle kunna uttryckas i t a l språk, och hittar då lätt nog någon konstruktion med infinitiv eller finit verb, som kan göras tillräckligt »städad» för att gå an i skrift.

Jag har trott, att denna min afhandling erbjöde så pass mycket af nya resultat och af uppslag till nya undersökningar, att den förtjänade offentliggöras, fastän omständigheterna hindrat mig att nu (och sannolikt äfven framdeles) behandla ämnet så omfattande och grundligt, som jag skulle ha önskat.

Man får väl hoppas, att vårt språks olika uttrycksmedel för vissa begreppskategorier efter hand göras till föremål för jämförande granskningar med hänsyn till de skilda stilarterna — något så när i samma riktning, som jag försökt i denna af-

[1] Det samma gäller om de abstr., som (numera) ej förete afledningsändelse, men ha annan vokal än verbets infinitiv.

handling, naturligtvis helst efter strängare, mera fulländad metod. Och då böra också verbalabstrakterna, eller åtminstone somliga af deras användningssätt, upptagas till förnyad och mera uttömmande granskning. Därför kan det möjligen vara till gagn för kommande forskare på detta fält, om jag här framhåller några punkter, på hvilka arbetet synes mig kunna inriktas med hopp om godt resultat.

Stundom och mera i förbigående har jag kunnat påvisa, att vissa bildningssätt predestinera en viss funktion (i betydelse och stundom äfven i konstruktionsmöjligheter) hos abstrakterna. Jag har ej kommit längre än till strödda anmärkningar, giltiga blott för ett mindre antal ord. Men det är sannolikt, att fasta linjer af ganska betydlig räckvidd här skulle kunna uppdragas af den, som har tid och tålamod att gå på djupet med dessa frågor.

Vidare erinrar jag därom, att orsakerna, hvarför så många verb ej fördraga afledningar på *-(n)ing*, blott till en ringa del af mig blifvit utredda, men helt säkert skola i långt flera fall kunna uppvisas.

Och sist, men ej minst, vill jag betona, att mina samlingar i fråga om de mest löftesrika abstrakterna (de, som upptagas i kap. X) varit så knapphändiga, att här lämnats mycket kvar att utföra för kommande forskare. —

Man klagar icke sällan, att vårt språk behandlas vårdslöst och med otillräcklig insikt i dess egendomliga natur. Men vi språkmän äro ju icke utan skuld till, att så många af våra landsmän måste famla och trefva sig fram i bruket af modersmålet. Vi hafva ännu ej gjort mycket för att klarlägga den nutida svenskans egenart i motsats till de främmande språk, från hvilka vi mottaga inflytelser. Vi hafva ännu blott i mycket ringa grad försökt uppvisa de rent svenska och folkliga utvecklingstendenserna i vårt språks nutida lifsskede.

